

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 17 SAYI: 38 OCAK - HAZİRAN 2017 T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ULUSLARARASI HAKEMLİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Uluslararası Hakemli Araştırma Dergisi

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Adına Sahibi
Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Deniz TALİPOĞLU

e-posta: spcdergisi@aile.gov.tr

Redaksiyon
Yeşim DALKILINÇ

Yönetim ve İletişim
Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi
2177. Sok. No: 10/A
Çankaya-ANKARA

e-posta: spcdergisi@aile.gov.tr

web: <http://eydb.aile.gov.tr//uygulamalar/sosyal-politika-calismalari-dergisi>

Yayın Türü
Yaygın süreli yayın

ISSN
2148-9424

Grafik Tasarım
Ezgi ZORLU

Uygulama
Yeter BAYSAL

Yapım
Uluslararası Piri Reis Kültür Ajansı
Kazım Özalp Mah. Rabat Sok. No:27/2 GOP/ANKARA
Tel: 0 312 446 21 56

Baskı Adedi
1.000

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.

© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dâhil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi altı (6) ayda bir yayımlanır.
Mülga Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan
AİLE VE TOPLUM dergisinin devamıdır.

EBSCO Sociology Source Database tarafından dizinlenmektedir.
EBSCO Discovery tarafından dizinlenmektedir.
TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.
ASOS Index tarafından dizinlenmektedir.
SOBIAD Index tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 17 SAYI: 38 OCAK - HAZİRAN 2017

TC. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI ULUSLARARASI HAKEMLİ ARAŞTIRMA DERGİSİ

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim COŞKUN

EDİTÖR YARDIMCISI

Deniz TALİPOĞLU

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Deniz TALİPOĞLU

YAYIN KURULU

Doç. Dr. Selim COŞKUN • Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Doç. Dr. Mustafa DURMUŞ • Daire Başkanı • ASPB Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı
Prof. Dr. Hüseyin GÜL • Akademisyen • Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Aliye MAVİLİ • Akademisyen • Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE • Akademisyen • Ankara Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Mustafa KARAMAN • Müsteşar Yardımcısı • Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
Ayşe KARDAŞ • Müsteşar Yardımcısı V. • Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
İshak ÇİFTÇİ • Genel Müdür • ASPB Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
Dr. Göknur AKÇADAĞ • Daire Başkanı • ASPB Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
Prof. Dr. Aysel KÖKSAL AKYOL • Çocuk Gelişimi • Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM • Tıp Fakültesi • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Gülen BARAN • Çocuk Gelişimi • Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Jülide YILDIRIM ÖCAL • Ekonomi • TED Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel ERKAL • Aile ve Tüketici Bilimleri • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel KALAYCIOĞLU • Sosyoloji • Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Sunay İL • Sosyal Hizmet • Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ÇOPUR • Aile ve Tüketici Bilimleri • Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Sezen SERPEN • Sosyal Hizmet • Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Kemal ŞAN • Sosyoloji • Sakarya Üniversitesi

Dergimizin diğer hakemleri
<http://eydb.aile.gov.tr/uygulamalar/sosyal-politika-calismalari-dergisi>
adresinde s¼rekli g¼ncellenerek yer alacaktır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Deniz Talipoğlu

Tel: 0312 705 72 94

e-posta: spcdergisi@aile.gov.tr

EDİTÖRDEN

Değerli okurlar,

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi olarak 38. sayımızla karşınızdayız. Bu sayımızda ilk makalemiz, Prof. Dr. Hakan SARI, Arş. Gör. Tuğba PÜRSÜN tarafından kaleme alınan, “Ortaokulda Öğrenim Gören Disleksili Öğrencilerin Medya Okuryazarlık Bilinç Düzeylerinin Kendi Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” dir. Yapılan araştırma, sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin kendi görüşleri açısından belirlenmesine yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırma 30 disleksili öğrenciyle yürütülmüştür.

Arş. Gör. Erdinç KALAYCI, Doç. Dr. Ayşe Sezen SERPEN tarafından ele alınan, “Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Adalet Savunuculuğu Yetkinliklerinin İncelenmesi” adlı çalışma ise sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Arş. Gör. Cansu TOSUN, Prof. Dr. Hikmet YAZICI, Yrd. Doç. Dr. Fatma ALTUN’un birlikte kaleme aldıkları, “Evlilik Öncesindeki ve Evli Bireylerin İlişki Nitelikleri, Benlik Kurguları ve Özgeci Davranış Düzeyleri” isimli çalışma ise

ilişki niteliği, benlik kurgusu ve özgeci davranış düzeyinin evlilik pozisyonuna (nişanlı olma-evli olma) göre farklılıkları incelenmeye çalışılmaktadır.

SHU Melda DİYAPOĞLU, Doç. Dr. Filiz YILDIRIM, Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU ise yazmış oldukları, “Kız Çocuklarının Erken Evliliklerini Önlemede Erkeklerin Rolü” adlı çalışmada, Türkiye’de kız çocuklarının erken evliliklerini önlemek üzere sorumlu paydaşların sürece dahil edilmesi için toplumu harekete geçirme yaklaşımı önerilmektedir.

“Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kadın Emeğinin Rolü” adlı çalışmada ise Yrd. Doç. Dr. Yeşim COŞAR; somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ve geliştirilmesinde Seferihisar özelinde, kadın emeği konusunda bugüne kadar tamamlanmış ve halen yürütülmekte olan projeleri ele almaktadır.

Son olarak Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN yapmış olduğu “Kamu Yönetimi Reformu Çerçevesinde Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler” isimli çalışmada; Türkiye’de yerel yönetimlerde sosyal hizmetlerin genel olarak gelişimini ele almaktadır.

Hepinize iyi okumalar dileriz.

İÇİNDEKİLER

- Ortaokulda Öğrenim Gören Disleksili Öğrencilerin Medya Okuryazarlık Bilinç Düzeylerinin Kendi Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi
Evaluating Consciousness Level of Students With Dys-Lexia In Secondary School In Terms Of Media Literacy: From Their Own Perspectives 9
Prof. Dr. Hakan SARI, Arş. Gör. Tuğba PÜRSÜN
- Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Tarihsel Süreçte Ailenin Değişen/Değişmeyen Rollerini
Changing and Unchanging Roles of Family in the Historical Process as a Medium of Social Policy 35
Arş. Gör. Meryem TEKİN EPİK, Arş. Gör. Özal ÇİÇEK, Arş. Gör. Selin ALTAY
- Sosyal Hizmet Bölümü Öğrencilerinin Sosyal Adalet Savunuculuğu Yetkinliklerinin İncelenmesi
Investigating Social Justice Advocacy Competencies of Social Work Students 59
Arş. Gör. Erdi KALAYCI, Doç. Dr. Ayşe Sezen SERPEN
- Evlilik Öncesindeki ve Evli Bireylerin İlişki Nitelikleri, Benlik Kurguları ve Özgeci Davranış Düzeyleri
Romantic Relationship Qualities, Self-Construals and Altruisms of Engaged and Married Individuals 73
Arş. Gör. Cansu TOSUN, Prof. Dr. Hikmet YAZICI, Yrd. Doç. Dr. Fatma ALTUN
- Kız Çocuklarının Erken Evliliklerini Önlemede Erkeklerin Rolü
The Role of Males In Preventing Early Marriages of Females 95
SHU Melda DİYAPOĞLU, Doç. Dr. Filiz YILDIRIM, Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Kadın Emeginin Rolü
The Role of Female Workforce on the Conservation of Intangible Cultural Heritage 115
Yrd. Doç. Dr. Yeşim COŞAR
- Kamu Yönetimi Reformu Çerçevesinde Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler
Social Services In Local Authorities Within The Scope of Public Administration Reform 139
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN

ORTAOKULDA ÖĞRENİM GÖREN DİSLEKSİLİ ÖĞRENCİLERİN MEDYA OKURYAZARLIK BİLİNÇ DÜZEYLERİNİN KENDİ GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Hakan SARI¹ - Arş. Gör. Tuğba PÜRSÜN²

Öz

Medya okuryazarlığı medya araçlarını kullanarak iletilere ulaşma, bu iletileri anlama, eleştirme ve değerlendirme becerisidir. Kişiler, kültürler, kurumlar üzerinde oldukça fazla etkiye sahip olan medya ve medya araçları özellikle öğrenciler üzerinde bilgi teknolojilerinin kullanımı açısından olumsuz etki yaratabilecek bir güçtür. Bu nedenle, öğrencilerin medya mesajlarını doğru algılamalarının, medya mesajlarına yönelik eleştirel bakış açısı geliştirmelerinin, tüketici konumdan çıkarak gerçekliği ve sanallığı ayırt edebilme becerisi kazanmalarının gerekliliği medya okuryazarlığı kavramını gündeme getirmektedir. Ancak ülkemizde sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin kendi görüşleri açısından değerlendirildiği araştırmalar sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırma, sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin kendi görüşleri açısından belirlenmesine yönelik betimsel bir araştırmadır. Araştırma 30 disleksili öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “Görüşme Yöntemi” kullanılmıştır ve araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” öğrencilere uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde “İçerik Analizi Tekniği” kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin düşük olduğu, medya ile ilgili bazı bilgilere sahip olsalar da medya ve medya araçlarının olumsuz etkilerinden nasıl korunacaklarını bilmedikleri ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Medya, Medya Okuryazarlığı, Okur Yazarlık, Disleksi, Özel Eğitim, Ortaokul, Disleksili Öğrenciler

¹ Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, AhmetKeleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, hakansari@gmail.com

² Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü, tugbapursun@gmail.com

EVALUATING CONSCIOUSNESS LEVEL OF STUDENTS WITH DYSLEXIA IN SECONDARY SCHOOL IN TERMS OF MEDIA LITERACY: FROM THEIR OWN PERSPECTIVES

Abstract

Media literacy is the ability of reaching messages, understanding, criticising and evaluating these messages with using media tools. Media and media tools which have considerable effects on individuals, cultures, institutions, are a force that would affect especially students in a negative way in terms of using information technologies. Therefore, the necessity of perceiving messages correctly, developing a critical approach toward media messages, distinguishing the reality and the virtuality makes the concept of media literacy a current issue. However, in Turkey, researches about consciousness level of media literacy in 8th grade students with dyslexia are limited. Thereby, this study is a descriptive study that aims to determine 8th grade students' perspectives on their own media literacy consciousness level. The study was conducted with 30 students with dyslexia. In the study, "Interview Technique", as one of the qualitative research techniques, was used and "Semi-Structured Interview Form", was developed by the researchers. The data collected from the study were analysed with "Content Analysis Technique". According to research findings; it was appeared that media literacy consciousness level of students was low, although, they had some information about media, they did not know how to avoid from the negative effects of media and media tools.

Keywords: Media, Media Literacy, Literacy, Dyslexia, Special Education, Secondary School, Students with Dyslexia

Giriş

Disleksi, beyin ve merkezî sinir sistemindeki belirli sorunların sonucunda harflerin ve kelimelerin algılanmasında yaşanan sorunları ifade etmektedir (Sarı, 2014; Krafnick, Flowers, Napoliello ve Eden, 2011). Disleksili bireylerin, zekâ düzeyleri normal bir değerde olmasına rağmen hafıza ve dil konusunda sorunlar yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak okuma, yazma, anlama gibi becerilerin gelişimi olumsuz yönde etkilenmektedir. Disleksili bireyler, olayları belli bir sırayla anlatamama, kelimeleri yanlış söyleme, kelimedeki harfleri yanlış telaffuz etme, devrik cümleler kurma ve kavramları karıştırma gibi güçlükler yaşamaktadırlar. Okuma eyleminin gerçekleşmesi dikkat, algı, bellek, anlama, akıl yürütme, fonolojik farkındalık, kodlama becerisi, genel zekâ gibi birbiriyle ilişkili olan pek çok bileşenin birlikte ve koordineli çalışmasına bağlıdır. Bu zihinsel mekanizmaların birinde ya da birkaçında meydana gelen bozulmalar okuma becerisinin yeterli düzeyde kazanılmasına engel olmaktadır (Ekiz, Erdoğan ve Uzuner, 2015).

Strommen ve Matese (2004) göre bu kritik zihinsel süreç akademik alanları da etkilediği için büyük bir öneme sahiptir. Hem nicel hem de nitel olarak öğrenim hayatlarında olumsuzluklarla karşılaşan disleksili öğrenciler akademik başarı olarak akranlarından geri kalmaktadırlar. Bununla birlikte, okuma ve yazma becerilerinin kazanımında güçlük yaşamaları bu öğrencilerin medya okuryazarlığı ile ilgili sahip oldukları bilgi düzeyini de etkilemektedir.

Teknoloji ve teknolojik araçların gelişimindeki hızlı ilerleme bilgiye erişimi kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, kitle iletişim araçları olarak da adlandırılan medya araçları bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır (Saçan ve Adıbelli, 2016). Bilginin yayılmasındaki bu hızlılık ise doğru bilgiye nasıl ve nereden ulaşılacağına yönelik soruları beraberinde getirmektedir. Günlük yaşam içinde bireylerin iletişim kurma, duygu, düşünce ve bilgiyi aktarma ihtiyaçlarının artmış olması ise medyanın insan hayatında önemli bir unsur olmasını sağlamaktadır. Medya; yazılı, görsel ve işitsel araçlardan (kitaplar, televizyon, internet, gazete, afiş, sinema ve radyo) oluşan, dijital ve iletişim teknolojilerini içeren araçlarla ilişkili geniş bir yelpazedir (Potter, 2005).

Medya hem doğrudan hem de dolaylı olarak diğer bireyler, kurumlar ve kültürler aracılığıyla bireyleri sürekli olarak bilişsel, davranışsal, fizyolojik ve duygusal açıdan etkilemektedir (Potter, 2010). Bununla birlikte medya, baskın kültürlerin değerlerini güçlendirme potansiyeline sahip önemli bir güçtür ve bireylerin popüler kültür içinde çoğu zaman sorgulamayan tüketiciler olmasına neden olmaktadır. Ayrıca eğlence medyası da bireylerin hem kendi deneyimleri üzerinde yeni anlam haritaları oluşturmalarına hem de diğerleri hakkında bilgi sahibi olmalarına neden olmakta ve söz konusu bireyleri eğlence ve televizyon kültürünün tüketicileri hâline getirmektedir (Tisdell ve Thompson, 2007). Torres ve Mercado'ya (2010) göre popüler kültür modayı, ürünleri, kimliği ve değerleri şekillendirme gücüne sahiptir ve çoğu zaman bireyler bilgi teknolojisinin etkisinden kaçamazlar. Öğrencilerin medya araçlarından gelen iletilerin zararlı etkilerinden kendilerini koruyabilmeleri için eğlence, kültür, spor ve haber programlarının yansıttığı gerçekliği ve sanallığı nasıl analiz edeceklerini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu gereklilik ise medya okuryazarlığı konusunu gündeme getirmektedir.

Medya okuryazarlığı televizyon, reklam, film ve dijital medyadan aldığımız görsel ve sözel sembollerden kişisel çıkarım yapma (Adams ve Hamm, 2001) ve kitle araçlarının etkisinden kaçma yeteneğini de içeren bilgiyi üretme ve işleme yeteneğidir (Maglic, 2007). Medya okuryazarlığı ile öğrencilere medyadaki iletilere ulaşmak için teknolojiyi kullanma ve ulaşılan içeriği doğru değerlendirme becerisi kazandırma hedeflenmektedir.

Öğrencilerin bilgiyi kodlamasından daha fazlasına sahip olması gerektiği anlamına gelen medya okuryazarlığı, bireyleri medya kültüründen anlayan, üreten ve eleştirel düşünen bir pozisyona getirmektedir. Buckingham (2007) eğitimde internet, bilgisayar oyunları veya diğer dijital medya araçları kullanılmak isteniyorsa öğrencilerin medyayı anlamaya ve eleştirmeye hazırlanması gerektiğini belirtmektedir. Bu nedenle, medyayı ve medya iletilerini anlama, eleştirme ve etkili kullanma için öğrencilerin konuyla ilgili yeterli bilgi seviyesine erişmesi önem kazanmaktadır.

Dijital medya, internet, cep telefonu, bilgisayar oyunları ve televizyon birçok öğrencinin ve genç bireylerin boş zamanlarını geçirmeleri için tercih ettikleri yoldur (Görmez, 2015; Buckingham, 2007). Semali'ye (2003)

göre gençler sanal alemde çok fazla zaman geçirmektedirler ve medyada, özellikle reklamlarda, potansiyel olarak zararlı etkisi bulunan çok sayıda ileti dolaşmaktadır (Gray, 2005). Buna ek olarak şiddet içeren, gereksiz alışverişe özendirilen, etik değerlere önem vermeyen, zararlı maddelerin kullanıldığı ve bunların kullanımının normalleştirildiği programlar davranışsal ve duygusal anlamda sorun yaşayan gençlerin sayısını arttırmaktadır.

Medya, insanların yaşantı ve deneyim çevresini genişletmesine rağmen onların birincil deneyimlerini sınırlandırmakta ve kendisine bağımlılıklarını arttırmaktadır (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], 2007). Bu durum, yine özellikle genç bireylerin sosyal yaşamdan kendini soyutlamasına neden olmaktadır. Çocukların ve gençlerin medyanın sunduğu fırsatlardan daha iyi faydalanmalarını sağlarken aynı zamanda onları, medyanın neden olduğu risklerden korumanın yolu medya okuryazarlığı eğitimidir (Oflaz, 2016; Görmez, 2014).

Medya okuryazarlığı eğitiminde en iyi uygulama, öğrencilerin mevcut zevkleri ve deneyimleri üzerine yaratıcı üretim ve eleştirel düşünme kombinasyonunu gerektirir (Buckingham, 2003). Gray'e (2005) göre ise başarılı bir medya okuryazarlığı, öğrencilerin kendi deneyimlerini kullanmalarını ve medya yapısını yeniden anlamlandırmalarını gerektirmektedir. Böylelikle öğrenci; medya karşısında pasif bir alıcı olmak yerine medyayı okuyabilecek, medyanın dilini çözebilecek bilinç düzeyine ulaşarak iletişim olgusunda aktif bir birey olarak yer alabilecektir (RTÜK, 2007). Öğrencilere, medya mesajlarının doğrudan ya da dolaylı etkileri konusunda bilgi vererek medyanın etkilerinden korunmaları sağlanabilir (Potter, 2010). Scheibe (2009) ise bu anlamda medya okuryazarlığının asıl hedefinin, öğrencileri medyadan korumak olmadığını; tam tersine medyayı kontrol etme becerisinin öğrenciye kazandırılması olduğunu belirtmektedir.

Son yıllarda, öğrencilerin medya okuryazarlığı becerisi kazanmalarına oldukça önem verilmiş ve medya okuryazarlığı dersi müfredata seçmeli ders olarak eklenmiştir. Bununla birlikte, ülkemizde öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerini belirlemeye yönelik yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Medya okuryazarlığının kazanılması gereken bir beceri olduğu düşünüldüğünde disleksili öğrencilerin konuyla

ilgili bilinç düzeylerinin değerlendirilebilmesi ve görüşlerinin alınabilmesi için böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin kendi görüşleri açısından belirlenmesidir. Araştırmada, disleksili öğrencilerin kamuoyu oluşturmada etkili olan medya araçları, reklamların ve tanıtımların amacı, internet kullanımında dikkat edilmesi gerekenler, tercih edilen televizyon programları, medya araçlarının bilinçsiz kullanımının nasıl anlaşılacağı ve medyanın olumsuz etkileri ile ilgili bilinç düzeylerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1) Kamuoyu oluşturmada hangi medya aracı en etkilidir?
- 2) Bir medya ortamında reklam ve tanıtım gibi içerikler ne amaçla kullanılmalıdır?
- 3) İnternet kullanımında nelere dikkat edilmelidir?
- 4) Ne tür televizyon programları daha çok tercih edilmektedir?
- 5) Medya araçlarının bilinçsizce kullanıldığı nasıl anlaşılabilir?
- 6) Medya araçlarının olumsuz yönleri nasıl anlaşılabilir?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve veri analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Araştırma, sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin kendi görüşleri açısından belirlenmesine yönelik betimsel bir çalışmadır. Bu araştırma, nitel bir çalışma olarak desenlenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan “Görüşme Yöntemi” kullanılmıştır. Bunlara ek olarak, “Görüşme Yöntemlerinden” biri olan “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Yöntemi”

benimsenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, konuyla ilgili araştırmacının aydınlatmak istediği alana dayanan açık uçlu soruları içerir (Karasar, 1998). Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşmeler, yapılandırılmış görüşmelere göre daha esneklerdir. Bu araştırmada ise, disleksili öğrencilerin kamuoyu oluşturmada etkili medya araçları, reklam ve tanıtımların amaçları, internet kullanımında dikkat edilmesi gerekenler, tercih edilen TV programları, medya araçlarının bilinçsiz kullanımı ve olumsuz etkileri ile ilgili bilinç düzeylerinin zengin ve detaylı biçimde ortaya çıkarılması için bu yöntem seçilmiştir.

Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışma grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi benimsenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu araştırmadaki ölçüt, araştırmaya katılacak disleksili öğrencilerin sekizinci sınıfa devam etmesidir. Bu nedenle, ölçütü karşılayan otuz disleksili öğrenci belirlenmiş ve çalışma bu öğrencilerle yürütülmüştür. Araştırmaya başlamadan önce, araştırmanın konusu ve neden yapıldığı ile ilgili öğrencilere bilgi verilmiş ve katılımın gönüllülük esasına dayandığı ifade edilmiştir.

Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilerin demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Sekizinci Sınıfa Devam Eden Disleksili Öğrencilere İlişkin Demografik Bilgi

Cinsiyet	Sayı
Kız Öğrenci	17
Erkek Öğrenci	13

Araştırmaya katılan disleksili öğrencilerin yarısından çoğunu (17: %57) kız öğrencilerin, yarısına yakını ise (13: %43) erkek öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” kullanılmıştır. Görüşme formu hazırlanmaya başlanmadan önce konuyla ilgili alanyazını taraması yapılarak ilgili kaynaklar öğrenciler açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda altı soruluk yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırma için hazırlanan her bir soru üç uzmanın görüşüne sunularak alınan dönütler çerçevesinde tekrar düzenlenmiştir. Hazırlanan taslak form pilot çalışma için hazır duruma getirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılacak soruların kontrolünün yapılması ve anlaşılmayan soruların düzenlenmesi için dört disleksili öğrenciyle pilot uygulama yapılmıştır. Bu aşamalardan sonra forma son şekli verilerek araştırma kapsamında disleksili öğrencilere uygulanmıştır.

Görüşmeler yapılırken öğrencilerden oluşan katılımcılara;

- 1) Kamuoyu oluşturmada etkili olan medya araçlarının hangileri olduğu,
- 2) Medya ortamında reklam ve tanıtım gibi içeriklerin kullanım amaçlarının neler olduğu,
- 3) İnternet kullanımında nelere dikkat edilmesi gerektiği,
- 4) Tercih edilen televizyon programlarının neler olduğu,
- 5) Medya araçlarının bilinçsiz kullanıldığının nasıl anlaşılacağı,
- 6) Medya araçlarının olumsuz etkilerinin nasıl anlaşılacağı ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde görüşme formundaki her bir soruyla disleksili öğrencilerin konuya ilişkin bilgileri derinlemesine ve tüm zenginliğiyle ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma başlamadan önce öğrencilere verilerin eksiksiz kaydedilebilmesi ve ayrıntılı olarak değerlendirilmesi için ses kayıt cihazının kullanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, araştırma süresince öğrencilere gerçek isimleriyle hitap edilmeyeceği ve kendilerine verilen numaralarla görüşme yapılacağı da ifade edilmiştir. Görüşme süresince her öğrenciye altı

soru sorulmuştur. Her görüşme ortalama 30-46 dakika sürmüştür. Elde edilen görüşme kayıtları yazılı hale getirilerek çözümlenmesi yapılmıştır. Anahtar düşüncelerden yola çıkarak elde edilen veri kâğıtları, hazırlanan forma yerleştirilerek her bir satır kodlanmıştır. Kodlanan sayfalar tek tek okunmuş ve çözümlenme sayfalarının kenarına ana kavramlar yazılarak frekans ve yüzde değerlerinin hesaplanması için sayılmıştır. Sayılan ana kavramların frekans değerleri hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşme sonrasında elde edilen veriler “İçerik Analizi” ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, metin veya metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yöneliktir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015) ve bir iddianın doğruluğunu tespit etmez (Neuman, 2007). Disleksili öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmeler sonunda, araştırmacılar ses kayıtlarında bir değişiklik yapmadan elde edilen verilerin dökümünü yapmıştır. Her soru için cevaplar yazılı hâle getirilmiş ve her sorunun cevabından oluşan kategorilerin bulunduğu görüşme kodlama anahtarı oluşturulmuştur.

Görüşme kodlama anahtarında yer alan kategorilerin uygunluğunun belirlenebilmesi için birer boş kodlama anahtarı oluşturulmuştur. Görüşme kodlama anahtarlarının oluşturulmasında kullanılan görüşmeler ve görüşme kodlama anahtarları bir uzmana verilmiş ve elde edilen veriler ışığında kodlama anahtarında gerekli olan yerler gözden geçirilmiştir. Görüşme kodlama anahtarına son şekli verildikten sonra yapılan görüşmelerden biri seçilerek bir araştırmacı ve bir uzman tarafından değerlendirilmiştir. Öğrenci görüşlerine göre kodlama anahtarında uygun kategorinin altına işaretlenmiştir.

Çalışmanın güvenilirlik hesaplamasında “Görüş Birliği/Görüş Birliği+Görüş Ayrılığı” formülü kullanılmıştır. Karşılaştırmalar sırasında Görüş Birliği ve Görüş Ayrılığı esas alınmıştır. Araştırmacı ve uzmanın aynı kategoriye seçmesi veya işaretleme yapmaması hâlinde “Görüş Birliği” olduğu kabul edilmiştir. Araştırmacı ve uzmanın farklı kategorileri işaretlemeleri durumunda araştırmacının analizi referans kabul edilerek sadece bir “Görüş Ayrılığı” olarak kabul edilmiştir. Araştırmada, disleksili öğrencilerin görüşlerini almak

için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formundaki beş soruda görüş birliği, bir soruda ise görüş ayrılığı olmuştur. Yapılan analizler sonunda, değerlendiriciler arasında güvenilirlik ortalamasının yüzde seksen yedi olduğu (%87) ortaya çıkmıştır. Araştırmada, öğrencilerin görüşleri doğrudan alıntı yapılarak kesitler hâlinde aktarılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan ve sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda elde edilen bulgular çözümlenmiş ve analiz edilmiştir.

Kamuoyu Oluşturmada Etkili Medya Araçları

Görüşme yapılan disleksili öğrencilerin üçte ikisi (20: %67) kamuoyu oluşturmada en etkili aracın internet ve televizyon olduğunu belirtmiştir. Bu öğrenciler, hem evde hem de arkadaşları arasında bilgisayar ve cep telefonları aracılığıyla internetin sıklıkla kullanıldığını söylemişlerdir. Bu nedenle öğrencilere göre, herhangi bir konunun yayılmasında ve insanlara ulaşmasında en etkili araç internettir. Ayrıca, öğrenciler internet olmadan bir gün bile geçirmenin imkânsız olmasının böyle düşünmelerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Yine bu öğrencilere göre televizyonun her evde olması ve sürekli izlenmesi nedeniyle en çok televizyondan etkilenildiğini belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“İnternette istenilen her şey anında öğreniliyor. Ne biliyim her şey anında duyuluyor. İnsanlara ulaşmanın en kolay yolu bu” (Ö1).

“Televizyonun da internetin de karşısında zaman akıp gidiyor. Bence en çok onlardan etkileniyoruz. Annem televizyonsuz yaşayamaz” (Ö8).

“Herkesin elinde bir telefon. Sürekli internette dolaşılıyor. O kadar çok zaman harcanıyor ki internette. Bir şeyleri görmemek, duymamak imkânsız” (Ö23).

“Televizyon sayesinde herkesi etkilemek mümkün. Çünkü, her evde televizyon var. Herkes de izliyor” (Ö13).

Öğrencilerin bazıları (7: %23) kamuoyu oluşturmada en etkili aracın sinema olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilere göre, dikkat çekilmek istenen bir konuda sinemalardan, filmlerden yararlanılmaktadır. Öğrencilerin sinemayı etkili görmesinin nedeni olarak, internet ve televizyonda izlenen filmlerin etkili olduğu düşünülmektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Sinema olabilir. Çok fazla insana hitap ediyor. Zaten sinemada film izleyemezsek televizyonda, internette izler. Ne anlatılıyorsa öğreniriz” (Ö13).

“Bir sinema filmi milyonlarca insan izliyor. Film yapan kişinin anlatmak istediği bir günde kaç kişiye ulaşıyor” (Ö1).

“İnternette çok fazla film var. Filmleri indirmek kolay, indirmeden de izlenebilir. Dikkat çekilmek istenen konular filmlerle anlatılabilir” (Ö17).

“Merak edilen filmler biraz zaman geçince televizyonda çıkıyor. O zaman izlenebilir, konusu öğrenilebilir. Ne anlatılmak istenmiş mesela” (Ö25).

Öğrencilerin gerikalanı ise (3: %10) kitap, gazete ve dergilerin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu öğrenciler, gazete ve dergilerin günlük basılmasının geniş kitlelere ulaşmayı kolaylaştırdığını belirtmektedirler. Ayrıca, öğrenciler sosyal medyayı kullanırken kitaplarla ilgili pek çok sayfanın olduğunu ve kitap okumayla ilgili pek çok yorum gördüklerini söylemişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Kitap okuyan kişi sayısı çok fazla. Facebook kullanırken bazı sayfalarda kitap yorumları oluyor. Kitaplar etkili olabilir kamuoyu oluşturmada” (Ö22).

“Gazete ve dergilere kolay ulaşıyor. Zaten gidilen her yerde de masanın üstünde oluyor. Okumak yeterli” (Ö18).

“Günlük basılıyor. Alıp okuduğunuzda o gazetede ya da dergide yazar olan birinin düşünceleri oluyor. Bazen etkiliyor sanki” (Ö11).

“Gazeteler olabilir. Biri alıp okuyunca diğerleri de ondan sonra okuyor ya. Aslında çok kişiye hitap ediyor” (Ö3).

Reklam ve Tanıtım Gibi İçerikler Olduğunda Medya Ortamının Amacı

Görüşme yapılan öğrencilerin yarısından çoğu (17: %57) reklamların bir fikri benimsettiğini ve insanları alışveriş yapmaya teşvik ettiğini söylemişlerdir. Öğrencilere göre, reklamlarda ürünler çok cazip gösterilmekte ve özellikle yiyecek reklamları insanlarda merak duygusu oluşturmaktadır. Ayrıca bu öğrenciler, reklamların çoğunun küçük çocukları daha çok etkilediğini ve ticari boyutunun çok fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Reklamlar onların para kazanması bizimse para kaybetmemize sebep oluyor. Mesela, babamın parası olmadığı halde kardeşim reklamlarda gördüğü her şeyi istiyor; babam da almak zorunda kalıyor” (Ö13).

“Reklamlarda gördüğüm ürünleri merak ediyorum. Bunlar genelde yiyecek oluyor” (Ö24).

“Reklamlar alışveriş yapmaya mecbur bırakıyor insanı. Yeni bir ürün tanıtımı yapıyor mesela. Bu neymiş diye almak istiyorsunuz. Ürünün özelliğini merak ediyorsunuz” (Ö5).

“Reklamlarda müzikler veya ünlü birileri olunca çok dikkat çekiyor. Sanki reklamı yapılan şey çok güzelmiş gibi geliyor. Alıyorsunuz” (Ö29).

Öğrencilerin üçte birinden fazlası (13: %43) reklamların eğlence ve bilgi verme amacı taşıdıklarını söylemişlerdir. Bu öğrenciler, bazı reklamları çok beğendiklerini ve o reklam çıktığında özellikle oturup izlediklerini belirtmişlerdir. Öğrencilere göre bazı reklamlarda dikkat çekici nesnelere, ünlü kişilerin ya da müziklerin olması izleyenleri kısa süreliğine de olsa eğlendirmektedir. Ayrıca bu öğrenciler, reklamların kampanya ve yeni çıkan ürünlerin gösterilmesinde de etkili olduğunu belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Reklam izlemeyi hep çok sevmişimdir. Eğlencelidir. Hem ürün hakkında fikir de verir. Neden zararlı bir yönü olsun ki?” (Ö9).

“Bence reklamlar çok eğlenceli. Kısa ya insanı bunaltmıyor. Müzikleri de güzel” (Ö11).

“Reklamlar bilgi verici bence. Ürünler tanıtılıyor; biz de istediğimizi alıyoruz” (Ö27).

“Arabaları çok seviyorum. Araba tanıtımlarının olduğu reklamlar çok ilgimi çekiyor. Reklamın çıktığını görünce kanalı bile değiştirmiyorum” (Ö2).

İnternet Kullanımında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Görüşmeye katılan öğrencilerin tamamı (30: %100) internette kişisel güvenliğin sağlanmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu öğrenciler, güvenliğin para ile ilgili olduğunu düşündüklerini veya kredi kartı numarasını isteyen sayfalardan uzak durulması gerektiğini söylemişlerdir. Ayrıca öğrenciler, özellikle sosyal medyayı kullanırken kişisel bilgilerin paylaşılmasında dikkat edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin internet kullanımında güvenliği sağlamanın yalnızca para ile ilgili olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Çünkü öğrencilere göre, tanımadıkları kişilerden gelen mesajlara veya elektronik postalara cevap vermenin olumsuzluk oluşturan bir tarafı yoktur. Bu öğrenciler için internet ortamında tanınmayan kişilerle konuşmak sosyalleşmenin bir işareti olarak görülmektedir. Dolayısıyla, öğrenciler arasında en fazla arkadaşı olanın popüler bir kimlik kazandığı düşünüldüğünde öğrencilerin bu tarz iletişimleri zararsız görmeleri normallik kazanmaktadır. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Kredi kartı numarası ya da kişisel bilgi içeren sayfalardan uzak durmak gerek. Haberlerde görüyorum dolandırıcılık olaylarını. Bilgim var yani” (Ö18).

“Ekranda para ile ilgili bir şeyler çıkarsa sayfayı kapatıyorum hemen” (Ö20).

“Elektronik postaya gelen linkleri tıklamasam nasıl anlayacağım ne olduğunu? Evet bazen virüs indiriyorum ama o kadar da olacak” (Ö6).

“Sanal ortamı insanlarla tanışmak için kullanıyorum bu yüzden yaşa ve cinsiyete takılmam herkese cevap veririm” (Ö3).

Tercih Edilen TV Programları

Görüşme yapılan öğrencilerin yarısı (15: %50) dizileri izlemeyi tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu öğrenciler, evde herkesin takip ettiği bir dizinin olduğunu ve kendilerinin de çoğu zaman bu dizileri izlediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca öğrenciler, bazı dizilerdeki oyuncuları çok sevdikleri için her hafta kaçırmadan dizileri izlediklerini, izleyince mutlu olduklarını ve okulda diziler hakkında muhabbet ettiklerini söylemişlerdir. Öğrenciler, dizilerin eğlenceli zaman geçirmek için güzel bir seçenek olduğunu belirtmişlerdir. Ancak dizileri izlediğini belirten öğrencilerin, kendi yaş gruplarına uygun programları tercih etmeye çok dikkat etmedikleri düşünülmektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Dizileri izliyorum. Hiç kaçırmam” (Ö19).

“Annemin neredeyse her gün izlediği diziler var. Evde de bir tane televizyon var. Zaten bir süre sonra ben de alışıyorum izlemeye. Merak ediyorum ne oluyor diye” (Ö4).

“Sevdiğim oyuncuların olduğu dizileri hiç kaçırmıyorum. O gün mutlaka izliyorum. Benim gibi izleyen arkadaşlarımla da okulda konuşuyoruz. Yorum yapıyoruz. Eğlenceli oluyor” (Ö8).

“Dizileri izlemek çok eğlenceli. Hep bir merak var. Acaba ne olacak diye düşünüyor insan” (Ö26).

Görüşme yapılan öğrencilerin bazıları (9: %30) en çok belgesel ve spor programlarını izlemekten hoşlandıklarını belirtmişlerdir. Bu öğrencilere göre, bu tarz programlarda ayrımcılık veya etiketlenme gibi durumlar olmamaktadır. Öğrenciler, belgesellerin ilginç olduğunu; farklı yerler veya canlılar görmeyi mümkün kıldığını ve herkesin izleyebileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca, erkek öğrenciler özellikle futbol maçlarını izlemeyi sevdiklerini, spora karşı ilgileri olduğunu ve bu tarz programların arkadaşlarıyla ortak bir noktalarının olmasını olumlu yönde etkilediğini söylemişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Belgeseller gerçekten çok ilginç. Hiç görmediğim şekillerde veya renkte canlılar görebiliyorum. Bazen de şehir veya ülkeler tanıtılıyor. O zamanda farklı yerleşim yerleri görebiliyoruz. Bilgi edinmek için belgeseller izlenebilir” (Ö30).

“Belgeselerde olumsuz davranışlar görmek imkansız. Benim yaşımdaki herkes de izliyor” (Ö17).

“Spor programları hem kaliteli ve ayrımcılık yapılmıyor. Birçok engelli bireyin de sporla uğraştığını biliyorum. Zaten ben de sporla ilgilenmeyi seviyorum. Mesela arkadaşlarla maç yaparken ya da takım yorumları yaparken kimse benim kaynaştırma öğrencisi olduğumu hatırlamıyor” (Ö2).

“Maçları kaçırmıyorum. Bazen babamla yorumları filan da izliyoruz. Eğlenceli oluyor” (Ö24).

Öğrencilerin bazıları ise (6: %20) haberleri izlediklerini söylemişlerdir. Bu öğrencilere göre, gündemde olup bitenleri öğrenmek için haberleri izlemek gerekmektedir. Ayrıca, bu öğrenciler haberleri birer bilgi kaynağı olarak gördüklerini de belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu görüşü daha önce de belirtildiği gibi, ailelerin haber programlarını takip etmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Gündemden geri kalmamak için haberleri izliyorum” (Ö19).

“Güncel olayları öğrenmek için haberleri izlerim. Genelde de babamla izleriz zaten” (Ö3).

“Bizim evde haber saati gelince hemen kanal değiştirilir. Evdekiler izledikleri için ben de izliyorum” (Ö14).

“Haberler bilgi kaynağı bence. Çeşitli olayları duyuyoruz, fikrimiz oluyor en azından” (Ö27).

Medyanın Bilinçsiz Kullanımının Anlaşılması

Görüşme yapılan öğrencilerin üçte ikisinden fazlası (24: %80) medya araçlarının aşırı kullanımının çevredeki insanlarla iletişim kurulmasını azalttığını belirtmişlerdir. Öğrenciler, televizyon ve bilgisayar başında saatlerce kaldıklarından zamanın nasıl geçtiğini anlamadıklarını söylemişlerdir. Ayrıca, öğrenciler özellikle dizilerde gördükleri bazı davranışları kendilerinin de yapmaya çalıştıklarını ve dizilerdeki karakterlerden etkilendiklerini

belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Televizyon izlerken herşeyi unutuyorum. Zaten televizyon izlerken dikkatimi o kadar çok veriyorum ki annemin, kardeşimin bana ne söylediğini bile duymuyorum” (Ö12).

“Bilgisayarda oyun oynamak çok güzel de kendini bir kaptırırsan bırakamıyorsun. Çünkü çok fazla oyun imkanı var” (Ö7).

“Dizilerde herkes zengin. Her şey çok güzel görünüyor. Onlar gibi olmak güzel olabilir diye düşünüyorum. Zenginler ya” (Ö11).

“Bilgisayar başındayken zaman hızlı geçiyor. Hep oyun oynuyorum. Okulda arkadaşlarım da oynadıkları oyunları söylüyorlar. Benim de dikkatimi çekenler oluyor. Çok eğlenceli” (Ö20).

Öğrencilerin geri kalanı ise (6: %20) okul başarısındaki düşüşün medya araçlarını bilinçsiz kullanmaktan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Öğrencilere göre çok televizyon izlemek, internet kullanmak ödev yapmak için daha az zaman ayrılmasına neden olmaktadır. Ayrıca öğrenciler, bu araçların cazip gelmesi ve bazen geç saatlere kadar televizyon izlemeleri nedeniyle uykusuz kaldıklarını ve derslere zaten zor uyum sağlarken bu zorluğun daha da arttığını söylemişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Ödevlerimi yetiştiremiyordum. Bence zor oldukları için yapmak istemiyordum ama ailem televizyonu yasakladığında ödevler de yetiştirmeye başladı. Gerçekten televizyon çok vakit alıyordu” (Ö3).

“Televizyon izlemeyi, oyun oynamayı bırakamıyorum. O zaman da uykusuz kalıyorum, gözlerim ağrıyor. Okula nerdeyse uyanmadan geliyorum” (Ö19).

“Ödevlerle uğraşmaktansa internette takılmayı tercih ederim. Zaman öyle daha iyi geçiyor ama ödev yapmaya da mecburum. İşte, bir şeyler yapmaya çalışıyorum” (Ö26).

“Ödevlerimde bazen eksiklikler oluyor. Hemen bitirip televizyon izlemek istiyorum. Okula gidince zorlanıyorum ama. Sürekli yanlışı yapmak biraz üzüyor.

Kendime söz veriyorum. Televizyonu, interneti görünce yine unutuyorum” (Ö13).

Medya Araçlarının Olumsuz Yönleri

Görüşme yapılan öğrencilerin yarısı (15: %50) medyanın bireyleri aşırı tüketim yapmaya ve sigara, alkol gibi maddeleri kullanmaya özendirdiğini söylemişlerdir. Bu öğrencilere göre, televizyonda veya internette sürekli olarak gösterilen ürünler bazen ihtiyaç dışında bile alınmaktadır. Yine bu öğrencilere göre, izlenen programlarda alkol ya da sigara gibi maddelere yer veriliyor olmasının merak uyandırdığını belirtmişlerdir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Sinirlenip her dertlendiklerinde sigara içmeleri benimde bir sıkıntım varken sigara içsem mi dememe sebep oluyor” (Ö11).

“Yeni çıkmış bir yiyecek ya da bir araç dikkat çekiyor bence. İnsan benimde olsa diyor ya da birilerinden bunu duyuyor. İhtiyaç dışında çoğu, alınmasa da olur gibi” (Ö3).

“Merak edilip alınan bir sürü şey” (Ö1).

“Telefon reklamları çok dikkat çekici bence. Bir telefonunuz olsa bile yenisi çıktığında almak istiyorsunuz. Ablam öyle benim. Her zaman telefon ister babamdan” (Ö24).

Öğrencilerin diğer yarısı ise (15: %50) aile ve arkadaşlarla geçirilen zamanı azalttığını söylemişlerdir. Öğrenciler, televizyonda veya internette çok zaman harcamaları nedeniyle genellikle kendi odalarında zaman geçirdiklerini ve aile bireyleriyle konuşmaya çok vakit kalmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin bu görüşleri daha önceki soruya verdikleri cevapları desteklemektedir. Aşağıda bu durumu yansıtan öğrenci görüşlerinden bazı kesitlere yer verilmiştir.

“Annem yüzünü gören cennetlik diyor bazen. Galiba çok az bir arada oluyoruz” (Ö11).

“İnternette de konuşacak bir sürü arkadaşım var. İlla ki yüz yüze konuşmak gerekmiyor” (Ö15).

“Okuldan sonra odama bir kapanyorum, hemen interneti açıyorum. Akşam yemeğinde çıkıyorum ya da birisi beni çağırırsa. Yoksa hep oyundayım” (Ö27).

“Ödev yapmak zor geliyor. Biraz televizyon izledikten sonra yaparım diyorum. Sonra zaman geçiyor. Ödev yapmadan okula gidiyorum” (Ö1).

Tartışma

Araştırmadan elde edilen sonuca göre, sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrenciler günümüzde kamuoyu oluşturmak için kullanılan araçlar arasında radyoyu göstermemişlerdir. Bunun nedeni, radyoların haber verme, eğitim veya reklam yapma işlevlerinin televizyon ve internet aracılığıyla sağlanması olabilir. Ayrıca, radyoların her evde bulunan ve güncelliğini koruyan bir araç olmaması da radyonun etkili bir kamuoyu oluşturma aracı olarak görülmemesine neden olduğu düşünülmektedir. Araştırmadan elde edilen veriyle benzer olarak Öcel (2002) yaptığı çalışmada, radyonun ilginç ve iletişim için uygun bir araç olarak görülmediği sonucuna ulaşmıştır. RTÜK’ün (2013) yaptığı bir araştırma sonucunda ise, öğrenciler arasında radyonun %12 oranında önemli bulunduğu ve daha çok lise öğrencilerinin radyoya önem verdikleri sonucuna ulaşılmıştır. İnternet ve televizyon, araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunun kamuoyu oluşturmada en etkili olduğunu düşündükleri medya araçlarıdır. Ayrıca, öğrencilerin sinema ve filmleri etkili bir kamuoyu oluşturma aracı olarak görmelerinin nedeni de yine televizyon ve internetle ilgilidir. Öğrencilerin çok az bir kısmı ise kitapların, gazetelerin ve dergilerin kamuoyu oluşturmada etkili olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin bu tutumunun disleksi nedeniyle okuma becerisi kazanımında sorun yaşıyor olmaları ile açıklanması mümkündür. Bütün ve Kesten (2014) yaptıkları çalışmada, öğrencilerin yazılı medya araçlarını düzenli olarak takip etmediklerini ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca televizyon, bilgisayar, internet gibi teknolojik araçların günlük hayatta daha fazla kullanılıyor olması da yazılı basın araçlarına kıyasla teknolojik araçların kamuoyu oluşturmada daha etkili görülmesine neden olmaktadır. Görmez’in (2014) yaptığı çalışmada, bu araştırma sonucundan farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırma sonucu, medya okuryazarlığı dersi almamış öğrencilerin kamuoyu oluşturmada interneti önemli görürken medya okuryazarlık dersi alan öğrencilerin afişli/

reklamı önemli gördüklerini göstermektedir. Dolayısıyla, bu araştırmanın sonucu öğrencilerin kamuoyu oluşturmada medya araçlarının kullanılmasını önemli gördüklerini göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre, öğrenciler reklam ve tanıtım gibi içeriklerin olduğu medya ortamının en önemli amacının bir fikri benimsetmek ve tüketime yönlendirmek olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin reklamlar konusunda farkındalıkları yüksek olmasına rağmen reklamların etkilerine maruz kalmaktadırlar. Bu farkındalıklarında, yakın çevrelerindeki kişileri gözlemlemeleri ve belki de kendilerinin de reklamlardan etkileniyor olmalarının etkili olduğu düşünülebilir. Araştırmadan elde edilen veriyle benzer olarak Semiz (2013) kısa süreli, hareketli ve renkli hazırlandıkları için reklamların özellikle çocukları daha fazla etkilediğini, çocukların dakikalarca ekrandaki görüntüyü takip etmesini sağladığını ve tüketme arzusu oluşturduğunu belirtmiştir. Ayrıca, öğrenciler reklamların tüketimle bağlantılı olarak dikkat çekici müzikler veya cümleler yardımıyla yeni ürünlerin alınması konusunda bir fikri benimsettiğini düşünmektedirler. Gray (2005) ise medyanın, özellikle reklam dünyasında, potansiyel olarak zararlı etkisi olan çok sayıda ileti yaydığını belirtmektedir. Bu durum, araştırma verisiyle bağlantılı olarak öğrencilerin reklamlarla ilgili bilgilere sahip olsalar da reklamlardan etkilendiklerinin bir göstergesidir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre, öğrenciler internet ortamında para ile ilgili olan ve kredi kartı numarası isteyen sayfalardan ayrılarak internet ortamında kişisel güvenliği sağlayacaklarını düşünmektedirler. Ancak, bu öğrencilerin internet ortamındaki tehlikeler ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları nedeniyle elektronik postalara ya da mesajlara cevap vermekte sakınca görmedikleri görülmüştür. Bu durum öğrencilerin, internet ortamında çok fazla zaman geçirmeleri ve sosyal medyayı aktif kullanmalarıyla ilgilidir. Akbulut (2013) yaptığı çalışmada, çocukların çevrim içi ortamlarda paylaşılan mesajların kötü niyetli kişilerin tuzağına düşmelerine neden olabileceğini ve sohbet ortamlarında özgürce sohbet etmenin her zaman olumlu sonuçlarının olmayacağını vurgulamıştır. Dolayısıyla, bu araştırmanın sonuçları da benzer şekilde öğrencilerin internette güvenliği sağlama konusunda yeterli bilgi seviyesine sahip olmadıklarını göstermektedir.

Araştırma sonucuna göre, öğrenciler TV programları arasında en fazla dizileri izlediklerini belirtmişlerdir. Tan (2015) yaptığı çalışmada, öğrencilerin takip ettikleri TV programları arasında dizilerin ilk sırada yer aldığı ve dizilerin genellikle aile bireyleriyle beraber izlendiği sonucuna ulaşmıştır. Alver ve Gül (2005) ise yaptıkları çalışmada, öğrencilerin haber ve belgesellere oranla daha çok dizi ve film izlemeyi tercih ettiklerini ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca, belgesel ve spor programlarını izlemeyi tercih eden öğrenciler, TV programı seçerken ilk olarak ayrımcılığın olmadığı programların olmasına dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. Akademik anlamda akranlarına göre geride kalan disleksili öğrencilerin etiketlenmeye maruz kalmadıkları için bu tarz programları tercih ettikleri düşünülmektedir. Ayrıca, öğrenciler spor programlarının sınıftaki diğer arkadaşlarıyla ortak bir nokta oluşturma için etkili olduğunu düşünmektedirler. Koçak (2011) sekizinci sınıf öğrencilerinin medya okuryazarlığı dersine ilişkin algılarını belirlemeye yönelik çalışmasında öğrencilerin %40.8'inin eğlendirme-eğlence işlevini daha ön planda tuttıklarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, araştırmalar arasındaki farkın öğrencilerin kaynaştırma öğrencisi olma ve olmama durumuna göre değiştiği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen sonuca göre, öğrenciler medyanın bilinçsiz kullanımının aile ve arkadaşlarla geçirilen zamanın azalması, sanal ve gerçekliği ayırt edememe ve okul başarısında düşüş olması ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir. Özay (2014) yaptığı çalışmada, öğrencilerin televizyon izlemek için ayırdıkları sürenin fazla olması nedeniyle okul başarılarının düştüğü sonucuna ulaşmıştır. Kraut, Patterson, Lundmark, Kiesler, Mukopadhyay ve Sherlis (1998) ise, yaptıkları çalışmada benzer bir sonuca ulaşarak on yaş üzerindeki çocukların internet kullanımlarının arttıkça aile ile etkileşimlerinin azaldığını, sosyal çevrenin daraldığını ve yalnızlaşma yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Öğrenciler özellikle televizyon karşısında çok zaman geçirdiklerinde dizilerdeki karakterlerden etkilendiklerini belirtmişlerdir. Medyanın bilinçsiz kullanımının öğrencilerin medyanın olumsuz etkilerine açık bir hâle gelmelerine neden olduğu görülmüştür. Neetu (2010) medyanın zararlarının şiddet içerikli davranışların yaygınlaşması, cinsellikle alakalı içeriklere maruz kalma, hayali beden imgelerinin teşviki, ilgi çeken etkinliklerle sağlığa zarar veren alışkanlıkların sunumu ve çocukları hedef alan ikna

edici reklam içeriklerin olması ile ilgili olduğunu belirtmiştir. Bütün (2010) çalışmasında benzer şekilde öğrencilerin özellikle medyadaki dizilerden etkilendiklerini ve dizilerdeki karakterlerin öğrencilerin karakterlerini ve ilgi alanlarını etkilediğini; Yeşil ve Korkmaz (2008) medya araçlarının çocukların şiddet içeren saldırgan davranışlarda bulunmalarına, bilinçsiz birer tüketici olmalarına, yanlış kişileri örnek almalarına neden olabildiğini; Erjem ve Çağlayandereli (2006) ise, öğrencilerin %72'sinin dizilerdeki karakterleri kendilerine örnek aldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla bu araştırmanın sonuçları da sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerin medya ve medya araçlarının olumsuz etkilerinden kendilerini koruyamadıklarını ortaya koymuştur.

Sonuç ve Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara ve sonuçlara göre geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Sonuç

Bu bölümde araştırmadan elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

1) Araştırmadan elde edilen sonuca göre, öğrenciler kamuoyu oluşturmada internet ve televizyonun oldukça etkili olduğunu düşünmektedirler. Bununla birlikte, öğrencilerin kamuoyu oluşturmada yazılı medya araçlarını daha az etkili gördükleri ve radyoyu etkili bir araç olarak görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

2) Öğrencilerin, reklam ve tanıtım içeriklerinin kullanım amaçları konusunda bilgili oldukları araştırmadan elde edilen sonuçlardan biridir. Ancak, öğrencilerin teorik olarak gerekli bilgilere sahip olmalarına rağmen reklamların etkisinden kendilerini koruyamadıkları ve özellikle tüketicilik açısından olumsuz etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

3) Araştırmadan elde edilen bir diğer sonuca göre, öğrencilerin internet kullanırken kişisel bilgileri saklama bilincine sahip oldukları ve para, kredi kartı numarası isteyen sitelere girmedikleri ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin kişisel güvenliğin yalnızca para ile bağlantılı olduğunu düşündükleri ve sosyal

medya araçlarını kullanırken yabancı kişilerle konuşmakta herhangi bir sakınca görmedikleri görülmüştür.

4) Öğrencilerin en çok dizi türünde TV programlarını izledikleri görülmüştür. Program seçimlerinde daha çok ailelerin etkili olduğu, öğrencilerin kendi yaş gruplarına uygun programları izlemedikleri ve izledikleri dizilerdeki karakterlere özenmeleri araştırmadan elde edilen bulgulardan biridir. Bu durum, öğrencilerin televizyonun olumsuz etkilerinden kendilerini koruyamadıklarının bir göstergesidir. Bununla birlikte, belgesel ve spor programlarını izlemeyi tercih eden öğrencilerin bu tarz programlarda ayrımcılığın olmadığını belirtmeleri önemli bir bulgudur.

5) Araştırmadan elde edilen sonuca göre, öğrencilerin medyanın bilinçsiz kullanımı ve olumsuz etkileri arasında aile ve arkadaşlarla iletişim kurma düzeyinin azalmasını, okul başarısının düşmesini ve zararlı maddelere özendiriciliğin artmasını gösterdikleri görülmüştür. Ancak, öğrencilerin bu olumsuzlukları bilmelerine rağmen medya araçlarını kullanırken gerekli özeni göstermedikleri bu araştırma bulgularından ortaya çıkmıştır.

6) Bu araştırmanın sonuçlarından biri de öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin düşük olduğudur.

Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan ortaya çıkan sonuçlara göre geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

1) Disleksili öğrencilerin medya okuryazarlık bilinç düzeylerinin üst seviyelerde olması için ilköğretimden itibaren medya okuryazarlık dersine müfredatta yer verilmelidir.

2) TV programları ve içerikleri daha çok ev ortamında çocukların karşısına çıkacağından ailelere medya okuryazarlığı becerisini kazandırmaya yönelik seminerler verilerek bilinç düzeylerinin artırılması sağlanmalıdır.

3) Öğrencilerin okul sonrasında televizyon izleme ve interneti kullanma için ayırdıkları zaman diliminin çok olması nedeniyle, bu öğrencilerin gün

içinde televizyon izlemeye ve internet kullanmaya ne kadar zaman ayırmaları gerektiği konusunda aileler bilinçlendirilmelidir.

4) Okulda ve evde yazılı medya araçlarını kullanmanın önemine daha çok yer verilmelidir.

5) Ailelerin ve öğretmenlerin iş birliği ile öğrenciler internette güvenliği sağlama yolları konusunda bilgilendirilmelidir.

İleri Çalışmalar İçin Öneriler

Bu bölümde, ileri çalışmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

1) Bu çalışma sekizinci sınıfa devam eden disleksili öğrencilerle yürütülmüştür. İleriki çalışmalarda kaynaştırma öğrencisi olan ve farklı sınıflarda eğitim alan öğrencilerin görüşleri alınarak bu çalışma tekrarlanabilir.

2) Öğretmenlerin ve ailelerin de yer aldığı daha kapsamlı bir araştırma yapılabilir.

Kaynakça

- Adams, D. & Hamm, M. (2001). *Literacy in a multimedia age*. MA: Christopher- Gordon Publisher.
- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3 (2), 53-68.
- Alver, F. & Gül, A. (2005). *Çocukların medya kullanımı*. 2. Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi: İletişimin Çocuğa Etkisi, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Buckingham, D. (2007). Media education goes digital: an introduction. *Learning, Media and Technology*, 32 (2), 111-119.
- Bütün, E. (2010). *Türkiye’de medya okuryazarlığı dersine ilişkin öğretmen, öğrenci ve veli görüşleri (Samsun ili örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bütün, E. & Kesten, A. (2014). Medya ve okuryazarlığı dersi hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 43-63.
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E. K., Akgün, O. E., Karadeniz, S. & Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ekiz, D., Erdoğan, T. & Uzuner, G. F. (2015). Okuma güçlüğü olan bir öğrencinin okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik bir aksiyon araştırması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 57-65.
- Erjem, Y. & Çağlayandereli, M. (2006). Televizyon ve gençlik: yerli dizilerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 15-30.
- Görmez, E. (2014). Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı düzeyleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 137-157.
- Görmez, E. (2015). Etkili medya okuryazarlığı eğitimi ve uygulamalarından örnekler. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4,1.
- Gray, J. (2005). Television teaching: parody, the simpsons, and media literacy education. *Critical Studies in Media Communication*, 22 (3), 223-238.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Krafnick, J. A., Flowers, L. D., Napoliello, M. E. & Eden, F. G. (2011). Gray matter volume changes following reading intervention in dyslexic children. *NeuroImage*, 57, 733-741.

- Kraut, R., Patterson, M., Lundmark, V., Kiesler, S., Mukopadhyay, T. & Sherlis, W. (1998). Internet paradox: a social technology that reduces social involvement and psychological well-being. *American Psychologist*, 53 (9), 1017-1031.
- Koçak, B. (2011). *İlköğretim yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin medya okuryazarlığı dersine ilişkin algıları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Maglic, M. (2007). Media education in english language teaching: not our job?. *Novitas-ROYAL*, 1 (1), 1-9.
- Neuman, L. W. (2007). *Basic of social research qualitative and quantitative research*. Boston: Pearson Education, Inc.
- Oflaz, T. (2016). *Medya okuryazarlığı dersi kapsamında öğrencilerin medyaya bakış açılarının değerlendirilmesi: Denizli il örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Öcel, N. (2002). *İletişim ve çocuk: iletişim ortamlarında çocuk ve reklam etkileşimi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Potter, J. W. (2005). *Media literacy (third edition)*. Thousand Oaks: California: Sage Publications.
- Potter, J. W. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54 (4), 675-696.
- RTÜK (2007). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretim programı ve kılavuzu*. www.medyaoakuryazarligi.org.tr adresinden erişildi.
- RTÜK (2013). *Türkiye’de çocukların medya kullanım alışkanlıkları araştırması*. <http://www.rtuk.org.tr> adresinden erişildi.
- Saçan, S. & Adıbelli, D. (2016). Üniversite öğrencilerinin medya okuryazarlık düzeylerinin bazı faktörler ile ilişkisi. *Global Media Journal Edition*, 6, 12.
- Sarı, H. (2014). *Kaynaştırmada ilkokul öğrencilerinin karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Konferans. Necmettin Erbakan Üniversitesi 3 Aralık 2015. Erol Güngör Konferans Salonu.
- Scheibe, C. (2009). Sound great, but I don't have time helping teachers meet their goals and needs with media literacy education. *Journal of Media Literacy Education*, 1, 68-71.

- Semali, L. (2003). Ways with visual languages: making the case for critical media literacy. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 76 (6), 271-277.
- Semiz, L. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin medya okuryazarlığı yeterlikleri ve medya okuryazarlığı dersini yürüten öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Strommen, L.T. & Mates, B. F. (2004). Learning to love reading: interviews with older and teens. *Journal of Adolescent and Adult Literacy*, 48 (3), 188-200.
- Tisdell, J. E. & Thompson, M. P. (2007). Seeing from a different angle: the role of pop culture in teaching for diversity and critical media literacy in adult education. *International Journal of Lifelong Education*, 26 (6), 651-673.
- Torres, M. & Mercado, M. (2010). The need for critical media literacy in teacher education core curricula. *Educational Studies*, 39 (3), 260-282.
- Yeşil, R. & Korkmaz, Ö. (2008). Öğretmen adaylarının televizyon bağımlılıkları, okuryazarlık düzeyleri ve eğitselliğine ilişkin düşünceleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 55-72.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

BİR SOSYAL POLİTİKA ARACI OLARAK TARİHSEL SÜREÇTE AİLENİN DEĞİŞEN/DEĞİŞMEYEN ROLLERİ*

Arş. Gör. Meryem TEKİN EPİK¹ - Arş. Gör. Özal ÇİÇEK² - Arş. Gör. Selin ALTAY³

Öz

Geleneksel sosyal politikanın en temel mekanizması olarak kabul edilen aile, birbirlerine kan bağı, evlilik ve diğer yasal yollardan akrabalık bağı ile bağlı olan, çoğunlukla aynı evde bir arada yaşayan, yetişkin üyelerinin çocukların bakımı için sorumluluk aldığı ve içindeki bireylerin cinsel, psikolojik, toplumsal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı bir insan topluluğu olarak tanımlanabilir. Endüstrileşme öncesi tarım toplumlarının geleneksel geniş aile yapısı, üretim sisteminde yaşanan transformasyonla birlikte çözülmüş ve eğitim, sağlık, güvenlik gibi fonksiyonlarını tarihsel süreç içerisinde birtakım kamusal mekanizmalara aktarmıştır. Bununla birlikte bazı temel fonksiyonlarını korumaya devam eden aile mekanizması, günümüzde toplumsal yaşam içerisinde alternatifi olmayan ve önemini koruyan sosyal bir organizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düzlem ışığında, aile kurumunun yapısında meydana gelen dönüşümler, gelenekselden moderne evlilik, ebeveyn ilişkileri, aile içerisinde kadın ve erkeğin statü ve rollerinde birtakım farklılıklara neden olmaktadır. Bu çalışmayla hedeflenen tarihsel süreç içerisinde ailenin geçirdiği dönüşüm ve bunun sosyal politikaya olan etkilerini teorik bir çerçevede analiz etmektir. Bu amaçla; ilk etapta ailenin ilkel toplumlardan endüstrileşme sürecine kadar olan geleneksel rolleri ve bu rollerdeki dönüşümler sosyal politikayla olan bağlar kapsamında ele alınacak, ardından endüstrileşme sonrası yeni oluşan çekirdek ailenin kapitalist üretim ilişkileriyle olan kurgusal bağlarının modern sosyal politikanın meydana gelişindeki etkileri irdelenecek, son olarak ise; 21. yüzyılın post modern aile yapısı ve ortaya çıkan alternatif aile modellerinin günümüz sosyal politikasına etkileri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Aile, Sosyal Politika, Ataerkillik, Geleneksel Aile, Modern Aile.

* Bu çalışma; 12-15 Mayıs 2016 tarihleri arasında Isparta'da düzenlenen V. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi'nde sunulmuştur. (http://www.tlck.org.tr/wp-content/uploads/2016/05/V_TLCK_ozet_kitapciği.pdf; sf.160.)

¹ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Yönetim ve Çalışma Psikolojisi Anabilim Dalı, meryemtekin48@gmail.com

² Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, ozalcecek@hotmail.com

³ Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı, selin-ing@hotmail.com

CHANGING AND UNCHANGING ROLES OF FAMILY IN THE HISTORICAL PROCESS AS A MEDIUM OF SOCIAL POLICY

Abstract

The family accepted as the fundamental mechanism for traditional social policy can be defined as a community which is consanguineous or related to one other through marriage and other legal ways, mostly living together inside the same house, where adults assume the responsibility of children and a community wherein the sexual, psychological, social, cultural and economic necessities of the members are met. The traditional extended family structure of the pre-industrialisation agricultural society has been disintegrated by the transformation in the production process and in the historical process, and some of its functions, such as education, health, security have thus been transferred to certain public mechanisms. However, the family mechanism preserving some of basic functions is still regarded as a social organism today in social life which has no alternative and which is crucial. In this view, the transformations experienced in the structure of the agent of family have caused some differences in marriage, parent-children relations and in the status and roles of women and men in the family. The aim of the study is to analyse the transformation that the family underwent in the historical process and the eventual impacts on social policy with a theoretical point of view. To that end; in the first part, the traditional roles of the family ranging from primitive society to the industrialisation process and the transformation in these roles will be discussed within the framework of their implications with social policy; which will be followed by the scrutiny of the impacts of the fictional connections of nuclear family formed in the ex-industrialization period with the capitalist relations of production on the emergence of modern social policy; finally, the impacts of post-modern family structure of the 21st century and the emergent alternative family models on modern-day social policies will be assessed, as well.

Keywords: Family, Social policy, Patriarchy, Traditional family, Modern family.

Giriş

Birbirlerine kan bağı, evlilik, doğum, evlatlık edinme gibi yollarla bağlanan, aynı ortam içerisinde yaşayan, neslin devamı için üreme gereksinimiyle hareket eden ve kuşaklar arası devamlılığı sağlayan aile, toplumun en temel yapı taşıdır. Geçmişten günümüze aile kurumu, üretim süreçlerinde yaşanan dönüşümlerle birlikte yapısal ve fonksiyonel olarak değişime uğramış ve bu süreç içerisinde bazı özelliklerini kaybederken, bazı özelliklerini de korumaya devam etmiştir. Geleneksel toplumdan modern topluma geçişte, evlilik, aile içi ilişkiler, rol ve statüler yeniden dizayn olmuştur. Bu sebeple ilk aşamada; aile sisteminde meydana gelen değişimleri anlamlandırabilmek açısından aile kavramını tanımlandırmak gerekmektedir.

Aile Kavramı

Aile sözcüğü, Latince “famulus” evcil köle anlamındadır. “Familia” tek efendiye bağlı olan kölelerin tümü, diğer bir ifade ile kandaş ve kayınların topluluğu anlamına gelmektedir (Hançerlioğlu, 1976: 34).

Ailenin evrensel olduğu söylenebilir ancak evrensel bir tanımını yapabilmek güçtür. Çünkü aile kurumu toplumdan topluma çeşitlenmektedir. Türk toplumunda ailenin tanımlarına bakılacak olunursa:

Gökçe’ye göre aile; “Anne-baba, çocuklar ve iki tarafın kan akrabalarından (aile biçiminin gereksinimlerinden) oluşmuş ekonomik ve toplumsal bir birliktir” (Gökçe, 1991: 207).

Özgüven’e göre: “Evlilik bağıyla başlayan, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine bağlanan, birçok role sahip, karşılıklı etkileşimde bulunan, genellikle aynı evde yaşayan bireylerden oluşan, üyelerinin psikolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan bir birimdir” (Günindi ve Giren, 2011: 351).

Ozankaya’ya göre; “Aile, içinde insan türünün belli biçimde üretilip, topluma kazanılma sürecinin belli ölçüde ilk ve etkili biçimde cereyan ettiği, cinsel ilişkilerin belli biçimde düzenlendiği, eşler ve anne babalarla çocuklar (ailenin biçimine göre başka yakınlar) arasında belli ölçüde içten, sıcak, güven verici ilişkilerin kurulduğu, yine içinde bulunulan toplumsal düzene göre

ekonomik etkinliklerin az ya da çok bir ölçüde yer aldığı toplumsal kurumdur” (Ozankaya, 1979: 233).

Sayın’a göre: “Biyolojik ilişki sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk kez ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri bulunan toplumsal bir birimdir” (Ekici, 2014: 210).

Nirun’a göre: “Üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan en küçük sosyal yapıdır” (Günindi ve Giren, 2011: 351).

Eyce’ye göre: “Aile, ilk başta kan bağıyla oluşan ve evlilikle kurulması tamamlanan asli bir birimdir” (Eyce, 2000: 225).

Batı toplumlarında aile tanımlarına bakılacak olunursa:

Mac Iver ve Page aileyi “Çocuk dünyaya getirmek ve bu çocukları yetiştirme özellikleri gösteren bir grup” olarak; Summer ve Keller, “En az iki neslin bir arada bulunduğu kan bağı ile karakterize edilen sosyal bir örgüt”; Kingles Davis ise: “Aralarında kan bağı sebebiyle birbirlerine akraba olan bir grup insan” olarak tanımlamıştır (Könezoğlu, 2006: 1).

Amerika Birleşik Devletleri’nde resmî kurumlar aileyi: “Doğum, evlilik, evlatlık edinme veya tercih yoluyla bir ilişkisi olan ve bir hanede birlikte yaşayan iki veya daha fazla kişinin oluşturduğu küme” olarak tanımlamışlardır (Canatan, 2013: 61).

Hollanda Aile Konseyine göre, “Bir veya birden fazla çocuğun yetiştirildiği her yaşam ünitesine aile denilmektedir” (Canatan, 2013: 61). Bu tanım, çocuk merkezli bir aile kavramsallaştırmasıdır. Bir veya birden fazla çocuğun yetiştirildiği her yaşam alanı aile olarak görülmektedir. Bu noktada ailenin oluşumuna dair herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Eşcinsellerin resmî olarak evlilik yapma hakkının bulunduğu bu ülkede, evlatlık edinen eşcinsel

eşlerin kurduğu yaşam biçimi bu aile tanımına uygun düştüğü gibi, resmî veya dinî nikâhı olmadan bir arada yaşayan çiftlerde bu tanımın kapsamına girmektedir. Hollanda, “samenleven” (birlikte yaşamak) denilen ikinci yaşam biçimini de yasal olarak aileye denk kabul etmektedir (Canatan, 2013: 62).

Aile tanımı birçok araştırmacı tarafından farklı şekillerde tanımlanmakla birlikte; hepsinin ortak noktası toplumun temel biriminin aile olduğunu vurgulamasıdır (Günindi ve Giren, 2011: 351).

Ailenin Tarihsel Gelişim Evreleri ve Bu Evreler İçerisinde Üstlendiği Roller

Aile kavramına ilişkin ele alınan kuramsal edinimler antropoloji, sosyoloji ve tarih bilimlerinin ortak bir değerlendirme sahası olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda ailenin tarihsel gelişim evreleri irdelenirken ilk aşamada 19. yüzyıla ait evrimsel kuramların kabulü etrafında bir düşünsel zincir oluşturulmuş ve ekonomik altyapıdaki her teknolojik dönüşümün yeni bir aile tipi ya da yapılanma süreci meydana getirdiği tarzında yapılan analizler genel kabul görmüştür. Bu kuramlar; ailenin kökeninin oluşmasında ileri sürülen cinsel serbesti tezinin zaman içerisinde tek eşli aileye evrildiği şeklinde bir değerlendirme kriteri geliştirmiştir.

Bu konuda analizlerde bulunan Morgan’a göre; temelde sayılabilecek her türlü kuralın dışında mutlak cinsel serbestiyle başlanan ilişki ağlarının dört aşama sonunda bugünün tek eşli ailesine ulaştığı ifade edilebilir. Morgan’ın analizine göre bu aşamalar; kandaş aile, ortaklaşa aile, iki başlı aile ve tek eşli aile şeklindedir (Morgan, 1986: 87). Bachofen, insanlık tarihinin ilk aşamada bir cinsel serbesti dönemi yaşadığını bunun ardından ise; kadınların oldukça saygı ve itibar gördüğü bir anaerik dönem yaşandığı vurgusunu yapmıştır (Örnek, 1971: 37). Briffault ise; ailenin ilk temsili örneklerinin anaerik dönemde yaşandığı vurgusunu yaparken, süreç içerisinde tarihsel evrimin patriarkal bir dönüşüm yaşadığını ve günümüzün en sık görülen çekirdek aile tiplemesinin 19. yüzyılda beliren en somut örneği olduğunu ifade etmiştir (Gökçe, 1976: 54).

Lakin bu kuramsal değerlendirmeler, 20. yüzyılın başından itibaren antropologlar ve tarihçiler tarafından eleştirilerek mutlak bir cinsel serbestinin varsayımsal bir olgu olduğu genel bir kabul görmüştür (Kandiyoti, 1984: 4). Bu

durum; tüm insanlık tarihi içerisinde birtakım kurallara sahip aile biçimlerinin var olduğunun bugün en geçerli görüş olarak görüldüğünü göstermektedir (Çağatay, 1990: 114).

Avcı ve Toplayıcı Toplumlarda Aile Olgusu ve İçsel Roller

İnsan toplulukları doğumlarından itibaren belirli bir yaşam alanı içerisinde yer alarak bu yaşam alanını ellerindeki teknolojik seviyenin de belirleyiciliği altında dönüştürmeye çalışmışlardır. Tarihsel gelişim sürecinin bu aşamadaki temel basamak zincirini belirleyen durum da mevcut dönemde üretim süreci içerisinde kullanılan metot, araç ya da kaynaklardan oluşmuştur. Bilinen tarihsel sürecin ilk aşaması olarak görülen avcı ve toplayıcı toplumlar (İlkel Komünal Toplum) bu çerçevede içerisinde değerlendirildiğinde avlanma ve toplayıcılıktan oluşan ilk iş bölümü; ilk ayrışmaların bir kurumsal çatı (aile) içerisinde görülmesine olanak sağlamıştır.

Avcı ve toplayıcı toplumlar içerisinde erkekler avcılık yaparak, kadınlar ise; toplayıcılık faaliyetinde bulunarak tarihin bilinen ilk iş bölümü farklılaşmasını meydana getirmişlerdir (Arat, 1986: 21; Michel, 1984: 25). Bu toplumlar içerisinde erkeklerin avladıkları hayvanları, kadınların ise topladıkları bitki ve canlıları paylaşmak üzere getirdiği kabile görünümüne ilk organizasyonlar, ailenin bilinen ilk sosyal yapısını belirlemiştir. Bu durum süreç içerisinde ilk evlilik şekillenmeleri ve sosyal yaşam tarzlarını oluşturmuş ve aynı zamanda ilk hegemonyal süreçleri de meydana getirmiştir (Eyce, 2000: 227).

Bu tarz toplumlarda soyun süregelmesinde yalnızca kadınların rolünün aktif olarak bilinmesi kadınlara doğurganlıklarından kaynaklı olarak özel bir statü verilmesine yol açmıştır. Sürekli besin edinimi açısından daha istikrarsız bir durumu temsil eden avcılık olgusu karşısında, toplayıcılık alanının kabileyeye dolayısıyla da hane içerisinde aileye besin aktarımı açısından daha fazla katkısının da olmasının etkisiyle kadın hem aileye besin sağlayan, hem de doğurganlık yetisiyle kutsal kabul edilen bir algıya sahip olmuştur (Arat, 1986: 21). Bu durum ise; avcı ve toplayıcı dönemin anaerik bir dönem olarak tarih sahnesinde yer aldığını göstermiştir.

Tarım Toplumunda Aile Olgusu ve İçsel Roller

İnsanın doğayla giriştiği ve yaşam savaşı verdiği mücadele, insanların kendilerini koruyabilecekleri pozisyonları sağlayabilmek ve yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri birtakım teknik gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bilinen tarihsel süreç içerisinde toprağın insanlar tarafından kullanımının artmasıyla birlikte ilk toplumsal devrim olan tarım (neolitik) devrimi gerçekleşmiştir (Mc Neill, 1989: 19-21). İlk aşamada bahçe tarımı olarak adlandırılan ve hayvanların evcilleştirilmesini temel alan bir süreç ile başlayan bu dönüşüm; (Mazoyer ve Roudart, 2009: 54-55) göçebe kavimlerin giderek yerleşik hayata geçmesi, av besinlerinin tükenerek, beslenme süreçlerinde toplayıcılık ve yabancı tahılların öneminin artmasıyla birlikte yeni bir sürece evrilmiştir. Tohum ve tahılların yeniden üretilebildiğinin görülmesi ile birlikte tanelerin öğütülebilmesi adına ağır taşların kullanılarak değirmenlerin yapılması, tohum saklama adına yeni usullerin bulunması ve çömlek yapımı gibi icatların da oluşumunu sağlamıştır (Mc Neill, 1989: 22). Kadınların iplik eğirerek dokumayı keşfetmeleri ve bu bilgiyi yeni yetişen çocuklarına aktarmalarıyla birlikte kültürel aktarıcılık rolü de giderek belirginleşmeye başlamıştır (Eyce, 2000: 228).

Çapa aracılığıyla yapılan tarımın yerini, hayvan gücüne dayalı sabanla yapılan üretimin almasıyla birlikte üretim sürecinde kadının belirgin olan rolü erkeğe geçerek, üretim fazlası sonucu oluşan besin ile birlikte nüfus patlaması meydana gelmiş ve tam anlamıyla göçebe toplulukların yerine yerleşik kuralların olduğu kasaba ve kent olgusu yerleşmiştir (Mc Neill, 1989: 22). Bu durum mevcut siyasal düzeneğin de birtakım kurallara tabii kılınmasını gerektirmiş ve devlet mekanizması böyle bir ihtiyaç doğrultusunda oluşmuştur. Süreç içerisinde yerleşik topluluklar arasında savaşlar yoluyla köle ticareti ve zorla angarya çalıştırma sistemi oluşmuş ve köleci toplum düzeneği, tarım devriminin oluşturduğu şartlar altında meydana gelmiş ve böylece tarihteki ilk sınıflı topluluklar, yerleşik hayatın meydana geldiği tarım toplumlarında oluşmuştur.

Bu sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümlere bağlı olarak aile yapısı da değişime uğramıştır. Avcı ve toplayıcı toplumların kabileye dayalı aile anlayışı ve anaerkil yapısı giderek deforme olmuş ve tarım toplumunun insanları

yerleşik hayata tabii kılması süreciyle birlikte geleneksel geniş aile kavramı ve patriarkal ilişkiler zinciri oluşmuştur (Eyce, 2000: 228; Çelebi, 1990: 13).

Geleneksel toplumlarda hemen hemen birçok fonksiyonu kendi içsel bünyesinde toplayan ve en az üç kuşağın birlikte yaşadığı, genel olarak ekonomik ve siyasi açıdan bir birlik olarak değerlendirilen geleneksel geniş aile, üyeleri arasında hiyerarşik bir iş bölümü düzenlemesi oluşturmuştur. Bu hiyerarşik sistem içerisinde bireyler, demografik kimliklerine de bağlı olarak birtakım rollerde yer alarak, aile içerisinde farklı konumlarda şekillenmişlerdir. Bireylerin farklı konumlarda konuşlanmasında rol oynayan temel etmenler; cinsiyet, yaş, evlilik durumu, doğurganlık ve genel sağlık koşulları olarak ifade edilebilir. Bu perspektiften bakıldığında; erkek kadından, yaşlı gençten, evli bekardan, çocuk sahibi olan kısırdan, sağlıklı olan sağlıklı zayıf olandan daha üstün bir koşullanmada konumlandırılmıştır (Özby, 1984: 37).

Geleneksel geniş aile içerisinde, en temelde aile kavramı önemli olup, bireyler ikinci planda yer alır (Gökçe, 1976: 61). Sosyal alandaki kontrol mekanizmasının ve ortak bir kader birliğinin hegemonya koşullarını belirlediği bu aile tipolojisi içerisinde, hiyerarşinin en tepesinde yaşlılar yer almaktadır. Yaşlılar, üretim süreçleri temel olmak üzere, ailenin tüm fonksiyonlarının karar vericisi ve denetleyicisidir. Ailenin diğer fertleri ise; yönetici pozisyonundaki yaşlı aile liderinin denetimi bünyesinde, kendilerine verilen işleri yaparak gerekli sorumlulukları yüklenmektedirler (Eyce, 2000: 229).

Geleneksel geniş aile içerisindeki bu rol dağılımı doğrultusunda; geleneksel geniş ailenin fonksiyonlarını şu şekilde sıralayabilmek mümkündür (Gökçe, 1976: 61-62; Yasa, 1974: 3):

Ekonomik Fonksiyon: Bütünsel bir algıyla ailede gelir tek elde toplanır ve masraflar da tek elden yapılır. Ekonomik bir işletme olarak değerlendirilebilecek geleneksel geniş aile içerisinde bireysel mülkiyet değil akrabaların ortak mülkiyeti söz konusudur.

Koruyuculuk Fonksiyonu: Yardımlaşma ve toplumsal anlamda sosyal güvenliğin sağlanması özellikleri, geleneksel geniş ailenin en temel fonksiyonlarından biri olarak değerlendirilmektedir. Endüstri toplumu içerisinde devletin kurumsal fonksiyonu hâline gelen bu temel fonksiyonlar

tarım toplumunun hükümranlığının sürdüğü dönemde aile tarafından gerçekleştirilmiştir.

Psikolojik ve Biyolojik Fonksiyonu: Geleneksel geniş aile içerisinde aile üyelerinin kendi aralarındaki duygusal bağın güçlü olduğu; gerek eşler, gerek çocuklar gerekse de aile içerisindeki diğer fertlerin arasında sevgi-saygı ve güven hissiyatının oluşturulmasında psikolojik etkenler açısından ailenin temel fonksiyonlarının bu dönemde önemini koruduğu söylenebilmektedir. Ailenin varlığını koruyabilmek adına, soyu devam ettirebilmek düşüncesi ailenin en temel fonksiyonlarından biri olan biyolojik fonksiyonu temsil etmektedir. Gerek psikolojik gerekse de biyolojik fonksiyonlar, geleneksel geniş aile kurgusunun yaşandığı toplumlarda aile kavramının en gelenekselleşmiş fonksiyonları olarak bilinmektedir.

Eğitim Fonksiyonları: Aile üyelerinin hem mesleki hem de dinî alandaki eğitimleri aile içerisinde verilmektedir. Genel olarak ailenin en yaşlı bireylerinin üstlendiği bu fonksiyonla birlikte gelecek nesiller ailenin kanıksanmış normlarına göre yetiştirilmektedir.

Dinî Fonksiyon: Aile üyelerine yalnızca dinî eğitim verilmeyip dinsel birlikteliğin sağlanabilmesi adına üyelerinin ibadet ve dinî amellerinin organizasyon ve denetimi bizzat aile tarafından sağlanmaktadır.

Boş Zamanların Değerlendirilmesi Fonksiyonu: Üyelerin eğlendirilmesi ve dinlendirilmesine yönelik fonksiyonlar da geleneksel geniş ailenin sorumluluk sahası içerisinde yer almaktadır.

Prestij Sağlama Fonksiyonu: Aile üyelerinin mevcut statüsel durumları yine ailenin kendisinden ileri gelmektedir. Soyluluk, asillik gibi kan bağı ya da mesleki statünün ana kaynağı ailenin kendisinden oluşmaktadır.

Geleneksel geniş aile yapısı, modernleşme süreciyle birlikte uğradığı yapısal dönüşümlerin de etkisiyle, fonksiyonlarının büyük bir kısmını modern toplumdaki ilgili kurumlara devretmek durumunda kalmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte meydana gelen sosyal hareketlenmeler, piyasa mekanizmasının tarihin hiçbir döneminde görülmediği kadar belirgin hale geldiği yeni bir üretim yapılanması, kitlesel seri üretim ve bunun ortaya çıkardığı iş bölümü ve yeni mesleki uzmanlaşmalar ile birlikte geniş ailenin

fonksiyonları evrimsel bir dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Kadınların çalışma yaşamında daha fazla yer almaya başlaması, kadın-erkek eşitliği üzerine feminizm içerikli düşüncelerde görülen artışlar, liberal demokrasinin iddiası içerisinde yer alan demokrasi, insan hakları vb. kavram setleri hem bireyi hem de bireyleri bir arada tutan en temel altyapı taşı olan aile kurumunu derinlemesine etkilemiştir. Bunun sonucunda ise; ortaya çıkan şehir yaşamı, sosyal hareketlilik ve endüstri sahasındaki gelişmeler çekirdek aile tipolojisini yaratmıştır (Eyce, 2000: 230).

Kapitalist Toplumda Aile Olgusu ve İçsel Roller

Temelleri, 14. yüzyıldaki İtalyan Rönesansı içerisinde ilk filizlerini veren ve dokumacılık alanında manifaktür bir sistem ile yürütülen kapitalist sistem, para akışının kolaylaşmasını sağlayan bankacılık sisteminin Floransa'da bankerlik sistemi ile büyümesi sonucunda evrensel bir sistem olma konusunda ilk nüvelerini vermeye başlamış; bu durum kentlerde ticaretle uğraşan yeni bir sınıfın (burjuva) doğmasını sağlamıştır. Bu süreçte değişimin motoru görevini ise; zanaatkârlık ve manifaktür sanayi kesimi üstlenmiştir (Braudel, 2013: 27-28). Bu dönem; aynı zamanda manifaktür sahada çalışan kadınların ev ortamı içerisinde eşlerine yardımcı olmak adına iş olarak üretime geçtikleri (eve iş verme sistemi) bir dönemi temsil etmesi açısından önem taşımaktadır. Bu süreci tamamıyla değiştiren nokta ise; makinalaşmayla birlikte görülen sanayi devrimi olmuştur. Kapitalist toplumdaki dönüşümü anlamlandırabilmek açısından her şeyden önce en temel iki değişime odaklanmak gerekmektedir: Tarım toplumundan veya toprağa bağlı geniş üretim tarzından, makineye dayalı seri üretim tarzına geçiş ve bunun bir yansıması olarak da geleneksel toplum tiplerinden modern toplum biçimlerine yönelik dönüşüm (Giddens, 2012: 33-37).

Makineye dayalı seri üretim tarzına geçişle birlikte insanoğlu tarihte o güne kadar görmediği ölçüde hızlı bir tüketim kültürü edinmeye başlamış, yeni yerleşim sahaları olan kentlerde nüfus hızla büyümüş, tarımdan kopmaların hızlanması ile birlikte kırsal ve kent arasında temel bir ayrım oluşmaya başlamış, bu şekilde sanayi kapitalizminin değişiminde temel etkileri olduğu söylenen kentsel değişim ve gelişim süreçleri modern kapitalist toplumun değişim

motorlarından biri kabul edilmiştir (Lefebvre, 2014: 28). Bu yeni yaşam sahası içerisinde toplum “sınıf” kavramıyla bir dizi sistematığe göre analiz edilmeye başlanmıştır (Dworkin, 2012: 43). Toplumların bu yeni kavram setiyle gündelik yaşantılarının analiz edilmesinin merkezindeki konu ise; toplumun üretken kesimi olan emek kesiminin değişim sürecinin ana öznesi olmasıdır (Harvey, 2012: 50-51). Modern devlet açısından süreç değerlendirildiğinde kapitalist devletin rasyonel algısının bir yansıması olan bürokrasi, sanayi kapitalizminin genel karakteristiğine uygun bir kavram olmuştur (Weber, 2011: 313-316). Hiç şüphesiz ki, sanayi toplumunda sınıfsal karakterlerin yansıması olarak ortaya çıkan işbölümü ile modern bürokrasi arasındaki ilişki de benzer bir şekilde rasyonel bir ilişki ağının bir parçasını temsil etmektedir (Aron, 1978: 77).

Bu sosyal, siyasal ve iktisadi dönüşümler geleneksel geniş ailenin kentler içerisinde giderek çözünmesi ve kadın-erkek ve evli olmayan çocuklardan oluşan çekirdek aile adı verilen, yaşamsal ihtiyaçlar açısından daha ekonomik bir yaşam tarzını belirleyen bir aile yapısının form bulmasına yol açmıştır. Kent ve köyler arasındaki farklılaşma ve göç dalgası geleneksel geniş ailenin parçalanarak kentlere dağılmasına yol açarken, kent içerisindeki yeni çalışma koşulları ve üretim zincirleri çekirdek aile içerisindeki bireylerin rol ve konumlanışlarını da etkilemiştir. Bununla birlikte kapitalist sistemin devamlılığı açısından oldukça büyük önem taşıyan aile kurumu, geleneksel geniş aile içerisinde yer alan patriarkal ilişkiler zincirini oluşturan bazı kurum ve kültürleri de taşımaya devam etmiş ancak ailenin geleneksel pek çok fonksiyonu da modern yaşam içerisinde birtakım yeni kurumlara aktarılmıştır.

Biz duygusunun belirgin olduğu ve daha toplumcu özellikler gösteren, çoğunlukla otoriter ve hiyerarşik bir yapıya sahip olan, gelenek ve göreneklere dayalı kurallar sisteminin toplumsal ilişkileri düzenlediği geleneksel geniş ailenin aksine; modern çekirdek aile, gelişen modernite ve teknolojinin de etkisiyle bireyci benlik duyguları ön plana çıkarılan, mevcut devlet düzenineğin oluşturduğu liberal demokratik düzen içerisinde rasyonel mantığa dayalı kurallar sisteminin toplumsal ilişkileri düzenlediği bir yapısalık taşımaktadır (Sayın, 1990: 531).

Geleneksel geniş aileden, modern çekirdek aileye doğru yaşanan dönüşümün aile içi roller ve fonksiyonlardaki değişim etkisi değerlendirildiğinde

geleneksel geniş ailenin temel birçok fonksiyonunun piyasa mekanizmasının tahakkümüne geçtiğini söyleyebilmek mümkündür. Bu değerlendirme ışığında modern çekirdek ailenin fonksiyonları şu şekilde irdelenebilir:

Ekonomik Fonksiyon: Parasal ekonomiye geçilmesi ve piyasa için üretim yapılması, ailenin ekonomik fonksiyonunu kaybetmesine yol açmıştır. Ücretli emeğin yaygınlaşmasıyla birlikte, üretim sürecine dâhil olamayan aile bireyi, ekonomik sahanın dışında kalmıştır (Özbay, 1984: 38). Bu şekilde bir tüketim birimi hâlini alan aile, üyelerinin sayısını sınırlandırmaya ve doğum sürecini kontrollü bir hâle getirmeye başlamıştır. Bir diğer ifadeyle geleneksel geniş ailede görülen çocuğun ekonomik değerinin (özellikle tarımda) modern çekirdek aile içerisinde giderek azalması doğurganlık kavramının geleneksel öneminin azalmasına da yol açmıştır. Diğer taraftan; kâr odaklı piyasa ekonomisi, geleneksel geniş aile içerisinde bireye sağlanan hizmetlerin büyük bir kısmını da piyasaya aktarmıştır (Eyce, 2000: 231).

Koruyuculuk Fonksiyonu: Geleneksel geniş ailenin sahip olduğu güvenlik ve koruma fonksiyonları, modern çekirdek aile ile birlikte devlet mekanizmasının işleyişi içerisinde yer alan ve toplumun en temel yapı taşı olan aileyi koruma anlayışı içerisinde hareket eden bir kamusal politika haline gelmiştir (Yasa, 1974: 5). Bu çerçeve içerisinde; sosyal güvenlik fonksiyonu da artık aile kavramının bünyesi içerisinde çıkarılarak sosyal devlet mekanizmasının bir bileşeni olmuştur (Eyce, 2000: 231).

Psikolojik ve Biyolojik Fonksiyonu: Modern çekirdek aile, geleneksel pek çok özelliğini kaybetmekle birlikte, üyelerine manevi destek olma anlamında psikolojik fonksiyonlarını korumaktadır. Modern toplumun giderek yalnızlaşan bireyi, ihtiyaç duyduğu samimi ve sıcak ortamı yine aile kurumunun içerisinde bulmakta ve böylece çekirdek aile, üyelerinin duygusal doyuma ulaşmasını sağlama ve onlar için psikolojik bir sığınma evi görme fonksiyonunu devam ettirmektedir. Günümüzde psikoloji biliminin gelişmesiyle de orantılı olarak ailenin bu fonksiyonunda da azalmalar olabileceği ifade edilmekle birlikte, mevcut düşünceler ailenin bu fonksiyonunun başka kurumlara yüklenemeyeceğini ve ailenin halen toplum içerisinde önemli bir kurum olarak varlığını sürdürmesinde bu fonksiyonun önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Ailenin biyolojik fonksiyonu

da neslin devamlılığını sağlaması açısından hâlen etkisini sürdüren bir başka fonksiyonu olarak önem taşımaya devam etmektedir (Eyce, 2000: 231-232).

Eğitim Fonksiyonları: Parasal ekonomide ve piyasa için üretim yapılan modern toplum içerisinde genel demografik özelliklerin yerine bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmesinin önemli görülmesi, geleneksel geniş ailenin sahip olduğu eğitimsel bilginin yetersiz kalmasına ve yeni oluşturulan toplumsal değerlerin genç kuşaklara aktarılarak yeniden üretiminin sağlanmasında okul adı verilen ve kamusal otorite tarafından dizayn edilen başka kurumlara fonksiyon aktarımının gerçekleşmesine yol açmıştır (Zimmerman, 1964: 73; Özbay, 1984: 38).

Dinî Fonksiyon: Geleneksel geniş ailede, ailenin içsel mekanizmasının bir parçası olan dinî fonksiyon, modern çekirdek aileye yansımakla birlikte, günümüz modern dünyasının aydınlanma çağından başlayıp süregelen dinî ve dünyevi işlerin ayrıştırılması tartışması içerisinde aile kurumu, dinî kurumlarla aynı koruyucu taban içerisinde yer almaktadır.

Boş Zamanların Değerlendirilmesi Fonksiyonu: Modern çekirdek ailenin bireyleri eğlenme ve boş zaman geçirme ihtiyaçlarının bir kısmını aile ortamının dışarısına taşıyarak ve birbirlerinden ayrı geçirerek gidermeye başlamışlardır (Eyce, 2000: 231). Hiç şüphesiz; bu durum, modern yaşamın ortaya çıkardığı bireyselleşmenin bir ürünüdür.

Prestij Sağlama Fonksiyonu: Kapitalist toplumda prestij edinmenin mutlak gerçekliği mülkiyet sahibi olmak ya da bir orta sınıf çizgisi içerisinde statü sahibi bir işi yürütmek olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla, geleneksel geniş ailede görülen akrabalık, soydaşlık vb. prestij sağlayan ilkeler, modern toplum içerisinde yerini statü, mülkiyet sahipliği vb. kavramlara bırakmıştır.

Endüstri Sonrası Toplumda Ailenin Değişen Yapısı ve Fonksiyonları

Endüstri toplumunu karakterize eden çekirdek aile, endüstri sonrası toplumlarda da varlığını korumakla birlikte, bu dönemde çekirdek ailenin yanında yeni yapılarda ortaya çıkmıştır. Ailenin yapısının değişmesinde bir dizi faktör etkili olmuştur. Tıp alanındaki yeniliklerle birlikte, hastalıkların tedavisi kolaylaşmış, ortalama insan ömrü uzamıştır. Ölüm oranlarının

düşmesi ve doğumların bilinçli olarak kontrol edilmesiyle birlikte yeni bir demografik duruma geçilmiştir. Kadının iş gücüne katılması doğum oranlarının düşmesinde etkili bir faktördür. Kadınların işgücüne katılımlarının artması, ücretli olarak çalışmaya başlamaları, eğitim seviyelerinin ve buna paralel olarak vasıflarının artması, işten öte kariyer yapmayı hedeflemeleri ailede kadın ve erkeğin rollerinin farklılaşmasında etkili olmuştur. Erkeğin “gelir kazanan”, kadının da “ev kadınlığı” rolünü üstlendiği geleneksel sosyal rol sistemi farklılaşmıştır. Kadının çalışma yaşamına katılması, evin geçimini sağlama rolünü erkekle paylaşması, erkeğin aile içerisinde babalık rolünün değişiminde de etkili olmuştur. Çalışan kadının çocuklarına daha az zaman ayırabilmesi, babanın bu konudaki desteğini ve paylaşımını artırarak ebeveyn rolünü güçlendirmiştir.

Ailede eşler arasındaki iş bölümünün, rol dağılımının nispeten daha eşitlikçi bir yapıya kavuşması, aile reisi kavramının kalkması, eşler arasında mal paylaşımı uygulamaları gibi gelişmelerle kadın, hem aile içerisinde hem de toplumda daha etkili olmuş ve konumunu güçlendirmiştir (Bayer, 2013: 104). Evlilik ve çocuk sahibi olma yaşının giderek ötelenmesi, boşanma oranlarının artması ailenin değişim sürecinde etkilidir. Endüstri sonrası topluma geçişle birlikte ailenin üye sayısında bir azalma, fonksiyonlarında ve yapısında bir değişme söz konusudur.

Yeni Aile Türleri ve Alternatif Yaşam Biçimleri

Endüstri sonrası toplumda aile kurumunda meydana gelen gelişmeler sonucunda, geniş ve çekirdek aile yapısının yanında yeni aile modelleri ve alternatif yaşam biçimleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni modeller ve yaşam biçimleri; tek ebeveynli aile, babasız aile, karışık aile, birlikte yaşama ve yolcu aileler olarak sıralanabilir (Kapız, 2002: 128; Yıldırım, 2013: 78).

Tek Ebeveynli Aile (Single Parent Family)

Tek ebeveynli aileler; çocukların anne ya da babasından biriyle yaşadığı ve ebeveynin çocuk bakımından sorumlu olduğu ailelerdir (Gladding, 2012: 75). Bu ailelerin ortaya çıkmasında boşanma, terk edilme, eşlerden birinin ölmesi, hiç evlenmeden çocuk sahibi olma gibi faktörler etkilidir (Gladding, 2012:

76; Kapız, 2002: 128). Bununla birlikte evliliğin getirdiği sorumluluklardan uzaklaşma da tek ebeveynli aileyi meydana getiren başka bir olgudur (Yıldırım, 2013: 79). 1970’li yıllardan itibaren çift ebeveynli ailelerin sayısı azalırken, tek ebeveynli ailelerin sayısında bir artışın olduğu görülmüştür. Bu durumda iki faktör etkili olmuştur. Birincisi boşanma oranlarının giderek yükselmesidir. Kadınların iş gücüne katılmaları, onların ekonomik olarak kendi yaşamlarını sürdürebilecek bir gelir elde etmelerine imkân sağlamış, bu da boşanma oranlarının artmasında etkili olmuştur. Boşanma sonrasında parçalanmış aileler tek ebeveynli aileleri oluşturmuştur. İkinci faktör ise, hiç evlenmemiş annelerin sayısındaki artıştır (Kapız, 2002: 127).

Tek ebeveynli aile yapısının günümüze özgü olmadığını, tarihte de bu aile şeklinin var olduğunu ileri süren araştırmacılar da mevcuttur. Kain (1990), geçmişte ortalama insan ömrünün günümüze kıyasla daha kısa olması nedeniyle, ebeveynlerden birinin ölümüyle ortaya çıkan tek ebeveynli ailelere, iki ebeveynli ailelere oranla daha sık rastlandığını ileri sürmüştür. Ölüm dışında, ebeveynlerin birlikteliğini tehdit eden zorunlu göç, savaş, açlık, kıtlık gibi faktörler de anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısı dışında farklı aile yapılarının ortaya çıkmasında etkilidir. Bu açıdan ailenin küçülmesini sadece endüstrileşme, modernleşme gibi sebeplerle açıklamak yeterli olmamaktadır (ASEGEM, 2011: 19-20).

1970’li yıllara kadar tek ebeveynli aile yapısını; olmaması gereken, toplumsal bir hastalık, eksiklik ve sapma olarak gören yaklaşımlar söz konusudur. Bu dönemde tek ebeveynli aile yapısından kaynaklı olduğu düşünülen suç oranlarındaki artış, çocukların okul başarılarının olumsuz etkilenmesi gibi etkenler dolayısıyla bu aile yapısının ortaya çıkmasını engellemeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. 1970’li yıllardan sonra ise; tek ebeveynli aile yapısını bir farklılık olarak gören çalışmalara da rastlanılmıştır. Bu dönemden sonraki çalışmalarda bu aile yapısının aile üyelerine ve aile üyelerinin ilişkilerine etkileri, tek ebeveynli ailelerin yaşamış oldukları sıkıntılar, zorluklar ve bunlarla baş etme yöntemleri ile ilgili konular incelenmiştir. Ancak 1970’lerden sonra da tek ebeveynli aile yapısını toplumsal bir sapma olarak gören çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde; bu aile şeklinin çocuklarda yol açtığı sorunlar incelenmiştir (ASAGEM, 2011: 20).

Tek ebeveynli aileler günlük yaşamda karmaşık ve çok yönlü birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlar arasında, ebeveynlik, çocuk bakımı, evle ilgili faaliyetlerin yürütülmesi, sosyal yaşam, zaman kullanımı ve ekonomik yetersizlik yer almaktadır (Boylu ve Öztop, 2013: 211; Gladding, 2012: 79). Dünyada ve Türkiye’de tek ebeveynli ailelerin büyük bir çoğunluğunu kadınlar idame etmektedir.

Bununla birlikte tek ebeveynli ailenin işlevlerini araştıran çalışmalar da söz konusudur. Bu çalışmalar sonucunda tek ebeveynli ailenin işlevleri; ekonomik, otorite, ev içi sorumluluklar (çocuk bakımı, ev işleri) ve destek mekanizmaları şeklinde dörde ayrılabilir (ASAGEM, 2011: 22).

Babasız Aile (Fatherless Family)

Özellikle batı toplumlarında ailenin yaşadığı değişimler ve çözümler, babasız aile ya da başkasının yerine bebeği taşıyan ve doğum yapan taşıyıcı anne gibi yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında birçok baba savaşa katıldıklarından dolayı çocuklarını oldukça az görmekteydiler. Savaş sonrasında ise babalar yoğun bir iş temposuyla işe gitmekte ve çocuklarıyla sadece akşamları ve hafta sonları vakit geçirmekteydiler. Bu süre zarfında; anneler ev içinde çocuklarıyla ilgilenmekteydiler. Bu nedenlerden dolayı batı toplumlarında 1930-1970’li yıllar arası “babasız yıllar” olarak adlandırılmaktaydı (Wilson, 2002: 3). Babasızlık kavramı, boşanma oranlarındaki artışla birlikte farklı bir anlama bürünmeye başlamıştır. Babasızlık, babanın boşanma ve ayrılma sonucunda çocuklarıyla olan ilişkilerini ve beraberliğini sürdürmemesi anlamına gelmektedir (Yıldırım, 2013: 79).

Babasız ailelerin çoğalmasıyla birlikte pek çok problem de ortaya çıkmaktadır. Babasız ailelerde büyüyen çocukların örnek alabileceği bir baba modeli olmadığı gibi, çocuğun baba ideali de erozyona uğramaktadır. Yapılan çalışmalarda babanın ilgisinden yoksun büyüyen ya da babasız büyüyen çocuklarda intihar eğiliminin arttığı, okul başarısının düştüğü, birçok çocuğun okulu bıraktığı, suça yönelme eğiliminin arttığı görülmüştür. Yine babasız büyüyen çocukların iki ebeveynle büyüyen çocuklara göre özgüven, başarı elde etme, kendini ifade etme gibi konularda sorunlar yaşadıkları belirtilmiştir.

Babasız çocukların büyük bir çoğunluğu babanın yol göstericiliğinden uzak yetişmektedir. Baba otoritesinden yoksun yetişen çocukların, disipline olma deneyimleri ve sorumluluk geliştirebilme tutumları zayıflamaktadır. Bu çocukların evliliğe, aileye gereksiz gözüyle baktığı görülmüştür. Ayrıca bazı araştırmalar baba yoksunluğunun zihinsel gelişim üzerinde de olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir (Wilson, 2002: 2; Yıldırım, 2013: 79-80).

Karışık Aile (Blended Family)

Yüksek boşanma oranlarının etkisiyle ortaya çıkan bir diğer aile yapısı da karışık ailedir. İki boşanmış çiftin boşandıkları eşlerinden çocuk sahibi oldukları hâlde yeniden evlenerek, çocuklarını bir araya getirmeleri sonucu oluşan aileye “karışık aile” denir. Boşanmalarla birlikte, çocuklar yeni aileleriyle yaşamaya başlamakta, üvey anne, üvey kız kardeş, üvey baba, üvey büyükanne gibi çeşitli rol ve statülerle karşılaşmakta ve yeni ilişki ve akrabalıklar meydana gelmektedir. Yapılan araştırmalarda üvey ailelerde yaşayan çocukların duygusal yaşamlarında ve davranışlarında önemli problemlerin olduğu görülmüştür (Kapız, 2002: 128; Yıldırım, 2013: 80).

Birlikte Yaşama (Cohabitation)

Yetişkin bireylerin evlenmeksizin ya da başka bir deyişle resmî bir nikâh olmaksızın aynı evde birlikte yaşamalarıyla ortaya çıkan bir modeldir. Birlikte yaşayanların büyük bir çoğunluğu gençlerden, hiç evlenmeyenlerden ve boşananlardan oluşmaktadır. Birlikte yaşayanlar genellikle aynı etnisite, eğitim ve yaş grubundadır. Çoğu birlikte yaşama ilişkileri kısa süreli olmakta, bir yıldan fazla süren beraberlikler de ya evlilikle ya da ayrılıkla sonuçlanmaktadır. Birlikte yaşam, bireyler tarafından özellikle evlilik öncesi bir deneme süresi olarak kabul edilmektedir. Bu açıdan bu tür birlikteliklerin çoğunlukla evlilik öncesi dönemi kapsadığı söylenebilir. Ancak okul döneminde, özellikle üniversite yıllarında da birlikte yaşam şekli yaygındır. Sosyologlar tarafından yapılan çalışmalarda, birlikte yaşam sürecinden sonra gerçekleşen evliliklerde boşanma oranlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bunun sebebi ise; birlikte yaşayan çiftlerin evliliğe olan bağlarının zayıf olmasıdır. Çiftler birlikte yaşayarak ekonomik bağımsızlıklarını sürdürebilmekte, duygusal birlik sağlanabilmektedir. Diğer taraftan birlikte yaşayan çiftler, duygusal

problemler, arkadaşlarla çeşitli faaliyetlerde bulunma fırsatlarının yok olması, ailenin ve çevrenin birlikteliği onaylamamasından dolayı korku yaşama, kendi yaşam şeklini gizleme gibi birtakım sorunlar da yaşayabilmektedirler. (Yıldırım, 2013: 80-81; Kapız, 2002: 128-129).

Yolcu Aile (Commuter Family)

Bu tür ailelerde eşler farklı şehirlerde çalışmakta ve yaşamaktadırlar. Yolcu ailelerde eşlerden biri ikamet ettiği şehirde iken, diğeri ise işi gereği başka bir şehirdedir. Yolcu ailelerde eşler sadece hafta sonları ya da tatil gibi belirli zamanlarda görüşebilmektedirler. İki eşin aynı şehirde profesyonel bir iş bulma konusunda yaşadıkları sıkıntılar, mali ve finansal talepler, daha yüksek gelir elde etmek, kariyer için daha iyi fırsatlarının olması yolcu ailelerin sayısının artmasında belirleyici unsurlardandır (Yan Li vd. 2015: 687; Kapız, 2002: 129).

Türkiye Toplumunda Aile Yapısı ve Rollerin Dönüşümü

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen dönüşümler, toplumsal yapı ve kurumlarda değişimi beraberinde getirmektedir. Bu dönüşümlerin aile kurumu üzerinde de birtakım etkileri söz konusu olabilmektedir. Tüm toplumlarda görüldüğü üzere; Türkiye toplumunda da aile hem etkileyen hem de etkilenen konumuyla birtakım değişikliklere uğramıştır.

Türklerin; avcı-toplayıcı düzenden yerleşik düzene geçip, İslamiyet'i kabul ettikten sonra hem maddi hem de manevi yaşayış biçimlerinde köklü dönüşümler meydana gelmiştir. Bu dönemde genellikle aile; anne, baba ve çocuktan oluşan, aralarında güçlü bir bağlılık ilişkisi görülen küçük insan toplulukları şeklindedir. Eski Türk toplumlarında tek eşlilik hâkim olmakla birlikte zor durumlarda (çocuğu olmama, hasta olma gibi) erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesi mümkündür. Aile içerisinde kadın ve erkek eşit söz hakkına sahiptir. Kadında; kahramanlık, analık, namuslu olma gibi özellikler aranmaktadır. Kadının doğurduğu çocuk sayısı da önem arz etmektedir. Toplumda ve ailede çocuğu özellikle erkek çocuğu olan kadının statüsü, çocuğu olmayan kadının statüsünden yüksektir. Kadın, sadece aile içerisinde değil aynı zamanda devlet yönetiminde, toplum menfaatlerinde, ekonomik yaşamda da erkek ile eşit haklara sahiptir. Aile içi ilişkiler, sevgi ve saygı temeli üzerine kurulmuştur. Erkek ve kadın birbirlerine saygılı davranmakta, kadın

kız çocuğunun erkek de oğlan çocuğunun eğitimini üstlenmektedir. Ayrıca kadının hem kocası hem de çocukları üzerinde sosyal kontrol gücü vardır (Ekici, 2014:213; Eyce, 2000: 233).

Osmanlı döneminde ise; aile yapısının geniş aile mi yoksa çekirdek aile mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Osmanlı toplumunda aile tipinin çok çocuklu olmasının istisnai bir durum olduğu, ailelerin genellikle bir, iki ya da üç çocuğu olduğu belirtilmiş, aile nüfusunun beş kişiye kadar bile ulaşmadığı gözlemlenmiştir (Tabakoğlu, 1992: 82). Başka bir ifadeyle; Osmanlı ailesinin anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile görünümünde olduğu, aile şeklinin geniş olmadığı sonucuna ulaşılabılır (Demirel vd., 1992: 105). Her ne kadar demografik veriler Osmanlı toplumunda aile yapısını çekirdek aile olarak yansıtsa da, bu dönemde üç kuşağın bir arada yaşadığı, yakın akraba ve kardeşlerin ailelerini de içeren ataerkil geniş aile tipinin bulunduğunu belirten yazılı belgeler de bulunmaktadır. Osmanlı'da coğrafi sınırların genişliği, birbirinden farklı kültürlerin bir arada bulunması göz önüne alındığında tek bir aile yapısından bahsetmek mümkün değildir. Toplumun tüccarlar, sanatkârlar, köylüler gibi farklı ekonomik sınıflardan oluşması sebebiyle kentlerde farklı aile yapıları oluşmuş, kent ve köylerdeki aile yapısı giderek farklılaşmıştır (Canatan, 2013: 108-109). Osmanlı döneminde sanılanın aksine çok eşle evliliğin yaygın olmadığı belirtilmektedir. Geleneksel aile yapısı içinde kadın önemli bir yere sahiptir. Kadının toplumdaki ve ailedeki statüsü sahip olduğu çocuk sayısı ile doğru orantılıdır, aile içerisinde çocuk sayısı arttıkça kadının statüsü de yükselmektedir. Bu dönemde aile yaşamı ve evlilik kurumu çıkarılan birtakım kanunnamelerle düzenlenmiştir (Eyce, 2000: 235).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte siyasi, toplumsal ve ekonomik alanda meydana gelen değişimler; Türk ailesinin yapısında çeşitli dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönemde; aileyi etkileyen en önemli reformlardan birisi 1926 yılında yürürlüğe giren Türk Medenî Kanunu olmuştur. Kadın ve erkeğe eşini seçme özgürlüğü tanıyan, çok eşliliği önleyen, taraflara eşit boşanma hakkı tanıyan bu yasayla birlikte aile yaşamı demokratikleştirilmiştir (Tezcan, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf, E.T:23.02.2017).

Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan sanayileşme sürecine paralel olarak kırsal kesimlerden kentlere göç başlamış, kırsal nüfus kentlere taşınmıştır.

Göç ile birlikte geniş aile yapısı, aile fertleri arasındaki sosyal ve ekonomik ilişkilerin azaldığı, kadın ve erkeğin aile içindeki rolü ve fonksiyonunun değiştiği çekirdek aile yapısına dönüşmeye başlamıştır. Göç edilen yerdeki kültür, ilk göç eden kuşakla onların çocukları olan ikinci kuşak arasında kültür ve değer çatışmalarına sebep olmuş, bu durum aileye de yansımış ve aile içi çatışmalar yaşanmıştır. Yoksulluk; ailede çalışan fert sayısının artmasına, bu da sosyal yaşamın aile dışına taşınmasına sebep olmuştur (Ekici, 2014: 216-217).

Kadınların işgücü piyasasına katılımlarının artması, evin yönetimini, düzenini, aile bireylerinin mutluluğunu sağlayan birey şeklinde nitelendirilen kadını ve dolaylı olarak da aile yapısını etkilemiştir. Gerek ekonomik zorunluluklardan dolayı aile bütçesine katkı sağlayabilmek, gerekse de yaşam standartlarını yükseltmek, toplumda prestij kazanmak, çevre edinmek, yeni insanlarla tanışmak, ekonomik özgürlüğüne kavuşmak gibi bir dizi psikolojik sebepten ötürü çalışma yaşamında yerini alan kadın, kimi zaman eşlik ve annelik rollerini ikinci plana atmak zorunda kalmış, kimi zaman da hem işteki hem de evdeki rollerini birlikte yürüterek maddi ve manevi olarak ağır bir yükün altına girmiştir. Evde çocuklara ya da yaşlılara bakım hizmeti veren kadının, ev dışında çalışmaya başlamasıyla birlikte bakım sağlayıcı rolünü kreş, bakımevi, huzurevi gibi başka kurumlar üstlenmeye başlamıştır. Çalışan kadın, kariyerini ön planda tutarak ya çocuk sahibi olmayı ötelemiş ya da daha az çocuk yapmayı tercih etmiştir (Ekici, 2014; 220-221).

Türkiye toplumundaki aile kompozisyonuna bakıldığında geleneksel geniş aileden, çekirdek aile, tek ebeveynli aile ve yolcu ailelere kadar çeşitlenen farklı aile tiplerinin bir arada olduğu görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de aile biçimleri statik bir yapıya sahip olmayıp temelde ataerkil olan sonradan çekirdek aileye evrilen ya da ilk oluşumunda çekirdek aile tipolojisinde olup sonradan geniş aileye dönüşen aileler gibi örneklemeleri de barındırmaktadır (Eyce, 2000; 237). Türk ailesinin zamanla modern nitelikler kazanmış olmakla birlikte, kısmen geleneksel özelliklerini de sürdürdüğü söylenebilir. Başlık parası, kan davası, akraba evlilikleri gibi feodal değerler azalmıştır. Türk ailesinde çevreden soyutlanmış ilişkilerden ziyade birinci dereceden akrabalarından diğer akrabalara doğru genişleyen ilişkiler ağı söz konusudur ve bu durum bireyciliğin arttığı

bugünün toplumlarında insanların birbirlerine yabancılaşmasını önleyici ya da en azından yavaşlatıcı bir etkiyi de beraberinde getirmektedir. Türkiye’de özellikle orta ve üst sınıflar içerisinde yer alan ailelerde çocuksuzluğun ya da tek çocuklu aile olma eğiliminin arttığı da görülmektedir. Ayrıca son yıllarda boşanma oranlarının artmasına paralel olarak tek ebeveynli aile sayısında da artış gözlemlenmektedir (Tezcan, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf, E.T:23.02.2017).

Sonuç

Aile kavramı, gerek sürdürdüğü geleneksel ilişki ağlarıyla gerekse de modern yaşamın kendi içsel mekanizmasında meydana getirdiği dönüşümlerle birlikte toplumsal bir kurum olarak günümüzde de önemini giderek artırmaktadır. Endüstri devrimi sonrası geleneksel değerlerinin büyük bir kısmını piyasa mekanizması ve koruyucu devlet otoritesine bırakan aile, günümüz post modern dünyasının etkileşimleriyle birlikte birtakım yeni formlar edinmiştir. Endüstri sonrası toplumda aile yapısı ve fonksiyonları bakımından önemli değişimler yaşanmıştır. Teknolojik yenilikler, sağlık ve tıp alanındaki gelişmeler, kadınların işgücüne katılımlarının artması, evlilik sistemindeki değişimler, boşanma oranlarının artması, evlenme ve çocuk sahibi olma yaşının giderek ötelenmesi aile kurumunda yaşanan farklılaşmanın nedenlerini oluşturmaktadır. Anne, baba ve çocuktan oluşan klasik çekirdek aile yapısının yanında tek ebeveynli aile, karışık aile, yolcu aile, babasız aile ve birlikte yaşama gibi yeni aile biçimleri ve alternatif yaşam şekilleri ortaya çıkmıştır. Bu yeni biçimlenmelerin, çekirdek aile içerisinde türediğine yönelik tartışmalar bir taraftan süregelirken; diğer yandan çekirdek aileye alternatif olup olamayacağı konusu tartışılmaya devam etmektedir.

Geçmişten günümüze Türkiye toplumunun aile yapısında değişim ve dönüşüme neden olan pekçok faktör söz konusu olmakla beraber batı toplumlarında görülen aile anlayışı ya da aile yapısında meydana gelen dejenerasyon süreçlerinin Türk ailesinin yapısına da sirayet ettiği söylenebilir. Türkiye toplumu halen hem geleneksel hem de modern özellikleri taşıyan aile yapısını korumaya devam etmekle ve aile içi dayanışma gibi unsurlarını sürdürmekle birlikte post modern çağın bireyselleşen dünyasının dönüştürücü etkisinden de nasibini almaktadır.

Kaynakça

- Arat, N. (1986), *Kadın Sorunu*, İstanbul: Say Yayınları.
- Aron, R. (1978), *Sanayi Toplumu*, (Çev. E.Gürsoy), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ASAGEM. (2011), *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları, Yayın No:148.
- Bayer, A. (2013), Değişen Toplumsal Yapıda Aile, Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:8, 101-129.
- Boylu, A., A. & Öztıp, H. (2013), Tek Ebeveynli Aileler: Sorunlar ve Çözüm Önerileri , *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, Cilt:19, Sayı:19, 207-220.
- Braudel, F. (2013), *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, (Çev. İ. Yerguz), İstanbul: Say Yayınları.
- Canatan, K. (2013), Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi, (Ed. K. Canatan & E. Yıldırım), *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 97-119.
- Çağan, K. (2013), Ailenin İşlevleri, (Ed. K. Canatan & E. Yıldırım), *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 83-93.
- Çağatay, T. (1990), Modern Aile ve Sosyal Problemleri, (Der: B.Dikeçliçil & A.Çiğdem), *Aile Yazıları 2*, Ankara: T.C. Başbakanlık A.A.K. Bşk. 95-143.
- Çelebi, N. (1990), *Kadınlarımızın Cinsiyet Rolü Tutumları*, Konya: Sebat Yayıncılık.
- Demirel, Ö. vd. (1992), "Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf (E.T. 23.02.2017), 89-153.
- Dworkin, D. (2012), *Sınıf Mücadeleleri*, (Çev. U. Özmakas), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ekici, F. Y. (2014), Türk Aile Yapısının Değişim ve Dönüşümü ve Bu Değişim ve Dönüşüme Etki Eden Unsurların Değerlendirilmesi, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S:30, 209-224.
- Eyce, B. (2000), Tarihten Günümüze Türk Aile Yapısı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, Sayı:4, 223-244.
- Giddens, A. (2012), *Sosyoloji – Kısa Fakat Eleştirel Bir Giriş*, (Çev. Ü. Y. Battal), Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Gladding, T. S. (2012), *Aile Terapisi Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, (Çev. İ. Keklik & İ. Yıldırım), Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Goody, J. (2004), *Avrupa'da Aile*, (Çev. S. Aksoy), İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Gökçe, B. (1976), Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, *Hacettepe Üniversitesi Beşeri Bilimler Dergisi*, C:8, S:1-2, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yay., 46-67.
- Gökçe, B. (1991), *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Aile Yazıları I*, Temel Kavramlar Yapı ve Tarihi Süreç, Bilim Serisi 5/I, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Günindi Y. & Giren S. (2011), Aile Kavramının Değişim Süreci ve Okul Öncesi Dönemde Ailenin Önemi, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, S:31, 349-361.
- Hançerlioğlu, O. (1976), *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Harvey, D. (2012), *Sermaye Muamması, Kapitalizmin Krizleri*, (Çev. S. Savran), İstanbul: Sel Yayınları.
- Kandiyoti, D. (1984), Aile Yapısında Değişme ve Süreklilik: Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım, *Türkiye'de Ailenin Değişimi*, (Der: N. Erder), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 15-34.
- Kapız, S. (2002), *Sosyal Değişim Sürecinde İşve Yaşam Etkileşimi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Köneoğlu, B. (2006), *Aile ve Ailenin Korunması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Lefebvre, H. (2014), *Kentsel Devrim*, (Çev. S. Sezer), İstanbul: Sel Yayınları.
- Mazoyer, M. & Roudart, L. (2009), *Dünya Tarım Tarihi – Neolitik Çağdan Günümüzdeki Krize*, (Çev. Ş. Ünsaldı), Ankara: Epos Yayınları.
- Mc Neill, W. (1989), *Dünya Tarihi*, (Çev. A. Şenel), Ankara: V Yayınları.
- Michel, A. (1984), *Feminizm*, (Çev. Ş. Tekeli), İstanbul: Kadın Çevresi.
- Morgan, H. (1986), *Eski Toplum I*, (Çev. Ü. Oskay), İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Ozankaya, Ö. (1979), *Toplum Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Örnek, S. V. (1971), *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: DTCF no:200.

- Özbay, F. (1984), Kırsal Kesimde Toplumsal ve Ekonomik Yapı Değişmelerinin Aile İşlevlerine Yansımaları, *Türkiye'deki Ailenin Değişimi* (Der: N. Erder), Ankara: Türk Sosyal Bilimler Derneği, 35-64.
- Sayın, Ö. (1994), *Aile Sosyolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Tabakoğlu, A. (1992), "Osmanlı Toplumunda Aile", SosyoKültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi-I, Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Ankara http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54293dab369dc32358ee2b0f/kutuphane_11_sosyokulturel_degisme_surecinde_turk_ailesi__i.pdf (E.T. 23.02.2017), 84-88.
- Tezcan, M. (2006), Cumhuriyetten Günümüze Türk Ailesinin Dünü, Bugünü, Geleceği (Sosyo-Kültürel Açıdan), Çevrim İçi, http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/tezcan_aile.pdf, (E.T. 23.02.2017), 1-9
- Weber, M. (2011), *Sosyoloji Yazıları*, (Çev. T. Parla), İstanbul: Deniz Yayınları.
- Wilson, T. (2002), Myths and Facts About Fatherlessness, (Erişim Tarihi:25.02.2016), <http://www.nownys.org/docs/fatherlessness%20article.pdf>.
- Yan Li, S., Roshan, S., Abdullah, C. M. & Abdullah, H. (2015), Commuter Families: Parental Readiness, Family Environment And Adolescent Scholl Performance, *Procedia-Scholl And Behavioral Sciences*, 172, 686-692.
- Yasa, İ. (1973), Evlilik ve Geniş Aile Kurumlarının Yazgısı, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XXVIII, Mart – Haziran 1973, 1-2, Ankara.
- Yıldırım, E. (2013), Aile ve Evlilik Türleri, (Ed. K. Canatan & E. Yıldırım), *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap, 65-81.
- Zimmerman, C. (1964), *Yeni Sosyoloji Dersleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

SOSYAL HİZMET BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL ADALET SAVUNUCULUĞU YETKİNLİKLERİNİN İNCELENMESİ

Arş. Gör. Erdiñç KALAYCI¹ - Doç. Dr. Ayşe Sezen SERPEN²

Öz

Bu çalışma sosyal hizmet bölümü öğrencilerinin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışma evrenini, Ankara’da bulunan ve araştırma için resmi izin alınan Ankara ve Başkent Üniversiteleri üçüncü ve dördüncü sınıf sosyal hizmet bölümü öğrencileri oluşturmaktadır (n=216). Veriler öğrenciler arasında gönüllü olanlardan tam sayım yöntemi uygulanarak elde edilmiştir. Bu sınıflara devam eden öğrenciler araştırma konusu ile ilgili görülen temel sosyal hizmet derslerini tamamlamış ve en az bir alan uygulaması yaptıkları için tercih edilmişlerdir. Araştırmanın verileri 2015-2016 öğrenim yılında, araştırmacılar tarafından geliştirilen sosyo-demografik bilgi formu ve Dean (2009) tarafından geliştirilen, Serpen, Duyan ve Aldoğan (2014) tarafından Türkiye’de geçerlik güvenilirlik çalışması yapılan “Sosyal Adalet Savunuculuğu” ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Elde edilen veriler SPSS paket programı 22.0 kullanılarak analiz edilmiş ve istatistik teknik olarak frekans dağılımı, ortalama ($\bar{X}$) ve t testi kullanılmıştır. Analiz sonucunda cinsiyete göre sosyal adalet savunuculuğu ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı ve öğrencilerin en çok “müracaatçının güçlendirilmesi” ($X=5,77$), en az “müracaatçı/toplum savunuculuğu konusunda yetkinliklerinin olduğu” ($X=3,44$) sonucu elde edilmiştir. Öğrencilerin hak temelli savunuculuk yetkinliklerinin gelişebilmesi için eğitim programlarında düzenleme yapılması ihtiyacı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal adalet, Sosyal Hizmet, Savunuculuk, Sosyal Adalet Savunuculuğu, Yetkinlik.

¹ Arş. Gör., Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, kalaycierdinc@gmail.com

² Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, aysesezenbayoglu@gmail.com

INVESTIGATING SOCIAL JUSTICE ADVOCACY COMPETENCIES OF SOCIAL WORK STUDENTS

Abstract

This study is planned to determine the competencies of social work students regarding social justice advocacy. Ankara and Başkent Universities, which are located in Ankara and have granted official permission for research which will focus on third and fourth grade social work students (n = 216). The data were obtained from volunteers among the students by applying the full count method.

Students who attend these classes were preferred because they have completed basic social work courses related to the research topic and have performed at least one field application. The research data were collected using socio-demographic information form and social justice advocacy scale. Social Justice Advocacy Scale – developed by Dean(2009) and whose validity and reliability were tested in Turkey by Serpen, Duyan and Aldoğan (2014), was used for quantitative calculation of the competence of the students as regards social justice advocacy.

The obtained data were analyzed using the SPSS package program 22.0 and frequency distribution, mean ($\bar{X}$) and t test were employed. As a result of the analysis, it was found that there was no meaningful difference between the scale scores of social justice advocacy according to gender, and the students had the most “strengthening of client” ($\bar{X}= 5,77$) and the least “competence of client / community advocacy” ($\bar{X}= 3,44$). In order for the rights-based advocacy competencies of students to develop, it is necessary to make arrangements in education programs.

Keywords: Social Justice, Social Work, Advocacy, Social Justice Advocacy, Competencies.

1. Giriş

Sosyal adalet en yalın anlatımla, toplumsal kaynakların ve olanakların toplumun tüm üyelerine eşit dağılımı, bir başka deyişle, toplumda herkesin hakça bir paylaşım olduğu konusunda genel bir kanaatinin bulunması (Tuncay ve Erbay, 2006, s. 56; Sunal, 2011, s. 286) olarak tanımlanmaktadır. Çoğu kez eşitsizlik, baskı, ezme, ezilme ve ayrıcalıklılık gibi kavramlarla birlikte anılan sosyal adalet kavramı, bireylerin eşit davranılmaya, insani haklarının güvence altına alınmasına ve toplumsal olanaklardan adil bir biçimde yararlanmaya haklarının olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Keklik, 2010, s. 92).

Sosyal adalet eşitlikçi bir anlayış ilkesini amaçlamaktadır. Herkesi bütünü eşit bir parçası olarak görmek, toplumu oluşturan sosyal sınıflar arasındaki ekonomik, sosyal ve toplumsal dengesizlik ve eşitsizliğin giderilmesi sosyal adaletin hedeflerindedir. Sosyal hizmet ise insan hakları ve sosyal adalet ilkelerine dayanmaktadır.

Savunuculuk, sosyal adaleti gerçekleştirmek için köklü bir stratejidir. Ayrıca savunuculuk, profesyonel bir zorunluluk olarak kabul edilir. Ulusal ve uluslararası mesleki sosyal hizmet kuruluşları, etik kodları aracılığıyla mesleki sosyal hizmet uygulaması, savunuculuk ve sosyal adaleti sağlamaştırılmıştır (McLaughlin,2009, s. 52).Sosyal hizmet uzmanları, kamu hizmetlerine eşit ve adil erişimi sağlamayı ve özellikle savunmasız ve dezavantajlı grupları etkileyen adaletsizliklere meydan okumayı ve yasalar karşısında eşit muamele ve korumayı savunmaktadırlar (CASW, 2005).

Sosyal adalet ve savunuculuk arasındaki bağlantıyı inceleyen çoğu araştırma sosyal adaletsizlikle mücadele etmek için savunuculuk stratejilerinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Savunuculuk ve sosyal adalet arasındaki bağlantı dolaylı gibi görünse de, savunuculuk faaliyetleri sosyal hizmet mesleğinin amaçları doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarını gerçekleştirebilmeleri için bir yol sağlamaktadır. Sosyal adalet ve savunuculuk arasındaki bu ilişki de, sosyal hizmeti diğer mesleklerden ayırmaktadır (McLaughlin,2009, s.52; Green, Mccollum ve Hays, 2008, s.16).

Birey, aile ve toplumların sosyal, ekonomik ve politik yönden eşitsizliklere maruz kaldığı durumlarda, gelişimlerinin engellenmemesi için sosyal adalet

savunuculuğu devreye girmektedir. Toplumda dışlanan kesimin diğer bireylerle eşit olmasının sağlanması için sosyal savunuculuk bir araç olarak kullanılmaktadır (Ratts ve Hutchins, 2009, s. 269).

Sosyal adalet savunuculuğu, sosyal, ekonomik ve politik açılardan dezavantajlı grupların iyileştirilmesi ve güçlendirilmesinde sistemli ve uzun süreli değişim yaratmak için verilen çabaların tümünü ifade etmektedir. Sosyal adalet savunuculuğu, milliyet, yaş, etnik köken, ırk ve ekonomik yönlerden dezavantajlı olan veya bu duruma sürüklenen gruplara yönelik eşitsizlikleri ve mümkün olan tedbirleri konu edinmektedir (Bayoğlu Serpen, Duyan ve Uğurluoğlu Aldoğan, 2014, s.22; Klugman, 2010, s.2).

Sosyal adalet savunuculuğu birbiriyle bağlantılı üç temel değere dayanmaktadır:

-Herkesin iyi bir hayat yaşayabilmesi için kaynakların dağıtılması gerekmektedir,

-İnsanoğlunun hepsi eşit insan haklarına sahiptir ve herkesin çeşitliliği kabul edilmelidir,

-Tüm insanlar kendini savunabilmeli ve temsil edebilmelidir (Klugman, 2010, s.3).

Nilsson ve Scmidth'in 2005 yılında rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde öğrenim gören öğrencilerin danışmanlık eğitimi ve sosyal adalet savunuculuğu yetkinlikleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmalarında, öğrencilerin politik ilgi ve isteklerinin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerini etkilediği belirlenmiş ve öğrencilerin bu istek ve ilgilerinin sosyal ve politik konulardaki farkındalıklarını artırdığı saptanmıştır (s.267-279).

Tuncay ve Erbay (2006), güçlendirme yaklaşımı temelinde yapılandırdıkları makalede, sosyal adalet ve sosyal hizmet arasındaki ilişkiyi teorik çerçevede tartışmışlar; bir disiplin ve meslek olan sosyal hizmetin nihai hedefinin sosyal adaletin sağlanması olduğu görüşünü vurgulamışlardır (s.53-69).

Mclaughlin (2009) ise klinik sosyal hizmet alanında çalışan 18 sosyal hizmet uzmanı ile tıbbi sosyal hizmet uygulamalarında sosyal adalet

savunuculuğunun yeri ve önemini belirlemek için yaptığı çalışmada; sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçının güçlendirilmesi için, sosyal adalet ilkesini temel alarak müracaatçılara yönelik kaynakların harekete geçirilmesi gerektiğini, fırsatların artırılması ve engeller ile ayrımcılığın azaltılması gerektiğini belirtmiştir (s.51-68).

Sunal (2011), sosyal politika ve sosyal adalet arasındaki ilişkiyi eşitlik ilkesi çerçevesinde değerlendirmiş ve kuramsal yaklaşımlar ışığında sosyal politikayı aynı kavramsal bütünlük içerisinde tanımlamıştır. Çalışmada, sosyal politika kavramının kuramsal açıdan temelinde bulunduğu düşünülen yaklaşımlar, sosyal adalet ve eşitlik ilkesi ilişkisi içerisinde incelenmiştir (s.283-305).

Yıldırım (2011), 420 üniversite öğrencisi ile görüşme yapmış; araştırma sonucunda öğrencilerin sosyal adaleti genel olarak fırsat eşitliği kapsamında tanımladıkları, başkalarının sosyal adaletsizliğe ilişkin yaşadıkları sorunları, kendi sorunları olarak ifade ettikleri ve bu adaletsizliklere birey, aile, toplum ve devlet düzeyindeki sorumluların neden olduğunu düşündüklerini belirtmiştir.

Van Voorhis ve Hostetter'in 2006 yılında lisansüstü sosyal hizmet eğitiminin sosyal adalet savunuculuğu ile sosyal hizmet uzmanının ve müracaatçının güçlendirilmesi üzerindeki etkiyi incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların güçlü yönlerinin ortaya çıkmasını düşündükleri yönünde sonuçlara ulaşılmıştır (s.105-121).

Üniversite öğrencileri ile yapılan bir diğer çalışmada (Aslan ve Gülaçtı, 2013) ise üniversite öğrencilerinin sosyal adalete ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla birinci ve dördüncü sınıflarda öğrenim görmekte olan toplam 248 üniversite öğrencisi üzerinde bir çalışma yürütülmüştür. Çalışmada öğrencilerin; insanların sosyal adalet konusunda bilinçlendirilmesi, herkese adil, eşit, değerli, önyargısız ve saygılı davranılması, bir toplumu oluşturan bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip olması ve bireyler arasında sosyal bir fark olmaması gerektiğini ifade ettikleri vurgulanmıştır (s.203-214).

İnsan hakları ve temel özgürlükler bağlamında değerlendirildiğinde kişilere yönelik ayrımcılığın hiçbir şekli kabul edilemez. Bu ayrımcılıkla mücadelede insan hakları ve sosyal adalet temeline dayalı sosyal hizmetin rolü önemlidir.

Sosyal hizmet, felsefesi ve teorik bağlamı itibarıyla sosyal adalet paradigması temeli üzerine inşa edilmiş özgürleştirici bir pratiktir (Tuncay ve İl, 2006, s.60). Bu nedenle; temeli insan hakları ve sosyal adalet üzerine kurulu bir mesleğin üyeleri olduğundan, her türlü eşitsizliğe karşı savunuculuk rolü üstlenmek sosyal hizmet uzmanlarının en önemli görevlerinden biridir. Bu araştırma; geleceğin sosyal hizmet uzmanlarının sosyal adalet savunuculuğuna ilişkin yetkinliklerinin belirlenebilmesi amacı ile planlanmış ve yürütülmüştür.

2. Yöntem

Araştırmanın çalışma evrenini, Ankara'da bulunan ve resmi izin alınan Ankara ve Başkent Üniversiteleri üçüncü ve dördüncü sınıf sosyal hizmet bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Bu sınıflara devam eden öğrencileri araştırma konusu ile ilgili görülen temel sosyal hizmet derslerini tamamlamış ve en az bir alan uygulaması yaptıkları için tercih edilmişlerdir. Araştırmanın verileri 2015-2016 öğrenim yılında, araştırmacılar tarafından geliştirilen sosyo-demografik bilgi formu ve Dean (2009) tarafından geliştirilen, Serpen, Duyan ve Aldoğan (2014) tarafından Türkiye'de geçerlik güvenilirlik çalışması yapılan "Sosyal Adalet Savunuculuğu" ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmaya tam sayım yöntemi uygulanarak Ankara Üniversitesinden 140, Başkent Üniversitesinden 76 olmak üzere toplam 216 gönüllü öğrenci katılmıştır.

Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Likert tipi 43 sorudan oluşmaktadır. Maddelerde tutum ve davranış ifade eden cümlelere kesinlikle doğru değil seçeneğine (1), kesinlikle doğru seçeneğine (7) puan verilerek değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bilgiler, SPSS 22.0 paket yazılım programından yararlanılarak oluşturulan veri tabanında toplanmıştır. Bu yazılımdan faydalanarak bilgilerin sınıflandırılması ve boyutlandırılması gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği'nde yer alan, işbirlikçi hareket, müracaatçının güçlendirilmesi, sosyal/politik savunuculuk, müracaatçı/toplum savunuculuğu alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar hesaplanmış, cinsiyet değişkenine bağlı farklılığın ölçülebilmesi için t-testi uygulanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde; katılımcılara ilişkin sosyo-demografik bulgular, öğrencilerin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerine ilişkin bulgular literatürde konu ile ilgili yapılmış olan çalışmalar ile karşılaştırılıp tartışılarak ele alınmıştır.

3.1. Öğrencilere İlişkin Sosyo-Demografik Bulgular

Öğrencilerin sosyo-demografik bulgularına ilişkin veriler Çizelge 1’de verilmiştir.

Çizelge 1. Öğrencilere İlişkin Demografik Bulgular

Sosyo-demografik bilgiler	Sayı	%	
Yaş	18-21	96	44,4
	22-48	120	55,6
	Toplam	216	100,0
	$\bar{X}=22,11$		
Cinsiyet	Kadın	140	64,8
	Erkek	76	35,2
	Toplam	216	100,0
Üniversite	Ankara Üniversitesi	140	64,8
	Başkent Üniversitesi	76	35,2
	Toplam	216	100,0
Sınıf	3.Sınıf	141	65,3
	4.Sınıf	75	34,7
	Toplam	216	100,0
Yaşamının Çoğunun Geçtiği Yer	Büyükşehir	131	60,6
	İlçe	58	26,9
	Kasaba	11	5,1
	Köy	16	7,4
	Toplam	216	100,0

Çizelge 1’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğrencilerin ortalama ($\bar{X}=22,11$) yaşında; %64,8’i kadın, %35,2’si ise erkektir. Öğrencilerin %64,8’i Ankara Üniversitesinde, %35,2’si ise Başkent Üniversitesinde eğitimlerini sürdürmektedirler. %65,3’ü 3.sınıfa, %34,7’si ise 4. sınıfa devam etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %60,6’sının büyükşehirlerde; %26,9’unun ilçede; %5,1’inin kasabada; %7,4’ünün ise köylerde yaşamlarının büyük bölümünü geçirdikleri belirlenmiştir.

Bu çalışmada kullanılan Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği dikkate alındığında, kadın katılımcıların (%64,8), erkek katılımcılardan daha fazla katılım gösterdikleri görülmektedir. Benzer şekilde yapılan bazı araştırmalara göre yine kadınların, erkeklere oranla daha yüksek bir katılıma sahip oldukları görülmüştür. Decker (2013)'in danışmalık eğitimi veren öğretim üyeleri ve yüksek lisans eğitim almış öğrenciler ile yaptığı çalışmaya, kadınların (%83,0), erkeklerden (%17,0) daha fazla katılım gösterdikleri saptanmıştır. Bayoğlu Serpen ve arkadaşlarının (2014), Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği geçerlik güvenilirlik çalışmasında kadınların (%68,8), erkeklere (%31,2) oranla daha fazla katılım gösterdikleri bulunmuştur. Dean 2009 yılında, sosyal adalet savunuculuğu ölçeğinin geliştirilmesi amacıyla yapmış olduğu çalışmasında, katılımcıların %83,0'ının kadın, %17,0'ının erkek olduğu görülmüştür. Van Voorhis ve Hostetter (2006)'in yaptığı çalışmada da katılımcıların büyük bir çoğunluğunu kadınların oluşturduğu saptanmıştır. Bu sonuçların, kadınların erkeklere oranla, sosyal adaletsizlik ve sosyal eşitsizlik konularına daha duyarlı oldukları söylenebilir.

3.2. Öğrencilerin Sosyal Adalet Savunuculuğu Yetkinliklerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet ile sosyal adalet savunuculuğu ölçeği puanları arasındaki ilişkiye yönelik t-testi sonuçları Çizelge 2'de gösterilmiştir.

Çizelge 2. Öğrencilerin Cinsiyet ile Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Puanları
Arasındaki İlişkiye Yönelik t-testi Sonuçları

	Kadın			Erkek			TOPLAM			t	p
	n	$\bar{X}$	S	n	$\bar{X}$	S	n	$\bar{X}$	S		
İşbirlikçi Hareket	140	5,67	0,82	76	5,59	0,65	216	5,64	0,76	0,738	0,461
Müracaatçının Güçlendirilmesi	140	5,79	0,71	76	5,73	0,59	216	5,77	0,67	0,538	0,591
Sosyal/Politik Savunuculuk	140	4,86	0,69	76	5,74	0,59	216	4,84	0,69	0,485	0,628
Müracaatçı/Toplum Savunuculuğu	140	3,40	0,74	76	3,44	0,80	216	3,44	0,80	0,853	0,394
Sosyal Adalet Savunuculuğu Toplam	140	5,03	0,46	76	4,99	0,39	216	5,01	0,44	0,994	0,565

Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği'nin "işbirlikçi hareket" alt ölçeği puanları değerlendirildiğinde; işbirlikçi hareket ortalama puanının $\bar{X}=5,64$ olduğu, kadınların işbirlikçi hareket ortalama puanlarının ($\bar{X}=5,67$) erkeklerin ortalama puanlarından ($\bar{X}=5,59$) biraz yüksek olduğu, bununla birlikte kadın ve erkek katılımcıların işbirlikçi hareket ortalama puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($t=0,738$, $p>0,05$) saptanmıştır (Çizelge 2). Benzer olarak Decker (2013) danışmanlık eğitimi veren bir kuruluşun üyeleri ile yaptığı çalışmada, çalışmaya katılan üyelerin işbirlikçi tutum ve toplum savunuculuğu yetkinlikleri ile aldıkları eğitim arasında önemli bir ilişki bulunmadığı ve düşük bulunduğu saptanmıştır.

"Müracaatçının güçlendirilmesi" alt ölçeği puanları değerlendirildiğinde; katılımcıların müracaatçının güçlendirilmesi alt ölçeği ortalama puanlarının $\bar{X}=5,77$ olduğu, kadınların müracaatçının güçlendirilmesi alt ölçeği ortalama puanlarının ($\bar{X}=5,79$), erkeklerin puanlarından ($\bar{X}=5,73$) biraz yüksek olduğu, ancak kadın ve erkek katılımcıların ortalama puanları arasında anlamlı fark bulunmadığı ($t=0,538$, $p>0,05$) saptanmıştır (Çizelge 2). Bu bulgulara paralel olarak; Van Voorhis ve Hostetter'in 2006 yılında lisansüstü sosyal hizmet eğitiminin sosyal adalet savunuculuğu ile sosyal hizmet uzmanının

ve müracaatçının güçlendirilmesi üzerindeki etkiyi belirlemek için yapmış oldukları çalışmada ön test ve son test sonucunda, güçlendirme son test puanlarının ön test puanlarından yüksek olduğu bulgusu elde edilmiştir. Mclaughlin (2009) ise, klinik sosyal hizmet alanında çalışan 18 sosyal hizmet uzmanı ile klinik sosyal hizmette sosyal adalet savunuculuğunun yeri ve önemi belirlemek için yaptığı çalışmada, sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının güçlendirilmesi için, sosyal adalet ilkesini temel alarak müracaatçılara yönelik kaynakların harekete geçirilmesi gerektiğini, fırsatların yükseltilmesi ve engellerle ayrımcılığın azaltılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun nedeninin, öğrencilerin uygulama haricinde alan deneyimlerinin olmaması düşünülmektedir.

Bu çalışmada yapılan istatistik analiz sonuçları; “sosyal/politik savunuculuk” alt ölçeğinin puanlarına bakıldığında, ortalama puanın $\bar{X}= 4,84$ olduğu; kadınların ($\bar{X}= 4,86$) ve erkeklerin ($\bar{X}= 4,84$) ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu, kadın ve erkek katılımcıların sosyal/politik savunuculuk ölçeği puanları arasında anlamlı fark olmadığı ($t=0,485$, $p>0,05$) saptanmıştır (Çizelge 2). Nilsson ve Scmidth’in 2005 yılında rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümünde okuyan öğrenciler ile danışmanlık eğitimi ve sosyal adalet savunuculuğu yetkinlikleri arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, öğrencilerin politik ilgi ve isteklerinin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerini etkilediğini belirtilmiş ve öğrencilerin bu istek ve ilgilerinin sosyal ve politik konulardaki farkındalıklarını artırdığı saptanmıştır.

Katılımcıların cinsiyete göre “müracaatçı/toplum savunuculuğu” alt ölçeği puanları değerlendirildiğinde; katılımcıların müracaatçı/toplum savunuculuğu alt ölçeği ortalama puanlarının $\bar{X}= 3,44$ olarak bulunduğu; erkeklerin müracaatçı/toplum savunuculuğu alt ölçeği ortalama puanları ($\bar{X} = 3,44$) ile kadınların ortalama puanları ($\bar{X}= 3,29$) arasındaki farkın anlamlı olmadığı ($t=0,853$, $p>0,05$) görülmüştür (Çizelge 2). Bu çalışmadaki bulguların aksine, meslek elemanlarının yalnızca müracaatçı düzeyindeki savunuculukta kendilerini daha iyi ve hazır hissettiklerini belirten çalışmalar mevcuttur (Gehart ve Lucas, 2007; Moe, Perara-Diltz ve Sepulveda, 2010; Roysircar, 2009; Smith, Reynolds ve Rovnak, 2009).

Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği toplam puanları cinsiyete göre değerlendirildiğinde ise; toplam ortalama puanların $\bar{X}= 5,01$ olduğu; kadın ve Erkeklerin Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği puanları arasında anlamlı fark olmadığı ($t=0,994$, $p>0,05$), ancak kadınların sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerinin ($\bar{X}= 5,03$), erkeklerden ($\bar{X}= 5,01$) yüksek olduğu saptanmıştır (Çizelge 2). Buna karşılık Decker'ın (2013), Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği'ni kullanarak yaptığı çalışmasında, danışmanların sosyal adalet savunuculuğu eğitimi ile sosyal adalet savunuculuğu yetkinlikleri arasında önemli ilişki bulunduğu gösteren puanlara ulaşmıştır. İki çalışma arasındaki farkın, çalışmalardaki grupların farklılığından, toplumun yapısından ve alınan sosyal hizmet eğitiminden kaynaklandığı düşünülebilir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin sosyal adalet savunuculuğu alt ölçeklerine ilişkin ortalama puanları incelendiğinde; öğrencilerin en çok “müracaatçının güçlendirilmesi” konusunda yüksek yetkinlikleri olduğu ($\bar{X}=5,77$), “işbirlikçi hareket” ($\bar{X}=5,64$) ve “sosyal/politik savunuculuk” ($\bar{X}=4,84$) konularında da yüksek yetkinlikleri olduğu; bununla birlikte, “müracaatçı/toplum savunuculuğu” konusunda yetkinliklerinin yeterli bulunmadığı ($\bar{X}=3,44$) saptanmıştır.

Sosyal hizmet eğitimi, öğrencilerin farklılıklara ilişkin duyarlılığını artıran bir değerler çerçevesi içinde yapılandırılmaktadır. Eğitim sürecinde birçok derste sosyal hizmet öğrencileri ayrımcılığa, ötekileştirmeye, dışlanmaya maruz kalan yoksul, engelli, çocuk, genç, yaşlı, kadın, göçmen, psikiyatri hastası, LGBTİ bireyler gibi nüfus ve sorun gruplarının psikososyal ve kültürel özellikleri hakkında bilinçlendirilmektedirler. Müfredat programlarında yer alan sosyal hizmet kuramı, sosyal hizmet etiği gibi derslerde özellikle insan hakları, kendi kaderini tayin ve farklılıklara saygı gibi temel insancıl ve mesleki değerlere ilişkin öğrenci farkındalığı ve kabulü artırılmaya çalışılmaktadır. Uygulama yapacak olan sosyal hizmet uzmanının tutum ve davranışlarının “cinsiyet, yaş, engelli olma, renk, ırk, toplumsal sınıf, dil, din, siyasal görüş ve cinsel tercih durumuna göre ayırım yapmaksızın şekillenmesi ve mümkün

olan en iyi hizmetin sunulması” sosyal hizmet mesleğinin değerleri ve etik kuralları kapsamında özellikle vurgulanmaktadır.

Sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet temeline dayanan bir bilim dalıdır. Dolayısıyla sosyal adaletin olmadığı her yerde sosyal hizmet uzmanlarının, dezavantajlı grupların (yaşlı, engelli, yoksul, mülteci, LGBTİ) iyilik halini yükseltmek ve güçlendirmek için çeşitli sosyal hizmet müdahalelerinde bulunmaları gerekmektedir. National Association of Social Workers (NASW) (1996) Code of Ethics’in ilk cümlesi bu konuyu özetlemektedir. Buna göre; sosyal hizmet mesleğinin temel misyonu, tüm insanların iyilik halini geliştirmek ve her türlü ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktır.

Sosyal hizmet eğitim müfredatı teori ve uygulamanın birlikte yürütülmesi esasına göre planlanmaktadır. Dolayısıyla, öğrencilerin sosyal adalet savunuculuğunun gelişmesinde hem okulda aldıkları teorik dersler hem de uygulama yaptıkları kurumdan edindikleri tecrübe büyük önem taşımaktadır. Öğrencilerin hak temelli yaklaşım doğrultusunda uygulama yapması ve özellikle müracaatçı/toplum odaklı savunuculuk yetkinliklerinin gelişebilmesi için eğitim programlarının yeniden gözden geçirilmesi ve düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle her iki grubun (öğretim elemanları-uygulama yapılan yerdeki danışmanlar) da işbirlikçi tutum sergileyerek öğrencilerin sosyal adalet savunuculuğu yetkinliklerinin daha iyi olması için çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

- Aslan, S.ve Gülaçtı, F. (2013). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Adaletle İlişkin Görüşleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (15)1, 203-214.
- Bayoğlu Serpen, A.S, Duyan, V. ve Uğurluoğlu Aldoğan, E. (2014). Sosyal Adalet Savunuculuğu Ölçeği Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, (25)1, 21-34.
- Canadian Association of Social Workers, (2005). *Code of ethics*. Erişim Tarihi: 10.10.2015, (<http://www.casw-acts.ca>).
- Dean, J. (2009). *Quantifying social justice advocacy competency: Development of the social justice advocacy scale*. Georgia State University.
- Decker, K. (2013). *A Study of Relationships Between Counselor Education, Social Justice Advocacy Competency, and Likelihood to Advocate*. Capella University.
- Gehart, D.R., and Lucas, B.M. (2007). Client advocacy in marriage and family therapy: A qualitative case study. *Journal of Family Psychotherapy*, 18(1), 39-56. doi:10.1300/J085v18n01_04.
- Green, E., Mccollum,V. and Hays, D. (2008). Teaching Advocacy Counseling within a Social Justice Framework: Implications for School Counselors and Educators. *Journal for Social Action in Counseling and Psychology*, 1(2), 14-30.
- Keklik, İ. (2010). Psikolojik danışma alanının hak savunuculuğu bağlamında birey ötesi sorumlulukları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 89-99.
- Klugman, B. (2010). Is the Policy Win All? A Framework for Effective Social-Justice Advocacy. *The Foundation Review*, 2(3), 94-107. doi: 10.4087/FOUNDATIONREVIEW-D-10-00017.
- Mclaughlin, A. (2009). Clinical Social Workers: Advocates for Social Justice. *Advances in Social Work*, 10(1), 51-68.
- Moe, J.L., Perera-Diltz, D. and Sepulveda, V. (2010). Are consultation and social justice advocacy similar?: Exploring the perceptions of professional counselors and counseling students. *Journal for Social Action in Counseling and Psychology*, 3(1), 106-123.
- National Association Of Social Workers (NASW), (1996). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*. Washington: NASW Press.

- Nilsson, J. ve Schmidh, C. (2005). Social justice advocacy among graduate students in counseling: An initial exploration. *Journal of College Student Development*, 46 (3), 267-279.
- Ratts, M. and Hutchins, M. (2009). Advocacy competencies: Social justice advocacy at the client/student level. *Journal of Counseling Development*, 87, 269-275. Doi: 10.1002/j.1556-6678.2009.tb00106.x
- Roysircar, G. (2009). The big picture of advocacy: Counselor, heal society and thyself. *Journal of Counseling & Development*, 87(3), 288-294. DOI: 10.1002/j.1556-6678.2009.tb00109.x
- Smith, S.D., Reynolds, C.A. and Rovnak, A. (2009). A critical analysis of the social advocacy movement in counseling. *Journal of Counseling & Development*, 87(4), 483-491. DOI: 10.1002/j.1556-6678.2009.tb00133.x
- Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), ss. 283-305.
- Tuncay, T. ve Erbay E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: sosyal adalet, güçlendirmeyle retorikten pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*. 17(1), ss. 53-69.
- Tuncay, T. ve İl, S. (2006). Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama sosyal adalet paradigması temelinde bir özgürleştirme pratiği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 17(2), 59-71.
- Yıldırım, F. (2011). Üniversite Gençliği “Sosyal Adalet”ten ne anlıyor? Sosyal Adalet İlkelerinin Sosyal Adalet Algısı Üzerindeki Etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(25), 113-124.
- Van Voorhis, R. and Hostetter, C. (2006). The impact of MSW education on Social worker empowerment and commitment through social justice advocacy. *Journal of Social Work Education*, 42(1), 105-121.

EVLİLİK ÖNCESİNDEKİ VE EVLİ BİREYLERİN İLİŞKİ NİTELİKLERİ, BENLİK KURGULARI VE ÖZGECİ DAVRANIŞ DÜZEYLERİ*

Arş. Gör. Cansu TOSUN¹ - Prof. Dr. Hikmet YAZICI² - Yrd. Doç. Dr. Fatma ALTUN³

Öz

Bu çalışmada ilişki niteliği, benlik kurgusu ve özgeci davranış düzeyinin evlilik pozisyonuna (nişanlı olma-evli olma) göre farklılıkları incelenmeye çalışılmaktadır. Araştırmanın örneklemini Trabzon'da ve çevre illerde (Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize) yaşayan 483 kişi (Evli=278, Evli olmayan=205) oluşturmaktadır. Verilerin toplanmasında Kişisel Bilgi Formu, İlişki Niteliği, İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik ve Özgeciler Ölçekleri kullanılmıştır. Veri analizi için; Spearman Korelasyon Katsayısı ve Lojistik Regresyon teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçları, evlilik öncesindeki ve evli bireylerde, benlik kurgusunun alt boyutları ile özgeciler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Evli bireylerin özgeciler puanları ile sosyal destek ve derinlik puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Evlilik öncesindeki bireylerin benlik kurgusu alt boyutları ile sosyal destek ve derinlik puanları arasında; aynı zamanda ilişkisellik puanları ile çatışma puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Lojistik regresyon sonuçlarına göre, ilişki niteliğinin alt faktörlerinden derinlik ve tanışma biçimlerinden aile veya akraba aracılığıyla tanışma, bireylerin evli olma durumunu anlamlı düzeyde yordamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İlişki Niteliği, Benlik Kurgusu, Özgeciler, Evlilik, Romantik İlişki.

* Evlilik Öncesindeki ve Evli Bireylerin İlişki Nitelikleri, Benlik Kurguları ve Özgeci Davranış Düzeyleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, cansu.tosun@ktu.edu.tr

² Prof. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, hyazici@ktu.edu.tr

³ Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, faltun@ktu.edu.tr

ROMANTIC RELATIONSHIP QUALITIES, SELF-CONSTRUALS AND ALTRUISMS OF ENGAGED AND MARRIED INDIVIDUALS

Abstract

This study aims at examining the differences of relationship quality, self-construal and altruistic behavior in terms of marriage status (becoming engaged-married). 483 participants (Married=278, Engaged=205) residing in Trabzon and neighbouring cities (Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize) represent the subjects of this study. Personal Information Form, Relationship Quality Scale, Related-Individualistic-Collectivistic Self Scale and Altruism Scale were used for data collection. Spearman Correlation Coefficient and Logistic Regression Analysis tests were utilized for the analysis of the data. The results showed that in engaged and married participants, there was a positive significant relationship between sub-dimensions of self-construal and altruism. A positive significant relationship was found between the altruism with social support and depth scores of the married participants. It was determined that there was a positive significant relationship between the self-construal sub-dimensions with social support and depth scores of the engaged participants; and also, the relationship between relatedness and conflict scores of the engaged participants were found significant in a positive direction. According to the results of logistic regression analysis, depth and the couple's dating through the mediation of families or relatives predicted the participants' marriage status significantly.

Keywords: Relationship Quality, Self-Construal, Altruism, Marriage, Romantic Relationship.

Giriş

İnsanlar doğaları gereği yalnız yaşamaktan çok başkalarıyla birlikte var olan ve yakın ilişkiler arayan canlılardır. Bu ilişkilerin tümü insan hayatında önemli bir yer tutar ve yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak görülür. Ancak bunların içinde romantik ilişkiler daha manidar bir yere sahiptir. Hayatının belli bir dönemine kadar yalnız yaşayan insanlar sırası geldiğinde, hayatlarını paylaşacakları bir eş seçme ve evlenme ihtiyacı hissetmektedirler.

Bireylerin kalan ömürlerini geçirmeyi planladıkları eşlerini seçmeleri, insan hayatı için önemli bir karardır. Bahsedilen bu kararın önemi, evlilik öncesindeki süreçlerin de ehemmiyetini göz önüne sermektedir. Evlilik öncesi süreçte bireyler partnerlerini yakından tanımak, olumlu ve olumsuz özelliklerini görmek ve geleceği kurgulamak için beraber zaman geçirme fırsatı yakalamaktadırlar. Bu süreçte kazandıkları deneyim ve geliştirdikleri ölçütlere göre evliliğe kesin olarak karar vermektedirler (Özabacı, 2014).

Evlilik; bir kadın ve bir erkeğin birbirlerine kalıcı ve özel bir biçimde bağlılığı ile oluşan, dünyaya çocuk getirme ve birlikte yetiştirme ile tamamlanan birlikteliktir (Girgis, George ve Anderson, 2010:246). Bahsedildiği gibi romantik ilişkiler ve evlilik insan hayatında önemli bir yere sahiptir. İnsanlar partnerleri ile bir olma ve doyumlu bir yaşantıya sahip olmayı hayâl etmektedirler. İlişkiler; bireylere sağladığı doyum, mutluluk gibi olumlu duyguların yanı sıra hayâl kırıklığı, değersizlik, mutsuzluk gibi olumsuz duygulara ve çatışmalara yol açabilmektedir. Romantik ilişkilerdeki ve evlilikteki çatışmalar çiftlerin ilişkiyi bitirmelerine ve boşanmalarına sebep olabilmektedir. Türkiye'deki boşanma oranları yıllara göre incelendiğinde 2001 yılında 91.994 olan boşanma sayısının, 2014 yılında 130.913'e yükseldiği gözlenmektedir. Ayrıca istatistiklere göre boşanmaların büyük bir kısmı evliliğin ilk beş yılı içerisinde gerçekleşmektedir (TUİK, 2014). Göz önünde olan bu tabloyla birlikte boşanmada etkili olan kaynaklar ve evliliğin ilk yıllarındaki ilişkiler önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Ayrıca evli bireyler üzerinde yapılan araştırmalar farklı bir boyut kazanarak evlilik süresi de önemli bir değişken olarak dikkate alınmaya başlanmıştır. Literatüre bakıldığında sınırı altı ay ile 2,5 yıl arasında değişmekle birlikte ortalama olarak evliliğin ilk iki yılı içinde olan çiftler, yeni evli (newlywed)

olarak adlandırılmaktadır. Araştırmalarda evliliğin ilk yıllarındaki bazı tutum ve beklentilerin çatışmalara, ilerleyen yıllarda ise boşanmalara yol açtığı saptanmıştır (Dennison, Koerner ve Segrin, 2014:429; Neff ve Geers, 2013:38; Van Steenbergen, Kluwer ve Karney, 2011:345). Ancak çatışma yaşayan tüm bireylerin ilişkilerini ve evliliklerini bitirmedikleri göz önüne alındığında, ilişkilerin devamını ve bireylerin memnuniyetini sağlayan farklı etkenlerin varlığı hesaba katılmalıdır. Romantik ilişkilerdeki bireylerin, partnerleri ile paylaşımlarını, yaşantılarını ve nihayetinde ilişkilerini değerlendirme aşamasında, ilişki niteliği kavramı devreye girmektedir.

İlişki niteliği bireylerin; romantik ilişkilerindeki sosyal destek, çatışma ve derinlik boyutlarına ilişkin algılarını ve değerlendirmelerini ifade eden bir kavramdır. Bireylerin ruh sağlığını etkileyen psikososyal faktörlerden olan sosyal destek; bireyin çevresinden elde ettiği sosyal ve psikolojik destek olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 1997). İlişki niteliği kavramı sosyal desteğin “özel ilişki algıları” yönüne işaret ederek bireylerin yaşamlarında, özellikle destek almayı umdukları yaşantıları ile destek almayı umdukları kişilerden algılanan desteği tanımlamak için kullanılmaktadır. Eşlerin birbirlerine sağladıkları desteğin eşler arası ilişki sonuçlarını önemli ölçüde etkilediği değerlendirilmektedir (Özabacı, 2011:160).

Romantik ilişkilerde ve evlilikte her ne kadar bireylerin birbirleri ile uyumlu olmaları beklense de çatışma kişilerarası ilişkilerde kaçınılmaz bir durumdur. Farklı değerlerle, farklı kültürlerle ve iki ayrı aile öyküsüyle bir araya gelen bireylerin birlikteliği zaman zaman sorunlara neden olabilmektedir (Ateş, 2014:114). Anlayışsızlık, ilişkiye ve eşe duyarsızlık gösterme, iletişim, etkileşim ve cinsel ilişki sorunları, geçim sıkıntısı, evlilik dışı ilişkiler, çelişen amaçlar, farklı değer, inanç ve kültürlerle sahip olma bu faktörler arasında gösterilebilir (Köknel, 2005; Özgüven, 2000; Solmuş, 2008; Yıldız, 2014). İlişki niteliğindeki çatışma boyutu; partnerlerden kaynaklanan negatif duyguları, tartışma sıklığını, birbirlerini ne kadar incittiklerini ve ilişkilerindeki çözölmeyen problemlerin durumunu içerir (Pierce ve diğ., 1997).

Romantik ilişki içerisindeki bireyler partnerleriyle karşılıklı olarak hissettikleri sevgiyi ya da aşkı yeterli bulmamaktadırlar. Bu duyguların yanında; kalıcı ilişkiyi, partnerleri tarafından vazgeçilmez olmayı, ihtiyaçlarının

karşılanmasını, destek görmeyi, aynı zamanda da güven içerisinde ilişkilerini sürdürmeyi isterler. Bahsedilen bu ihtiyaçlar ve istekler ilişkilerin derinlik boyutunu ifade etmektedir. Daha açık şekilde derinlik boyutu; ilişkilerin insan hayatındaki önemine, partnerler arasındaki güven seviyesine, ilişkinin devam etme durumuna, karşılıklı ilgiye ve güvene ilişkin algıya bağlıdır (Pierce, ve diğ., 1997:341).

Çalışmada ele alınan diğer bir değişken olan benlik kurgusunun anlaşılabilmesi için ilk olarak benlik kavramını açıklamak uygun görülmüştür. Steinberg (2007:298) benliği, çeşitli genel kişilik özellikleri ve yüklemelere göre bireylerin kendilerine ilişkin görüşleri şeklinde tanımlamaktadır. Benliğe ilişkin bilginin yorumlanması ve yapılandırılması için gerekli olan bilgiler içsel ve çevresel olmak üzere farklı kaynaklardan elde edilmektedir (Taylor, Peplau ve Sears, 2006:99). Bireyin bu değerlendirmeyi yapmasında rol oynayan en önemli faktörlerden biri ise kültürdür. Benlik kavramının içerdiği kültürel işlevler ve değerler, “benlik kurgusu” terimiyle ifade edilmektedir. Cross, Hardin ve Gerçek-Swing’e (2009) göre benlik kurgusu kavramı; bireylerin diğerleri ile ilişkilerinde kendilerini nasıl anlamlandırdıklarını ve tanımladıklarını ifade eder.

Literatüre bakıldığında benliğin genellikle batılı bir kavramsallaştırmayla ele alındığı ve zıt kutuplar olarak kabul edilen bireycilik ve toplulukçuluk bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Fakat bu kavramsallaştırmanın her topluma uygunluk göstermediğinin (Markus ve Kitayama, 1991) ve batının kuram ve araştırmalarının etnomerkezci yaklaşımlarının (Kağıtçıbaşı, 2007) fark edilmesi, diğer toplumların benlikle ilgili kendi araştırmalarını yapmalarına yol açmıştır. Araştırmalar sonucunda, ilişkisellik boyutu da benlik modellerine dâhil edilmiştir (Kağıtçıbaşı, 2012:122). Bu araştırmada temel alınan üçlü benlik modeli; bireyci, ilişkisellik ve toplulukçu benlik boyutlarını içermektedir. Bahsedilen modelde: a) bireycilik boyutu; bireyi başkalarından farklı, kendine özgü biricik özellikleriyle yansıtan boyuttur b) ilişkisellik boyutu; bireyin yakın çevresindeki diğer bireylerle ilişkisini ve özdeşimini içerir ve c) toplulukçuluk boyutu ise; birey ve topluluk arasındaki sembolik değerleri yansıtmaktadır (Ercan, 2011:38).

Bu çalışmada ele alınan son değişken ise özgecildir. Taylor ve arkadaşları (2006) özgeciliğin, diğer insanlara karşılık beklemeden yardım etme olduğunu ifade etmişlerdir. Monroe (1996:6-7) ise özgeciliğin; kişinin kendi huzuru-iyiliği risk altına girse bile başkalarına yarar sağlamak için yaptığı planlı eylemler olduğunu belirtmiş, ayrıca özgecilikten söz edebilmek için birkaç kritik nokta olduğunu ifade etmiştir. İlk olarak; iyi niyetin tek başına yeterli olmadığı, bir eylemin gerekli olduğu belirtilmiştir. Bu eylem bilinçli ya da tepkisel olsa da amaca yöneliktir ve eylemin amacı diğerinin iyilik halini daha da arttırmak olmalıdır. Eylemin sonucundan ziyade niyet önemlidir; sonuç kısa ya da uzun vadede kötü olsa bile bu özgeciliği azaltmaz. Diğer bir nokta ise iki tarafın da iyiliğine olan davranışın özgeci olarak değerlendirilemeyeceği, bu davranışlarda yardım eden kişi için kendi iyiliği adına riskler bulunmasıdır. Son olarak da özgecilik şartlara bağlı değildir ve bunun sonunda herhangi bir ödül beklenemez. Özetle özgecilik kavramı; herhangi bir karşılık beklemeden diğer insanlara yardım etme, başkalarının yararını kendi yararı kadar düşünme ve başkalarının yararına kişisel çıkarlarından vazgeçmeyi de içeren bir davranış biçimi olarak tanımlanabilir. Bu tanım kapsamında düşünüldüğünde, eşler arasındaki ilişkinin bencillikten uzak ve partnerinin ihtiyaçlarını karşılamaya dönük olması, bireylerin ilişkileri üzerinde önemli etkiye sahiptir. Bireylerin sahip oldukları benlik kurgusu ilişkilerdeki davranış örüntülerini ve özgeci davranış düzeylerini etkiler. Bu bağlamda partnerinin ihtiyaç ve isteklerini anlayıp karşılamak için çaba gösteren bireylerin ilişki niteliklerinin de yüksek olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada evlilik öncesindeki ve evli bireylerin ilişki nitelikleri, benlik kurguları ve özgeci davranış düzeyleri olarak adlandırılan psikolojik değişkenlerin ilişkisi incelenmeye çalışılmaktadır. Bu değişkenler arasındaki ilişkilerin açıklanması, evlilikle ilgili araştırmalara farklı bir perspektif kazandırabilecektir. Bunun yanında evlilik öncesi ilişkiler ya da evlilik süresi birlikte ele alınarak partner ilişkilerinin niteliği açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmadan elde edilecek bulgular evlilik ile ilgili teorik ve pratik çalışmalara; ayrıca evlilik öncesinde ve sırasında ortaya çıkan sorunları önlemeye ve çözmeye yönelik çabalara katkı sunabilecektir. Aynı zamanda bu çalışmanın sosyal politikalara yön verme potansiyeli taşıdığı düşünülmektedir.

Yöntem

Nicel araştırma yaklaşımına dayalı olarak düzenlenen bu çalışmada, korelasyonel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Korelasyonel araştırmalar, hiçbir şekilde manipüle edilmeksizin iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin, incelendiği çalışmalardır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeleri nedeniyle bu tür çalışmalar betimsel araştırmaların bir türü olarak da kabul edilirler (Fraenkel, Wallen ve Hyun, 2012:331).

Örnekleme

Çalışmaya dâhil edilecek bireyleri seçmek için, tesadüfi olmayan-amaçlı (nonrandom) örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini Trabzon'da ve çevre illerde (Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize) yaşayan 483 kişi (Evli=278, Evli olmayan=205) oluşturmaktadır. Araştırma grubuyla ilgili diğer tanımlayıcı bulgular Tablo 1'de özetlenmektedir.

Tablo 1. Araştırma Grubuna İlişkin Bazı Tanımlayıcı Bilgiler

Faktör	Değişken	Sözlü/Nişanlı (n=205)		Evli (n=278)	
		f	%	f	%
Cinsiyet	Kadın	104	50.7	133	47.8
	Erkek	101	49.3	145	52.2
Yerleşim Yeri	Büyük Şehir	130	63.4	192	69.1
	Şehir	63	30.7	61	21.9
	İlçe ve Köy	12	5.9	25	9.0
Meslek	Ev Hanımı	6	2.9	34	12.2
	Memur	75	36.6	160	57.6
	İşçi	45	22.0	31	11.2
	Emekli	0	0	3	1.1
	Çiftçi	0	0	1	.4
	Esnaf	11	5.4	6	2.2
	Öğrenci	40	19.5	8	2.9
	İşsiz	14	6.8	18	6.5
	Serbest	12	5.9	17	6.1
	Belirtilmeyen	2	1	0	0
Eğitim Düzeyi	Lise ve Öncesi	29	14.1	68	24.5
	Üniversite	153	74.6	154	55.4
	Lisansüstü	22	10.7	54	19.4
	Belirtilmeyen	0	.5	2	.7
Gelir Düzeyi	Düşük	75	36.6	15	5.4
	Orta	99	48.3	107	38.5
	Yüksek	27	13.2	154	55.4
	Belirtilmeyen	4	2.0	2	.7
Tanışma Biçimi	Kendi Girişimi	121	59.0	144	51.8
	Arkadaş Aracılığı	46	22.4	52	18.7
	Aile Aracılığı	19	9.3	67	24.1
	İnternet Aracılığı	18	8.8	14	5.0
	Belirtilmeyen	1	.5	1	.4

Veri Toplama Araçları

İlişki Niteliği Ölçeği: Pierce ve ark. (1991) tarafından geliştirilen İlişki Niteliği Ölçeği (The Relationship Quality Scale) Özabacı (2011) tarafından Türk kültürüne uyarlanmıştır. Ölçekteki maddeler dört düzeyde, 1'den (hiç) 4'e (çok fazla) doğru yönelen Likert tipi bir derecelemeye sahiptir ve ölçekte

sosyal destek (support), çatışma (conflict) ve derinlik (depth) olmak üzere üç alt boyut bulunmaktadır. İlişki Niteliği Ölçeği'nin geçerlik çalışmasında doğrulayıcı faktör analizi ve benzer ölçek çalışması yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda üç faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır ve madde yükleri .33 ile .71 arasında değişmektedir. Benzer ölçek geçerlik çalışması Kişilerarası İlişki Ölçeği ile yapılmıştır. Korelasyon analizi sonucunda İNÖ'nün Kişilerarası İlişki Ölçeği'yle orta düzeyde ($r = .64$, $p = .00$) ilişkili olduğu bulunmuştur. Güvenirlik çalışması ise test tekrar test güvenilirlik katsayısı (.72) ve iç tutarlık katsayısı (.85) incelenerek yapılmıştır. Ölçeğin alt boyutlarına güvenilirlik katsayısı sırasıyla; sosyal destek boyutu için .77, derinlik boyutu için .78 ve çatışma boyutu için .65 ve İlişki Niteliği Ölçeği toplam için .72 olarak hesaplanmıştır.

İlişkiyel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Kurgusu Ölçeği: Kashima ve Hardie (2000) tarafından bireyci, ilişkiyel ve toplulukçu benlik yönlerini değerlendirmek için geliştirilmiş olan İlişkiyel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği (Relational, Individual, Collective Self- Aspects Scale) Ercan (2011) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Üç alt boyuttan (bireycilik, ilişkiyel ve toplulukçuluk) oluşan ölçekte 27 madde bulunmaktadır. Ölçekteki ifadeler Likert tipinde olup 1-Beni hiç yansıtmıyor'dan 7-Beni tamamen yansıtıyor'a doğru değişen yedili bir dereceleme sahiptir. Ölçeğin yapı geçerliğinde kullanılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda uyum indeksi değerleri $2 /sd (841/315) = 2.66$, $GFI = 0.85$, $AGFI = 0.82$, $NNFI = 0.90$, $CFI = 0.91$, $RMSEA = 0.07$, $SRMR = 0.06$ olarak bulunmuş, ölçeğin üçlü faktör yapısı doğrulanmıştır. Ölçeğin Türkçe formunun Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .86 iken; alt boyutlarının iç tutarlılık katsayıları sırasıyla bireycilik alt ölçeği için .73, ilişkiyel alt ölçeği için .68, toplulukçuluk alt ölçeği için .77 bulunmuştur.

Özgecilik Ölçeği: London ve Bower (1968) tarafından özgeci davranışları ölçmek için geliştirilen Özgecilik Ölçeği (The Altruism Inventory) Cantez, Aşkın ve Akbaba (1991) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin 20 maddesi; aile, sosyallik, yardımseverlik ve sorumluluk olmak üzere dört alt boyutu bulunmaktadır. Alt boyutlardan elde edilen toplam puan özgecilik puanını ifade etmektedir. Beşli Likert tipindeki ölçekte; 1 çok azı, 5 ise çok fazlayı ifade etmektedir. Geçerlik için dil uzmanlığı olan kişilere İngilizce ve

Türkçe formları uygulanarak, iki uygulama arasındaki ilişkiye bakılmıştır ve .92 düzeyinde anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Ölçeğin güvenilirlik çalışmalarında ise Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları sırasıyla aile boyutu için .72, sosyal boyutu için .77, yardımseverlik boyutu için .84, sorumluluk boyutu için .80 ve ölçeğin bütünü için .85 olarak hesaplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel Bilgi Formu, araştırmaya katılan bireylerin bazı demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla, araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda cinsiyet, gelir ve eğitim düzeyi, meslek, yerleşim yeri ve partnerle tanışma biçimi sorularına yer verilmiştir.

İşlem

Araştırma için Trabzon'da ve çevre illerde yaşayan, sözlü/nişanlı 105 çifte ve evli 154 çifte ulaşılmıştır. Katılımcılara gerekli bilgilendirmeler yapıldıktan sonra ortalama olarak 15 dakika süren uygulama gerçekleştirilmiştir. Evlilik öncesindeki gruptan 6 ve evli gruptan 30, eksik ya da hatalı işaretlemeyi kapsayan ölçek analiz dışında tutulmuştur.

Veri Analizi

Analizlerden önce araştırma kapsamındaki verilerin parametreye uygun olup olmadığı Kolmogorov-Smirnov ile test edilmiştir. Verilerin normal dağılım göstermediği tespit edildiği için parametrik olmayan teknikler kullanılmıştır. Veriler SPSS 16 paket programı ile analiz edilmiştir. Bu kapsamda, araştırma grubuna ve çeşitli araştırma değişkenlerine ait bilgilere tanımlayıcı istatistik teknikleri kullanılarak ulaşılmıştır. Veri analiz teknikleri olarak Spearman Korelasyon Katsayısı ve Lojistik Regresyon kullanılmıştır.

Bulgular

Araştırmada ilk olarak ilişki niteliği, benlik kurgusu ve özgecilik puanları arasındaki ilişkiler Spearman Brown Korelasyon tekniği ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre evlilik öncesindeki bireylerin özgecilik puanları ile benlik kurgusu ölçeğinin alt faktörleri olan bireycilik ($r = .34, p < .01$), ilişkisellik ($r = .28, p < .01$) ve toplulukçuluk ($r = .37, p < .01$) puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. İlişki niteliğinin alt faktörleri olan sosyal destek ile çatışma

arasında negatif yönde anlamlı ilişki görülürken ($r = -.19, p < .01$), sosyal destek ile derinlik alt boyutları arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = .19, p < .01$). Evlilik öncesindeki bireylerin benlik kurgularından bireycilik ile ilişkisellik ($r = .58, p < .01$) ve toplulukçuluk ($r = .47, p < .01$) arasında, ayrıca toplulukçuluk ile ilişkisellik ($r = .69, p < .01$) arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 2'de görüldüğü gibi evli bireylerin özgeciler puanları ile benlik kurgusu ölçeğinin alt faktörleri olan bireycilik ($r = .28, p < .01$), ilişkisellik ($r = .31, p < .01$) ve toplulukçuluk ($r = .29, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki vardır. Ayrıca evli bireylerin özgeciler puanları ile ilişki niteliğinin alt faktörlerinden derinlik ($r = .14, p < .05$) ve sosyal destek ($r = .13, p < .05$) arasında da anlamlı ilişkiler olduğu görülmektedir. Evli bireylerde, benlik kurgusunun alt faktörlerinden olan bireycilik ile ilişki niteliğinin alt faktörlerinden derinlik ($r = .17, p < .01$) ve sosyal destek ($r = .18, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Benlik kurgusunun diğer alt faktörü olan ilişkisellik ile ilişki niteliğinin tüm alt faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur [$r(\text{çatışma}) = .16, r(\text{derinlik}) = .28, r(\text{sosyal destek}) = .31, p < .01$]. Toplulukçuluk alt faktörünün ise ilişki niteliğinin çatışma ($r = .17, p < .01$) ve derinlik ($r = .17, p < .01$) alt faktörleriyle düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği saptanmıştır. Evli bireylerin ilişki niteliği ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında; alt faktörlerden sosyal destek ile çatışma arasında negatif yönde anlamlı ilişki görülürken ($r = -.14, p < .05$), sosyal destek ile derinlik alt boyutları arasında ise orta düzeyde ve pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r = .58, p < .01$). Evli bireylerin benlik kurgularından bireycilik ile ilişkisellik ($r = .58, p < .01$) ve toplulukçuluk ($r = .41, p < .01$) arasında, ayrıca toplulukçuluk ile ilişkisellik ($r = .68, p < .01$) arasında orta düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 2. Evlilik Öncesindeki ve Evli Bireylerin İlişki Niteliği, Benlik Kurgusu ve Özgeciler Puanları Arasındaki İlişkiler

Gruplar	Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
Evlilik Öncesi	1.Bireycilik ^a	1						
	2.İlişkiselilik ^a	.58**	1					
	3.Toplulukçuluk ^a	.47**	.69**	1				
	4.Çatışma ^b	.07	.05	-.01	1			
	5.Derinlik ^b	-.01	.10	.06	.08	1		
	6.Sosyal Destek ^b	.05	.11	.06	-.19**	.19**	1	
	7.Özgeciler	.34**	.28**	.37**	-.11	.02	.13	1
Evli	1.Bireycilik ^a	1						
	2.İlişkiselilik ^a	.58**	1					
	3.Toplulukçuluk ^a	.41**	.68**	1				
	4.Çatışma ^b	.07	.16**	.10	1			
	5.Derinlik ^b	.17**	.28**	.17**	.06	1		
	6.Sosyal Destek ^b	.18**	.31**	.17**	-.14*	.58**	1	
	7.Özgeciler	.28**	.31**	.29**	.03	.14*	.13*	1

* p< 0.05 ** p< 0.01 a= İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği Alt Faktörü b= İlişki Niteliği Ölçeği Alt Faktörü

Değişkenler arasındaki ilişkiler incelendikten sonra, araştırmada bağımlı değişken olarak ele alınan evlilik statüsüne ait analiz yapılmıştır. Statülerden biri evlilik öncesi dönemi sürdüren nişanlı ya da sözlü, diğeri ise evli bireylerdir. Bu kategorik durum dikkate alınarak analizler için iki küme oluşturulmuştur. Benlik kurgusu, ilişki niteliği ve özgecilerin yanında kümeleme mantığına uygun olarak tanışma biçimi de bağımsız değişkenler olarak tespit edilmiştir. Lojistik regresyon analizi desenine bu temel değişkenlerin alt boyutları katılarak işlemler gerçekleştirilmiştir. Toplam 481 gözlemin analiz edildiği lojistik regresyon modeli anlamlı düzeyde güvenilir bulunmuştur ($\chi^2 = 70.59$, $sd = 10$, $p < 0.001$). Model evlilik statüsünü %14 ile %18 arasında değişen bir varyansla açıklamaktadır.

Lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre evli olmayan grupta ilişki niteliğinin alt ölçeklerinden derinlik puanlarının yüksek düzeyde gözlenme olasılığı daha güçlüdür (OR=.18, %95 GA=0.07-0.46). İlişki niteliğindeki

derinlik puanları evli olma durumuyla birlikte azalmaktadır. Başka bir anlamlı durum tanışma biçimi ile ilgili değişkenlerde gözlenmiştir. Kişinin partneriyle kendisinin tanışması referans olarak seçildiğinde evli olan grupta aile ya da akraba aracılığıyla tanışma oranı daha yüksektir (OR=2.65, %95 GA=1.47-4.77). Bu sonuç başka bir ifadeyle evli çiftlerde aile ve akraba aracılığıyla tanışma olasılığının diğer tanışma biçimlerine oranla 2.65 kat yüksek olduğunu göstermektedir. Evlilik statüsü ile diğer değişkenler arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir.

Tablo 3. Evlilik Statüsünü Yordayan Değişkenlerin Lojistik Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Değişkenler	Beta	SH	OR	GA(%95)	p
Bireycilik ^a	-.16	.18	.85	.60-1.20	.355
İlişkisellik ^a	.02	.21	1.02	.68-1.55	.916
Toplulukçuluk ^a	.12	.15	1.12	.84-1.51	.442
Çatışma ^b	-.03	.23	.97	.62-1.51	.883
Derinlik ^b	-1.74	.49	.18	.07-.46	.000
Sosyal Destek ^b	-.64	.39	.53	.24-1.14	.103
Özgecilik	-.28	.22	.75	.49-1.16	.199
Tanışma Şekli					
Kendi tanışan*					
Arkadaş aracılığıyla	-.16	.25	.85	.52-1.40	.525
Aile veya akraba aracılığıyla	.97	.30	2.65	1.47-4.77	.001
İnternet aracılığıyla	-.53	.42	.59	.26-1.33	.204

a= İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği Alt Faktörü b= İlişki Niteliği Ölçeği Alt Faktörü *Referans Grubu

SH: Standart Hata OR: Olasılıklar Oranı (Odds Ratio) GA: Güven Aralığı

Tartışma

Bu araştırmada bireyler evlilik durumlarına göre evli olanlar ve olmayanlar şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Analizler bu gruplar dikkate alınarak yapılmış ve ilk olarak değişkenler arasındaki ilişkiler ortaya çıkarılmıştır. Buna göre;

evli olmayan ve evli bireylerin özgecilerik ölçeğinden aldıkları puanlar ile benlik kurgusu ölçeğinin alt ölçekleri olan bireycilerik, ilişkisellerik ve toplulukçuluktan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Gruplar için bu değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında en yüksek ilişki, evli olmayan bireylerde özgecilerik ve toplulukçuluk arasındayken; evli bireylerde özgecilerik ve ilişkisellerik arasındadır.

Literatürde benlik kurguları ve özgecilerik birliktede ele alındığı çok fazla araştırmaya rastlanmamıştır. Mesquita (2001) ile Yöntem ve İlhan'ın (2013) yaptıkları çalışmalarda diğerk benlik kurgularına oranla toplulukçu benlik kurgusu, bireylerin özgecilerik düzeylerini yordayan en güçlü değişken olarak tespit edilmiştir. Benzer çalışmalar da bu bulguyu destekler nitelikte sonuçlara ulaşmıştır. Aktaş ve Güvenç (2006), özgecilerik içeren olumlu sosyal davranışların yordanmasında kişilerarası duyarlılık düzeyinin önemli olduğunu saptamıştır. Lee'nin (2013) çalışmasında ise diğerk insanları anlamaya ve onlara karşı empatik davranmaya katkı sağlayan duygusal zekâ ile özgecilerik arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Diğerk taraftan literatürde benlik kurguları ile özgecilerik düzeyleri arasındaki ilişkiyi evli olma durumuna göre inceleyen bir araştırmaya ulaşılammamıştır; fakat özgecilerik düzeyinin medeni duruma göre değişmediği bazı araştırmalarda tespit edilmiştir (Karadağ ve Mutafçılar, 2009; Onatır, 2008). Toplulukçu benlik kurgusuna sahip bireyler, diğerklerinin duygularına ve düşüncelerine duyarlı olup yardım etme eğilimindedirler. İlişkiseller benlik kurgusu ve özgecilerik arasındaki ilişki düzeyinin yüksek olması evlilik yaşantısı dikkate alınarak değerlendirilebilir. Bu anlamda evlilik yaşantısı bir avantaj gibi görülebilir. Evlilikte iki farklı çevreden gelen bireyler hayatlarını birleştirerek bir bütün olmakta ve davranışlarını düzenlerken ilişki içerisinde buldukları bireylere karşı duyarlı hale gelebilmektedirler.

Analiz sonucunda evlilik öncesindeki ve evli bireylerde, ilişki niteliğinin alt faktörleri olan sosyal destek ile çatışma arasında negatif yönde anlamlı ilişki görülürken, sosyal destek ile derinlik alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular kuramsal bilgi ile örtüşmektedir. Ayrıca literatürde ilişki niteliği ya da benzer kavramları içeren ve destekleyici sonuçlara ulaşan çalışmalara da rastlanmaktadır. Romantik ilişkilerdeki çatışmanın, ilişki niteliği ve öznel iyi-oluş üzerindeki etkilerinin

incelendiği bir çalışmada, çatışma ve ilişki niteliği arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuştur (Gere ve Schimmack, 2011). Coşkuner ve Şener (2013) tarafından yapılan çalışma ise eş desteğinin aile-iş çatışmasını azaltarak, aile ve yaşam tatminini arttırdığını ortaya çıkarırken; başka bir çalışmada eş desteği ve evlilik doyumu arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Çağ ve Yıldırım, 2013). Soylu ve Kağnıcı (2015) tarafından yapılan çalışmada ise olumsuz çatışma çözme stili ile evlilik uyumu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

İlişkilerindeki problemler arttığında partnerlerinin nasıl davrandığına ilişkin değerlendirmelerini ve aynı zamanda çözüme ilişkin pozitif katkılarının ne olduğuna dair algılarını içeren sosyal desteğin (Pierce ve diğ., 1997) artması bireyin partnerine karşı olumlu düşüncelere sahip olduğu anlamına da gelmektedir. Durum bu açıdan incelendiğinde bu araştırma bulgularının da ortaya koyduğu gibi sosyal desteğin artması ile ilişkideki çatışma düzeyinin azalması beklenmektedir. Derinlik ise bireyin ilişki içerisinde kendini güvende hissetmesine, ilgi görmesine, sevilmesine ve önemsenmesine ilişkin duygusunu içermektedir. Bu doğrultuda partnerinden sosyal destek gören bireylerin derinlik puanlarında artışın söz konusu olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada evli olan ve olmayan bireylerin derinlik algılarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu sonuca bağlı olarak sorumluluklarının artması sebebiyle evli bireylerin eşlerine eskisi kadar ilgi gösteremediği ve bunun sonucu olarak eşlerin derinlik algılarının azaldığı düşünülebilir.

Evli bireylerin özgecilik puanları ile ilişki niteliğinin alt faktörlerinden derinlik ve sosyal destek puanları arasında da pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu görülmektedir. Literatürde özgeciliğin ve ilişki niteliğinin bir arada ele alındığı bir çalışmaya ulaşılammıştır. Fakat Farelly (2013) tarafından yapılan araştırma özgecilikle ilişki niteliği arasındaki ilişkiye vurgu yapacak niteliktedir. Bu çalışmada, bireylerin uzun süreli ilişkiler için özgeci partner seçme eğiliminde oldukları bulunmuştur. Bu eğilimin, özgeci partnerlere sahip bireylerin ilişki niteliklerinin daha yüksek olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Özgeciliğin artmasına bağlı olarak bireylerin partnerlerine daha destekleyici ve ilgili davranması; bunun sonucunda da partnerinden

olumlu dönütler alması bu çalışmanın sonuçlarındaki gerekçelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Evlilik öncesindeki bireylerde ilişki niteliği ve benlik kurguları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir. Evli bireylerde ise, benlik kurgusunun alt faktörlerinden olan bireycilik ile ilişki niteliğinin alt faktörlerinden derinlik ve sosyal destek arasında pozitif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Benlik kurgusunun diğer alt faktörü olan ilişkisellik ile ilişki niteliğinin tüm alt faktörleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Toplulukçuluk alt faktörünün ise ilişki niteliğinin çatışma ve derinlik alt faktörleriyle düşük düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişkiler gösterdiği saptanmıştır. Gündoğdu (2007) tarafından yapılan çalışmada da benzer olarak benlik kurguları ile evlilik kalitesi arasında anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Literatürde yer alan bazı çalışmalarda ilişki benlik kurgusu ile ilişki niteliği ve sağlıklı aile işlevselliği arasında pozitif yönde ilişki olduğu belirlenmiştir (Mesutoğlu, 2012; Morry ve Kito, 2009). Doğan'ın (2010) yaptığı çalışmada ise sosyotropik ve otonomik kişilik özellikleri ile evlilikte çatışma yaşama durumları arasında düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilerarası ilişkilerde ortaya çıkan çatışmaların nasıl yönetildiği ile benlik kurguları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada benlik kurgularına göre bireylerin çatışma yönetme türlerinin farklılaştığı saptanmıştır (Ji, 2012). Gore ve Cross (2011) yüksek ilişki benlik kurgusuna sahip olan bireylerin, yakın ilişkilerinde çıkar çatışması yaşadıklarında, karşı tarafın da çıkarlarını gözettiklerini ve ortak karar alma eğiliminde olduklarını saptamışlardır. Benzer şekilde Eryılmaz ve Doğan (2013) tarafından yapılan araştırmada, ihtiyaçlarına önem verilen bireylerin ilişki niteliğinin diğerlerine oranla yüksek olduğu gözlenmiştir.

Lojistik regresyon analizi sonuçlarına göre evli olmayan grupta ilişki niteliğinin alt ölçeklerinden derinlik puanlarının yüksek düzeyde gözlenme olasılığı daha güçlüdür. İlişki niteliğindeki derinlik puanları evli olma durumuyla birlikte azalmaktadır. Evlilik öncesindeki ve evlilikteki derinliği ya da derinliğin içerdiği faktörleri inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Derinlik boyutu, partnerler arasındaki güveni, ilişkinin kalıcılığını, ihtiyaçların karşılanmasını, ilgi ve destek görmeyi içerir. Evlilik öncesindeki ilişkilerin derinliğinin fazla olmasının sebebinin; bu dönemdeki bireylerin

birbirlerine daha fazla zaman ayırmaları, evlilik sürecinde alınması gereken sorumluluklardan ve zorluklardan uzak olmaları olduğu düşünülmektedir. Başka bir anlamlı durum tanışma biçimi ile ilgili değişkenlerde gözlenmiştir. Kişinin partneriyle kendisinin tanışması referans olarak seçildiğinde, evli olan grupta aile ya da akraba aracılığıyla tanışma oranı daha yüksektir. Bu sonuç başka bir ifadeyle evli çiftlerde aile ve akraba aracılığıyla tanışma olasılığının diğer tanışma biçimlerine oranla 2.65 kat yüksek olduğunu göstermektedir. Analiz sonucunda, evlilik statüsü ile diğer değişkenler arasında anlamlı ilişkiler tespit edilememiştir. Literatür taraması sonucunda, bireylerin tanışma biçimlerine göre evli olma durumunun incelendiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Arkadaş ve aile/akraba aracılığıyla tanışan bireylerin; birbirlerine daha uygun oldukları, alışkanlıkları ve gelenekleri benzer olduğundan birbirlerini daha iyi anlayarak ilişkilerini daha güven içinde sürdürdükleri ve ilişkinin bu özelliklerinden dolayı bireylerin evlenme ihtimallerinin arttığı düşünülmektedir.

Özetle bu çalışmada evlilik öncesi grup ile evli bireylerin ilişki niteliği puanlarının belli boyutlarında anlamlı fark tespit edilmiştir. Bu doğrultuda ilişki niteliği alt ölçeklerinden derinlik puanlarının evlilik öncesi grupta yüksek düzeyde gözlenme olasılığı daha güçlüdür. Bunun yanında diğer tanışma biçimleriyle mukayese edildiğinde, evlilik öncesi grupta bulunanlara oranla evli bireylerde aile ya da yakınlar vasıtasıyla tanışma olasılığı daha yüksektir. Ayrıca araştırma sonucunda evlilik pozisyonuna bağlı olarak benlik kurgusu, özgeciklik ve ilişkinin niteliği ile ilgili ölçeklerin alt faktörleri arasında negatif ve pozitif yönde farklı anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. Araştırmanın örneklem grubunun sınırlı bir kültürel ortamdan toplanması verilerin genellenebilirliği açısından kısıtlılık taşımaktadır. Bu sınırlılığın ortadan kaldırılması için ileride yapılacak çalışmalarda Türkiye'nin her bölgesini temsil edecek biçimde daha fazla bireye ulaşılmalarının yararlı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bireylerin ilişki yaşantılarının daha ayrıntılı öğrenilmesi ve bu doğrultuda verilerin daha kapsamlı yorumlanması için bireylerle mülakat yapılması önerilmektedir. Bu çalışmada bireylerin ilişki nitelikleri, benlik kurguları ve özgecik davranış düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Son olarak; gelecek çalışmalarda, ilişki niteliği, benlik kurgusu ve özgecik davranış düzeyi ile ilişkili olabileceği

düşünülen farklı değişkenlerle incelemelerin yapılması, bu kavramların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, bireylerin sahip oldukları benlik kurguları ile ilişki niteliği ve özgeci davranış düzeyi arasında ilişki olduğu görülmektedir. Bahsedilen ilişkinin, ilişkisellikte ve toplulukçulukta, bireyciliğe oranla daha yüksek olduğu gözlenmektedir. İlişkisel ve toplulukçu benlik kurgusuna sahip olan bireylerin davranışlarını sadece kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlemediği, çevresindeki insanları da düşündükleri bilinmektedir. Bu doğrultuda karşısındakilerin duygularını ve davranışlarını anlayarak, uygun şekilde davranmalarını sağlamak için bireylere bazı becerilerin kazandırılması gerekmektedir. Bu becerilerin kazandırılacağı uygun eğitim programlarının düzenlenmesi ve toplum ruh sağlığı merkezi gibi kurumlarda aile ve evlilik uygulamalarına yer verilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Akbaba, S. (2001). Özgecilik ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(2), 85-95.
- Aktaş, V., & Güvenç, G. B. (2006). Kız ve erkek ergenlerde saldırgan ve olumlu sosyal davranışlar ile yaş, ilişkisel bağlam ve kişiler arası duyarlılık arasındaki ilişkiler. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 233-264.
- Ateş, R. (2014). Evlilikte ilk yıllar, çatışmalar ve "Güç" kavramı. H. Yavuzer (Ed.), *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* içinde (ss. 114-124). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Coşkuner, S., & Şener, A. (2013). Akademisyenlerin iş ve aile karakteristiklerinin evlilik, aile ve yaşam tatmini ile ilişkisi: İş ve aile çatışmasının aracı rolü. http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/AKADEMISYENLERIN_IS_VE_AILEALANI_KASIM2013.pdf adresinden 12.02.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Cross, S. E., Hardin, E. E., & Swing, B. G. (2009). Independent, relational and collective-interdependent self-construals. *In Handbook of Individual Differences in Social Behavior*, 35, 512-526.
- Çağ, P., & Yıldırım, İ. (2013). Evlilik doyumunu yordayan ilişkisel ve kişisel değişkenler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 13-23.
- Dennison, R. P., Koerner, S. S., & Segrin, C. (2014). A dyadic examination of family-of-origin influence on newlyweds' marital satisfaction. *Journal of Family Psychology*, 28(3), 429-435.
- Doğan, H. (2010). Evli bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleriyle evliliklerinde çatışma yaşama durumları arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Ercan, H. (2011). İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği'nin psikometrik özellikleri ve uyarlama çalışması. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 21(2), 37-45.
- Eryılmaz, A., & Doğan, T. (2013). The mediator role of need satisfaction between subjective well-being and romantic relationships quality. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 13(53), 79-96.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N.E., & Hyun, H. H. (2012). *How to Design and Evaluate Research in Education (8th edition)*. New York: McGraw-Hill International Edition.

- Gere, J., & Schimmack, U. (2013). When romantic partners' goals conflict: Effects on relationship quality and subjective well-being. *Journal of Happiness Studies*, 14(1), 37-49.
- Girgis, S., George, R. P., & Anderson, R.T. (2010). *What is marriage? Man and woman: A defense*. <http://www.harvard-jlpp.com/wp-content/uploads/2013/10/GeorgeFinal.pdf> adresinden 15.01.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Gore, J. S., & Cross, S. E. (2011). Conflicts of interest: Relational self-construal and decision making in interpersonal contexts. *Self and Identity*, 10(2), 185-202.
- Gündoğdu, A. (2007). Relationship between self-construals and marital quality. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Farrelly, D. (2013). Altruism as an indicator of good parenting quality in long-term relationships: Further investigations using the mate preferences towards altruistic traits scale. *The Journal of Social Psychology*, 153(4), 395-398.
- Ji, J. (2012). Self-construal and its relationship with conflict management styles. *Public Personnel Management*, 41(5), 69-78.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). *Benlik, aile ve insan gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalkan, M., Hamamcı, Z., & Yalçın, İ. (2012). *Evlilik öncesi psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karadağ, E., & Mutafçılar, I. (2009). Prososyal davranış ekseninde özgecilik üzerine teorik bir çözümleme. <http://www.flfsdergisi.com/sayi8/41-70.pdf> adresinden 30.01.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı anlamak* (8. baskı). İstanbul: Altın Kitapları.
- Lee, H. J. (2013). The relationship between emotional intelligence and altruism among South Korean central government officials. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 41(10), 1667-1679.
- Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224-253.
- Mesquita, B. (2001). Emotions in collectivist and individualist contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 68-74.

- Mesutoğlu, C. (2012). The relationship among self construal, family functioning and sibling number in terms of gender in high school students. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Monroe, K. R. (1996). *The Heart of Altruism: Perceptions of common humanity*. New Jersey: Princeton University Press.
- Morry, M. M., & Kito, M. (2009). Relational-interdependent self-construal as a predictor of relationship quality: The mediating roles of one's own behaviors and perceptions of the fulfillment of friendship functions. *The Journal of Social Psychology*, 149(3), 305-322.
- Neff, L. A. & Geers, A. L. (2013). Optimistic expectations in early marriage: A resource or vulnerability for adaptive relationship functioning? *Journal of Personality and Social Psychology*, 1, 38-60.
- Onatır, M. (2008). Öğretmenlerde özgecilik ile değer tercihleri arasındaki ilişki. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Özabacı, N. (2011). İlişki Niteliği Ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Education and Science/Eğitim ve Bilim*, 36(162), 159-167.
- Özabacı, N. (2014). Evlilik öncesi ilişkiler. H. Yavuzer (Ed.), *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* içinde (ss. 48-60). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Pierce, G. R., Sarason, I. G., Sarason, B. R., Solky-Butzel, J. A., & Nagle, L. C. (1997). Assessing the quality of personal relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 14(3), 339-356.
- Solmuş, T. (2008). *Bağlanma ve aşkın iki yüzü*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Soylu, Y., & Kağnıcı, D. Y. (2015). Evlilik uyumunun empatik eğilim, iletişim ve çatışma çözme stillerine göre yordanması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(43), 44-54.
- Steinberg, L. (2007). Risk taking in adolescence new perspectives from brain and behavioral science. *Current Directions in Psychological Science*, 16(2), 55-59.
- Taylor, S. E., Peplau, L. A., & Sears, D.O. (2006). *Social psychology* (12th edition). New Jersey: Pearson Education, Inc.

- TUİK (2014). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051> adresinden 01.04.2015 tarihinde edinilmiştir.
- Van Steenbergen, E. F., Kluwer, E. S., & Karney, B. R. (2011). Workload and the trajectory of marital satisfaction in newlyweds: Job satisfaction, gender, and parental status as moderators. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 345.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 81-87.
- Yıldız, A. (2014). Evlilikte yaşanan sorunlar ve başa çıkma yolları. H. Yavuzer (Ed.), *Evlilik Okulu: Evlilikte Kişilerarası İlişkiler ve İletişim Becerileri* içinde (ss. 211-229). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yöntem, M. K., & İlhan, T. (2013). Benlik kurguları ve otantikliğin özgecilik üzerindeki yordayıcı gücünün incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 2291-2302.

KIZ ÇOCUKLARININ ERKEN EVLİLİKLERİNİ ÖNLEMEDE ERKEKLERİN ROLÜ*

SHU Melda DİYAPOĞLU¹ - Doç. Dr. Filiz YILDIRIM² - Doç. Dr. Eda PURUTÇUOĞLU³

Öz

Ülkemizde erken evliliklerde erkeklerin aracı rolü gözönünde bulundurulduğunda bu sorun açısından sosyal ve kültürel boyut daha fazla öne çıkmaktadır. Bu nedenle erken evlilikleri önlemek için sosyal ve kültürel normlarda değişim sağlamaya yönelik girişimlere erkeklerin katılımı önem kazanır. Erken evliliği önleme girişimlerinde sadece erken yaşta evliliği deneyimleyen çocuklara, kadınlara ya da ailelerine odaklanmak yeterli değildir. Çünkü bu sorunun engellenmesinde maddi olmayan kültür öğelerinin (gelenekler, tutumlar, algılar) erken evlenen kız çocuklarının onurunu ve güvenliğini koruyacak ve güçlendirecek biçimde değiştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir hedef ise sistematik, sürdürülebilir, kapsamlı ve katılımcı önleme yaklaşımlarını gerektirir. Bu çalışmada Türkiye’de kız çocuklarının erken evliliklerini önlemek üzere sorumlu paydaşların sürece dahil edilmesi için toplumu harekete geçirme yaklaşımı önerilmektedir. Erkeklerin (erkek çocukların) bu önleme girişimlerine neden dahil edilmesi gerektiği, ülkemizde kız çocuklarının (kadınların) erken evliliği konusunda yapılan araştırmalara bağlı olarak tartışılmaktadır. Ayrıca bu konu, bazı ülkelerde bu önleme girişimlerine dahil olan erkekler (erkek çocukları) aracılığı ile sorumlu paydaşlar açısından ortaya çıkan potansiyel etkiler doğrultusunda açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Erkek (Erkek çocuk), erken evlilik, kadın (kız çocuğu)

* Bu çalışma “Türkiye’de Erken Yaşta Evlilikleri Önlemede “Erkekleri/Erkek Çocukları Dahil Etmek”: Toplumu Harekete Geçirme Yaklaşımı” konulu dönem projesinin bir bölümü genişletilerek derlenmiştir.

¹ SHU, Kastamonu Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü, meldadypgl@hotmail.com

² Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, filiz06yildirim@gmail.com

³ Doç.Dr., Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, epurutcu@yahoo.com

THE ROLE OF MALES IN PREVENTING EARLY MARRIAGES OF FEMALES

Abstract

Considering the intermediary role of men in early marriages in our country, the social and cultural dimension of this problem has become more prominent. For this reason, male participation into the attempts to provide changes in the social and cultural norms with an ultimate view to preventing early marriages has become crucial. It is inadequate solely to focus on children and women that have experienced early marriages or on their families in an effort to intercept early marriages. This is because it is essential that intangible culture elements (traditions, attitudes, perceptions) be altered in a way to protect and invigorate the dignity and safety of the females. Such a goal requires systematic, sustainable, comprehensive and participant preventive approaches. In this study, mobilizing the community approach is suggested in order to include the responsible stakeholders in the processes for preventing early marriages of the females in Turkey. The reasons why males (boys) should be included in these deterrence attempts are discussed on the basis of the studies conducted over the early marriages of females (girls) in Turkey. In addition, the issue is addressed in line with the potential impacts on responsible parties resulting from the males (boys) covered by deterrence attempts in some countries.

Keywords: Male (Boys), Early Marriage, Female (Kız Çocuğu)

Giriş

Kız çocuklarının ve kadınların yaşamında pek çok açıdan risk oluşturan sorunlardan biri erken evliliklerdir. Bir insan hakkı ihlali olan on sekiz yaşın altındaki bu evlilikler çocukların, henüz gelişimlerini tamamlamadan gerçekleşmesi nedeni ile psikolojik, ruhsal, ekonomik ve sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır (Burcu, Yıldırım, Sırma ve Sanıyaman, 2015). Hatta erken yaşta evlenmenin getirdiği ağır beklentiler, sorumluluklar ve sorunlar (erken yaşta aile kurma, ev ve çocuk bakımı gibi sorumlulukları üstlenme gibi) ilerleyen yaşlarda bu kadınların ruhsal bozukluklar yaşayarak intihar girişiminde bulunmalarına da neden olabilmektedir (Soylu ve Ayaz, 2013).

Erken evlilikler toplumların gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir (UNICEF, 2016). UNICEF (2016)'in pek çok ülke verilerine dayalı olarak hazırladığı rapor, erken evliliklerin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak hâlâ sürdürüldüğünü desteklemektedir. Bu rapora (UNICEF, 2016) göre kalkınma hedefleri doğrultusunda çocukların refahını iyileştirmeye yönelik her ülke yatırım yapmadığı sürece 2030 yılına gelindiğinde, 750 milyon çocuğun erken yaşta evlenmiş olacağı belirtilmektedir. Ayrıca bu rapor erken evlilik oranlarının Batı ve Orta Afrika'da % 42, en az gelişmiş ülkelerde (Afganistan, Bangladeş gibi) % 41 ve Sahra Çölü'nün güneyindeki ülkelerde % 39 olduğunu göstermektedir. Bu raporda 2010-2015 yıllarında 15-19 yaş aralığındaki kız çocuklarının erken evliliklerine (birlikteliklerine) ilişkin veriler de bulunmaktadır. Buna göre bu yaş aralığında olup evlenen (birliktelik yaşayan) kız çocuklarının ilk sırada yer aldığı ülke Orta Afrika (% 58)'dir. Bu ülkeyi ikinci sırada Çad (%48), üçüncü sırada Mali (% 40) ve Güney Sudan (% 40) izlemektedir (Unicef, 2016).

Bu rapor (UNICEF, 2016) Türkiye açısından incelendiğinde 18 yaşın altında evlenen çocukların oranının % 15 olduğu görülmektedir. Bu yaş aralığında olup erken yaşta evlenen (birliktelik yaşayan) kız çocuklarının oranı ise % 7'dir (UNICEF, 2016).

Ülkemizde aile izni ve mahkeme kararı ile resmî olarak gerçekleştirilen 16-17 yaş aralığındaki bireylerin evlilikleri, erken evlilik verilerine yansıtılmaktadır

(TÜİK, 2015). Buna göre 2007-2014 yılları arasında bu yaş grubundaki kız çocuklarının oranının %1.95'ten %1.34'e düştüğü anlaşılmaktadır (TÜİK, 2015). Ancak ülkemizde özellikle 15 ve daha düşük yaşlarda ya da imam nikâhı ile evlen(diril)en kız çocuklarının olduğunu gösteren araştırmalar (Köse, 2014; Sivashoğlu, 2015) da göz önünde bulundurulduğunda erken evliliklere ilişkin verilerin resmî istatistiklere kısmen yansdığı söylenebilir.

Erken evliliklerin yaygınlığı, biçimleri ve nedenleri tarihsel ve kültürel olarak her ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Bu konuyu sosyo-kültürel bağlamda inceleyen bazı çalışmalar (İçağasıoğlu-Çoban, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Burcu vd. 2015; Kara, 2015) büyük değişimlere rağmen ülkemizde ataerkil düzenin dönüşerek devam ettiğini desteklemektedir. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012) erken yaş evliliklerinde hangi risk faktörlerinin ne ölçüde etkili olduğunu belirlemek üzere "2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması" verisini kullanarak 15-49 yaşları arasındaki bireyler üzerinde bir araştırma yürütmüştür. Bu çalışmada evliliklerin kuruluşunda onayları alınmadan aile kararı ile erken yaşta evlendirilen, evliliği birinci derece akrabalarla, başlık parası ödenerek ve sadece imam nikâhı ile gerçekleşen ve eşler arasındaki yaş farkının 10 yaş ve üzerinde olduğu evliliklerde kız çocuklarının 18 yaşından önce evlenme riskinin arttığı belirlenmiştir. Bu bağlamda erken evliliklerde çoklu risk faktörlerinin etkisinin dikkate alınması önemlidir.

Ayrıca ülkemizde kız çocuklarının erken evliliklerinin gerçekleşmesinde sosyo-kültürel bağlam göz önünde bulundurularak bu sorunu engellemede maddi olmayan kültür öğelerine (gelenekler, tutumlar, algılar, değerler vb.) odaklanılması gerekmektedir. Çünkü ataerkil yapı içinde doğan ve yetişen kız çocuklarının yaşamdan beklentileri, doğruları ve yanlışları da bu pratikler doğrultusunda şekillenmekte, erken evlenme riski artmakta ve bu evlilikler sürdürülmektedir. Kültürün bir ögesi olarak yazılı olmayan bu kurallar yıllar içinde uygulanarak yerleşik hâle gelmekte ve toplumun doğru ve yanlış olarak kabul ettiği davranışları ve düşünce kalıplarını oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010). Yiğit (2015)'in Niğde ili özelinde erken evlenmiş olan 22-47 yaşları arasındaki 22 kadınla yaptığı nitel araştırmanın sonuçları bu saptamaları desteklemektedir. Buna göre ataerkil düzenin ve toplumsal cinsiyet kalıp

normlarının erken evlilikleri yeniden ürettiği, kadınların sınırlandırılmış ve edilgen bir yaşam döngüsü içerisinde eşitsizliklere ve baskılara maruz bırakıldıkları belirlenmiştir. Böylece erken evlenen kadınların yoksulluk, eğitimsizlik ve erkeğe bağımlı bir yaşama hapsedildiği bulunmuştur.

Özellikle kız çocuklarının evliliklerinde erkeklerin kararının belirleyici rolü (İçağasıoğlu-Çoban, 2009; Burcu vd. 2015) ve erken evliliklerde çoklu risk faktörlerinin etkili olduğu (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Yiğit, 2015) gözönünde bulundurulduğunda bu evlilikleri önlemek için sosyal hizmetleri içeren daha fazla girişim ile sorumlu paydaşların harekete geçirilmesinin önemli bir ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada bu hedefi gerçekleştirebilmek için toplumu harekete geçirme yaklaşımı önerilmektedir. Zira bu yaklaşım sosyal hizmet alanındaki meta teoriler arasında yer alan ekolojik yaklaşımı temel almaktadır. Ekolojik yaklaşım ise sağlık ve sosyal bilimler alanındaki pek çok sorunu (şiddet, obezite) önlemede mikrodan makroya uzanan etki alanlarını dikkate alarak çoklu risk faktörlerinin etkisini belirlemek ve buna bağlı olarak sorumlu paydaşların harekete geçirilmesi için kullanılmaktadır (Egger ve Sivinburg, 1997; Heise, 1998; Michau, 2012). Bu noktadan hareketle bu çalışmada ülkemizdeki kız çocuklarının erken evliliklerini önleme girişimlerine erkeklerin neden dâhil edilmesi gerektiği, kız çocuklarının (kadınların) erken evliliği konusunda yapılan araştırmalara bağlı olarak tartışılmaktadır. Ayrıca bu konu bazı ülkelerde önleme girişimlerine dâhil olan erkekler (erkek çocukları) aracılığı ile sorumlu paydaşlar açısından ortaya çıkan potansiyel etkiler doğrultusunda açıklanmaktadır.

Toplumu Harekete Geçirme

Özellikle şiddetin önlenmesinde kullanılan toplumu harekete geçirme yaklaşımı şiddetin sürdürülmesine neden olan toplumsal normların şiddete karşı olan toplumsal normlar ile yer değiştirmesini sağlamak için kullanılmaktadır (Michau, 2012).

Ulusal ve uluslararası literatürde erken evliliğin, şiddetin bir formu olduğu gösteren çalışmalar mevcuttur (Ouis, 2009; Aydemir, 2011; Dağdelen, 2011; Elitok ve Çabuk, 2014; Belhorma, 2016). Bu noktada özellikle belirtilmelidir

ki şiddet, erken evliliklerin nedeni olabileceği gibi sonucu olarak da ortaya çıkabilmektedir. Zira kız çocukları özellikle ev içinde yaşanan şiddete bağlı olarak erken evlenmeyi bir çözüm yolu olarak seçebildikleri gibi erken evlendikten sonra fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddeti de içeren toplumsal cinsiyet temelli şiddetin farklı formları ile karşılaşabilmektedirler (Bunting, 2005; Falb vd. 2015; Belhorma, 2016).

Özellikle ataerkil toplumlarda şiddeti normalleştiren ve meşru hâle getiren bakış açısı kültürel pratikler üzerinden tartışmayı beraberinde getirmektedir (Chantler, 2012). Ülkemizde erken evlilik ile kurulan ailelerde ataerkil düzenin devam ettiğini (İçağasıoğlu-Çoban, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012; Burcu vd. 2015) ve şiddetin varlığını gösteren çalışmalar (Aydemir, 2011; Elitok ve Çabuk, 2014) da gözönünde bulundurularak bu çalışmada erken evlilikleri ve dolayısıyla şiddeti önlemek için erken evliliklere neden olan tutum, algı ve düşüncelerde değişim sağlanmasının önemli olduğu düşünülmüştür. Bu noktada erken evliliklere neden olan davranış ve düşünce kalıplarında değişimin kolay ve hızlı olmayacağı gözönünde bulundurularak toplumu harekete geçirme yaklaşımındaki girişimlerin bütüncül, kapsamlı ve sürekli olması önemlidir. Bu amaçla gerçekleştirilen program ve uygulamalar yapı, süreç ve içerik olarak temel üç fonksiyon bağlamında incelenmektedir (Michau, 2012).

Yapı

Toplumu harekete geçirme yaklaşımında çeşitli stratejilerin yer aldığı çok yönlü bir yapı temel alınmaktadır. Bu yapı içinde toplumlar coğrafik olarak geniş bir alana dağılmış olabilir. Bu nedenle belirli bir sorunu önlemek üzere tüm toplumun katılımını sağlayacak yapının oluşturulabilmesi için bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Bu bağlamda bireyi mikrodan makroya uzanan çevresi içinde değerlendiren “ekolojik model” kullanılır (Heise, 1998). Ekolojik yaklaşım, üzerinde çalışılan soruna neden olan çoklu risk faktörlerini bireysel (demografik ve kişisel özellikler), ilişkisel (sorunun tarafları arasındaki anlaşmazlığı ya da çatışmayı), topluluk (bireyi kuşatan daha geniş çevreyi) ve toplumsal (kültür) düzeyleri dikkate alarak değerlendirmeye olanak sağlar. Böylece bu soruna karşı daha duyarlı bir toplum için çevrenin bireyi, bireyin

çevreyi nasıl etkilediğini anlamak mümkün olmaktadır (Michau, 2012). Bu yaklaşım erken evlilikleri önlemek üzere toplumu harekete geçirmek için kullanıldığında anahtar bireylerin (erken evlenmiş olan kız çocukları, erkek çocukları gibi), grupların (erken yaşta evlenmiş olan aile bireyleri gibi) ve kurumların (okullar gibi) iş birliği yapması önem kazanır. Bu kesimlere ulaşılarak erken evliliği önlemek üzere mikrodan makroya uzanan önemli sayıdaki kitlenin tutum, algı ve inançlarında kız çocuklarının (kadınların) sağlığını, güvenliğini ve onurunu koruyacak biçimde olumlu yönde değişim meydana getirmek amaçlanır.

Süreç

Özellikle toplumsal cinsiyet temelli normlar kız çocuklarının erkek akranları ile aynı toplumsal fırsatlara (iyi bir iş ve kariyer gibi) sahip olmalarını engeller. Örneğin ataerkil toplumsal cinsiyet ilişkilerini sürdüren pek çok toplumda kız çocuklarından bir gün doğduğu evden ayrılarak eşinin yaşlanan anne ve babasının bakım sorumluluğunu üstlenmeleri beklenirken erkek çocuklarının doğdukları ailenin varisi ve neslin büyümesi için daha iyi bir yatırım kaynağı olduklarına inanılmaktadır. Bu nedenle kadınların ve kız çocuklarının temel insan haklarından faydalanmaları için cinsiyet odaklı beklentilerin ve sorumlulukların birey, topluluk ve toplum düzeyinde olumlu yönde değiştirilmesi gerekmektedir. Bunu başarmak için erkeklerin de bu dönüşümde aktif katılımcılar olarak yer almaları önemlidir. Zira erkeklerin kız çocukları ile eşit sorumluluk üstlenmeleri ve ev işlerine katkıda bulunmaları bu sayede mümkün olabilir (World Vision ve Promundo A MenCare, 2013). Toplumsal cinsiyet rollerinin erken evliliklerdeki etkisi gözönünde bulundurularak bu normlarda değişim için amaçlı bir süreç izlenmesi önemlidir. Toplumu harekete geçirme yaklaşımında bu süreç üzerinde, derinlemesine düşünülmüş planlar/programlar önem kazanır. Toplumu harekete geçirme programları aktif ve gönüllü bir katılım ile başlayabilir; ancak toplum üyelerinin, süreçteki katılımlarının önemli olduğunu hissetmeleri gerekir. Bu noktada sosyal normların değişiminde özellikle toplum üyelerinin cesaretlendirilmesi, onlarla görüşmeler yapılması, onların fikirlerinin dikkate alınması, ihtiyaç ve sorun alanlarının bu doğrultuda belirlenmesi ve kaynaklarla buluşma noktasında harekete geçirilmeleri önemlidir. Bu çabalar toplum üyelerinin süreklilik

kazanan fedakar girişimleri ile birleştğinde önleme çalışmaları daha etkin bir hâl alır. Bu noktada erken evlilikleri önlemek için toplumu harekete geçirmek, özellikle toplumla birlikte hareket ederek kurumların işleyişinin yeniden organizasyonuna (örneğin eğitim müfredatının yeniden düzenlenmesine ya da sosyal hizmetlerin kapsamının genişletilmesine) ve dolayısıyla daha işlevsel sosyal politikalara da katkıda bulunabilir. Böylece toplum, artık uygulayıcıdır; daha da önemlisi öncelikle gücü, çabası ve fikirleri ile sürece liderlik eden girişimci bireyler ile bağlantılı bir bütünlüğün de karşılığı olmaktadır (Michau, 2012).

İçerik

Toplumu harekete geçirme yaklaşımında ekolojik model aracılığı ile bireylere, gruplara ve topluma ulaşmak için çok yönlü stratejiler kullanılır. Aktiviteler çeşitli stratejiler içinde kategorize edilir. Toplumu harekete geçirmek üzere kullanılan genel stratejiler aşağıdaki gibidir (Michau, 2012):

- Yerel aktivizm: Aile, arkadaş ve komşular gibi halka daha yakın aktiviteleri içerir (drama, toplum söyleşileri, toplu etkinlikler vb).
- Medya: Yerel, popüler ve yeni medya araçları ile kamuoyunu etkileme girişimlerini kapsar (pembe diziler, filmler, köşe yazıları, karikatürler, radyo ve televizyon programları).
- Savunuculuk: Yerel, ulusal ve uluslararası düzeydeki liderleri etkileme girişimlerinden oluşur (bireylerle görüşmeler, dilekçeler, politik analizler ve lobi oluşturma etkinlikleri vb.).
- İletişim materyalleri: Yaratıcı fikirler geliştirmek için sanatı, grafikleri ve resimleri kullanmayı içerir (posterler, karikatürler, oyunlar, duvar resimleri, el ilanları, resimli kartlar vb.).
- Eğitim: Belirli sorunlar hakkında düşünmek için interaktif grup oturumları düzenlemeyi kapsar (çalıştaylar, seminerler, münazaralar, rehberlik vb.)

Bu etkinlikleri gerçekleştirirken erken evliliğin varlık göstermesine ve sürdürülmesine neden olan “normal” ya da “doğru” olarak kabul edilen

düşüncelerin, değerlerin ve davranışların değişimine odaklanılması gerekir (Michau, 2012).

Kız Çocuklarının Erken Evliliklerini Önleme

Bu bölümde ülkemizdeki kız çocuklarının ve kadınların erken evlilikleri konusunda yapılmış çalışmalar incelenerek erken evliliklerin önlenmesi için erken evliliklere neden olan tutum, düşünce, algıların değiştirilmesi; bu bağlamda toplumun harekete geçirilmesi için erkeklerin rolüne odaklanılmıştır. Ulusal literatürde kız çocuklarının (kadınların) erken evliliklerini önlemede, doğrudan erkeklerin rolünü inceleyen çalışmalara rastlanmamıştır. Uluslararası literatürde ise bu konu genellikle gelişmemiş ülkelerde hazırlanmış olan program ve modellere dahil olan erkekler (erkek çocukları) aracılığı ile sorumlu paydaşlar açısından ortaya çıkan potansiyel etkileri doğrultusunda incelenmiştir.

Erkek Çocuklar

Ataerkil sistem içinde kadınlara öğretilen toplumsal cinsiyet rolleri erken evliliği işleten mekanizmalardan biri olmaktadır. Bu işleyiş kadının yerini ev içinde konumlandırarak kız çocuğunun evlendirilmesini, hamile kalmasını, anne olmasını, çocuk bakmasını, erkeğine kadınlık yapmasını, erkeğin ailesinin tüm ev içi hizmetleri yerine getirmesini normal kabul etmektedir (Burcu vd. 2015). Böyle bir sistemde erkek çocuklarının evlenmeleri için ise onlardan eğitimlerini tamamlamaları ve askerlik yaptıktan sonra iyi bir iş bulmaları beklendiği için erkeklerin evliliklerinin kız çocuklarına göre daha ileri yaşlara ertelendiği öne sürülmektedir (Uyanık ve Doğan, 1998). Güler ve Küçükler (2010)'in Afyonkarahisar'daki 15–17 yaşları arasındaki 61 kız çocuğu üzerinde yürüttüğü araştırma da bu saptamayı desteklemektedir. Zira bu araştırmada (Güler ve Küçükler, 2010) geleneksel değerlere bağlı, alt sosyoekonomik kesimlerden gelen kız çocuklarından ilköğretimin ardından evlenmelerinin beklendiği bulunmuştur. Kız çocuklarının erken yaşta evlenmesi için sakınca görülmemesinde özellikle onları yetişkin kabul eden toplumsal algı da etkili olmaktadır (Yavuz ve Gündüz, 2015). Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki ülkemizde kız çocukları erkeklere oranla daha erken yaşlarda evlenseler de erken evlenen erkek çocukları da mevcuttur (TÜİK, 2015). Hem erken evlenme

riski altındaki erkek çocuklarının evliliklerinin ileri yaşlara ertelenebilmesi hem de özellikle erken evlilik ile kurulan ailelerde erkeği etken, kadını edilgen konumlandıran zihniyet yapısının değiştirilmesi için özellikle ders kitaplarının ayrımcı cinsiyet öğelerinden arındırılması önemlidir. Bu noktada özellikle ders kitaplarına seçilen metinlerde geniş yelpazedeki etkinliklere yer verilmeli (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011), toplumsal yaşamda erkeği etken, kadını edilgen olarak tanımlayan örnekler ders kitaplarındaki metinlerde ve görsel anlatılarda yer almamalıdır (Gümüšođlu, 2008).

Özellikle cinsiyet kimliğinin ortaya çıktığı ergenlik döneminde erkek çocuklara yönelik çalışmalar yapılması da önemlidir. Okullarda toplumsal cinsiyet, cinsellik, ergenlik dönemi ve özellikleri gibi konulara önem verilmesinin erken yaşta evliliklerin önlenmesinde ilk aşamayı oluşturduğu belirtilmektedir (Greene, Perlson, Taylor ve Lauro, 2015). Hindistan'da "Okullarda Toplumsal Cinsiyet Hareketi" konulu okul temelli bir model geliştirilmiştir. Bu modelde kadınların ve erkeklerin rol ve sorumlulukları konusunda altıncı ve yedinci sınıftaki kız ve erkek öğrencilerinin farkındalığını artırmak için oyunlar oynamak, tartışma platformları oluşturmak gibi daha katılımcı etkinlikler okulda gerçekleştirilmiştir. Bu modelin toplumsal cinsiyet rolleri konusunda erkek çocuklarının da tutumlarında olumlu yönde değişimin sağlanmasında, kız çocuklarının daha ileri yaşlarda evlenmesinin desteklenmesinde, erkek çocuklarının ev içi işlere katılımının artırılmasında ve kadınların (kız çocuklarının) haklarını öğrenmelerinde etkili olduğu belirlenmiştir (Achyut, Bhatla, Khandekar, Maitra ve Verma, 2011).

Özellikle erken evlenme riski altındaki kız çocuklarının erkek kardeşleri ya da ağabeyleri ile çalışmalar yapılması da önemlidir (Glinski, Sexton ve Meyers, 2015). Çünkü erkek çocuğunun aile içinde daha değerli olması ve dolayısıyla ailede karar sahibi olması nedeni ile ailelerinde ve ait oldukları toplumda kadınlara bakış açısını etkilemede ve kız çocuklarının ya da kadınların haklarının olduğunu göstermede bu çocuklar önemli rollere sahiptirler. Bu nedenle özellikle genç yaşta erkeklerin daha eşitlikçi cinsiyet tutumları kazanarak kız kardeşlerinin ve diğer kız çocuklarının evlendirilmesine neden olan tutum ve davranışların değişiminde etkili olduğu öne sürülmektedir (Glinski vd. 2015).

Nepal'de yerleşik olan toplumsal cinsiyet rolleri ile mücadele etmeleri için 10-14 yaşları arasındaki kız ve erkek çocuklarının sistematik düşünme ve davranış değişimi yoluyla güçlenmelerini sağlamak üzere bir model geliştirilmiştir. Bu modelde yaratıcı, katılımcı aktiviteler ve yenilikçi değerlendirme teknikleri ile çocukların belirli aralıklarda bu modele katılmaları sağlanmıştır. Bu modelin uygulanması sonucunda pek çok erkek çocuğun kız kardeşlerinin ve annelerinin erken evliliklerine karşı; ancak eğitimleri için savunuculuk yapma konusunda istekli oldukları belirlenmiştir (IRH George Town University, 2013; Lundgren, Beckman, Chaurasiya, Subhedi ve Kerner, 2013).

Erken evliliklerin yaygın olduğu illerde bu girişimlerin başlatılması da önemlidir. Ülkemizde özellikle sivil toplum kuruluşlarının desteklediği projelerde erken evlilik nedeni ile liseye devam etme oranının düşük olduğu illerin okullarında kız çocuklarına yönelik eğitim programları (çocuk hakları, erken yaşta evliliğin zararları) düzenlenmekte ve atölye çalışmaları yapılmaktadır (Muş Kadın Çatısı Derneği, 2015; Muş Kadın Çatısı Derneği, 2016). Bu noktada özellikle belirtilmelidir ki erken evlilikleri önlemede hem ulusal (sağlık, eğitim hukuk alanındaki meslek uzmanları ile iletişim kurmak ve bilgilendirme toplantıları düzenlemek gibi) hem de uluslararası düzeyde (sanal medya aracılığı ile farklı ülkelerin platformları ve sivil toplum kuruluşları ile deneyimler paylaşılması gibi) işbirliği yapılması önemlidir. Özellikle yaşanan çevrenin önemli aktörlerinin (imam, muhtar, öğretmen, kamu çalışanları ve kamu kurumu temsilcileri gibi) ve erken evliliklerle mücadelede önemli meslek elemanlarının (sağlık, hukuk, eğitim ve siyaset alanındaki) bu çalışmalara dahil edilmeleri kız çocuklarının erken evliliklerine karşı toplumsal duyarlılık geliştirilmesi açısından gereklidir. Ülkemizde pek çok sivil toplum kuruluşu tarafından ulusal (Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, 2011; Muş Kadın Derneği, 2013; Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği tarafından, 2015; Yaşam, Kadın, Çevre, Kültür, İşletme Kooperatifi, 2016) ve uluslararası düzeyde işbirliği girişimleri (Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği, 2013) ile bilgi ve deneyim paylaşımını artırmak için projeler yürütülmektedir. Bu projelerde özellikle erken evlilikler konusunda kadın ya da kız çocuklarının farkındalığını artırmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Erken evliliklerin gerçekleştirilmesine neden olan toplumsal kalıpların çocukların zihinlerine erken yaşlarda yerleşmesinin önüne

geçilmesi açısından bu çalışmalara kız çocuklarının ve kadınların yanı sıra erkek çocuklarının ve erkek aile büyüklerinin de dahil edilmesinin önemli bir gereklilik olduğu söylenebilir.

Erkek Aile Büyükleri

Ülkemizde yapılan bazı araştırmalarda (Orçan ve Kar, 2008, İçağasıoğlu-Çoban, 2009, Burcu vd. 2015) erken evlilik kararında otoriter erkeklerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Orçan ve Kar (2008)'in Diyarbakır'ın Bismil ilçesinde yaşayan evli ve bekâr kadın ve erkekler üzerinde yaptığı araştırmada aile kararının ve özellikle geleneklerin etkisine bağlı olarak erken evlilik kararında aşiret büyüklerinin de rolü olduğu bulunmuştur. Burcu ve arkadaşları (2015) Türkiye'de erken yaşta evlilik yapmış olan farklı bölgedeki (Doğu, Batı, Orta Anadolu), etnik kökendeki (Türk, Kürt, Laz) ve mezhepteki (Sünni ve Alevi) sekiz kadınla derinlemesine görüşmeler yapmışlardır. Bu nitel araştırmada kültürel pratiklerin etkisi ile erken evliliklerde kadınların aracı ve erkeğin kararının önemli bir belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların erken evlenmelerinde son sözü babanın, dedenin, ağabeyin, amcanın yani ailedeki otoriter erkeğin verdiği bulunmuştur. Yani erken evlenen kadınlar evlenme nedenlerini ailede alınan karar karşısında hissettikleri baskıya bağlı olarak açıklamışlardır (Burcu vd. 2015). Ülkemizde kadınların erken evlilik kararına boyun eğmek durumunda kalmaları, aile büyükleri ve özellikle otoriter erkekler karşısında kadınların karar ve tercihlerini ifade etme haklarının olmadığını ya da fikir ve görüşlerinin dikkate alınmadığını akıllara getirmektedir. Bir anlamda kız çocuklarının (erkek) aile büyükleri ile iletişimlerinin yetersiz olduğunu, kendileriyle ilgili evlilik gibi önemli kararlarda bile söz sahibi olamadıklarını düşündürmektedir. İçağasıoğlu-Çoban (2009)'ın 20-72 yaşları arasındaki kadınlar üzerinde yapmış olduğu nitel araştırmada baba, dede gibi erkek otoritelerin kararına bağlı olarak bazı kadınların 18 yaşın altında evlendirildikleri bulunmuştur. Bu araştırmada kadınların özellikle evlilik sürecini anlatırken “vermek” kelimesini kullanmaları evlilik kararını kendilerinin almadıklarını, bu kararı verenler ile de iletişimlerinin yetersiz olduğunu desteklemektedir. Çakır (2013)'in Ankara'daki 18 yaşın altında evlenen yirmi kadınla yaptığı nitel çalışmada evlilik kararının alınması, ev düzeninin sağlanması, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi, aile üyeleri ve akrabalarla

ilişkilerin düzenlenmesi gibi aile yapısını oluşturan her süreçte kadınların çoğunlukla karar mekanizmalarının dışında kaldıkları belirlenmiştir. Bu bağlamda ülkemizde sağlıklı aile ilişkilerini güçlendirmek açısından her iki ebeveynin aile içinde ortak sorumluluk almaları son derece önemlidir. Green ve arkadaşları (2015) özellikle babaların ev içi sorumlulukları paylaşmalarına katkı sağlayan modellerin erken evliliklere neden olan toplumsal cinsiyet temelli normların değiştirilmesine katkı sağladığını öne sürmektedir. Ülkemizde bunun en güzel örneği Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme ve Temel Eğitim Genel Müdürlükleri ile AÇEV'in düzenlemiş olduğu "Baba Destek Eğitim Programı"dır. Bu programda 3'er saatlik 13 oturumdan oluşan grup uygulamaları yapılmaktadır. AÇEV tarafından düzenlenen seminerlerle eğitilen gönüllü öğretmenlerin ya da sosyal hizmet uzmanlarının verdiği kurslarda, babalar deneyimlerini grupla paylaşmaya özendirilerek yaşadıkları sorunlara birlikte çözüm aramaktadırlar. Bu program aracılığı ile babaların çocuk gelişimi ve eğitimi konusunda daha bilgili olmaları; bu bilgileri kullanarak eşleriyle birlikte çocuğun bakımında sorumluluk almaları; çocuğuyla, eşiyle ve yakın çevresiyle iletişimini geliştirerek daha bilinçli bir ebeveyn olmaları sağlanmaktadır (<http://www.babadestek.org/badep-nedir/>). Ancak bu programa dahil olan babaların erken yaşta evlenme durumuna ya da erken evliliği önlemeye yönelik herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Hindistan'da ise babalar ve kız çocukları arasındaki ilişkileri güçlendirerek erken evliliklerin azaltılması için bir çalışma yapılmıştır (World Vision, Promundo A MenCare, 2013). Bu çalışmada geliştirilen model, babaların ev içinde sorumluluk almalarında, sorunlar karşısında sağlıklı başa çıkma mekanizmaları geliştirmelerinde, şiddete başvurmadan ilişki kurabilmelerinde ve hane halkı bütçesinin yapılmasında kadınlarla birlikte ortak karar almalarında etkili olduğunu göstermiştir (World Vision, Promundo A MenCare, 2013). Bu modellerin okullar aracılığı ile de desteklenmesi de önemlidir. Örneğin ülkemizde sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen projelerde kız çocuklarının yanı sıra rehber öğretmenlere ve çocukların ailelerine erken evliliklerin zararları, çocuk hakları, kız çocuklarının eğitimi gibi konularla ilgili toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantılara sadece annelerin değil diğer erkek aile üyelerinin de dahil edilmesi gerekmektedir (Muş Kadın Çatısı Derneği, 2015; Muş Kadın Çatısı Derneği, 2016).

Sonuç ve Öneriler

Kız çocuklarının (kadınların) erken evliliği sadece kendilerini değil, onlar aracılığı ile aile bireylerini ve toplumu da etkilemektedir. Bu evliliklerin ailelere ve dolayısıyla topluma yansıyan ekonomik ve sosyal boyutları nedeni ile toplumu ilgilendiren bir sorun olduğu söylenebilir. Bu nedenle erken evlilikleri önlemek, bireyselden toplumsal düzeye kadar çok boyutlu, sistematik ve sürekli müdahaleleri gerektirir. Bu müdahaleleri gerçekleştirmek ise her ülkenin kendi toplum yapısında erken evlilikler açısından öne çıkan dinamiklerini anlamayı gerektirir.

Ülkemizde özellikle erken evlenen kadınlar üzerinde yapılmış araştırmalar (İçağasıoğlu-Çoban, 2009; Burcu vd. 2015; Yiğit, 2015) dikkati çekmektedir. Ancak özellikle 18 yaşın altında evlen(diril)miş çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar (Güler ve Küçüker, 2010; Köse, 2014) oldukça yetersizdir. Oysa bu çalışmalar çocuğun gözünden erken evlenmelerindeki çoklu risk faktörlerinin keşfedilmesi açısından önemli bilgiler sağlayabilir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda özellikle bu kız çocukları üzerinde daha fazla sayıda ve kapsamlı araştırmalar yapılması önerilebilir.

Diğer yandan ülkemizde erken evlenmiş olan erkekler (erkek çocukları) üzerinde de herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Oysa erkeklerin gözünden kendi erken evliliklerine neden olan tutumların ve algıların anlaşılmasında ve özellikle kadınların (kız çocuklarının) erken evliliklerine bakış açılarının keşfedilmesinde bu çalışmalar önemli ipuçları sağlayabilir.

Ülkemizde erken yaşta evlenmiş kadınlar ya da erken evlenme riski altındaki kız çocukları üzerinde yapılan bazı araştırmalar (İçağasıoğlu-Çoban, 2009; Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012, Köse, 2014; Burcu vd. 2015) erken evlilik ile kurulan ailelerde ataerkil düzenin devam ettiğini ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak kadının yerinin ev içinde konumlandırıldığını desteklemektedir. Ayrıca kadınların ya da kız çocuklarının evliliklerinde otoriter erkek aile büyüklerinin karar verici olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ülkemizde erken evlilikleri önleme çalışmalarında erken evliliğe neden olan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algı, tutum ve davranışlarda olumlu değişim sağlanması öncelikle okul çağında evlendirilen kız çocuklarının okul

terklerinin önüne geçilerek güçlendirilmeleri açısından önemlidir (Köse, 2014).

Diğer yandan erken evliliğe neden olan toplumsal kalıpların çocukların zihinlerine erken yaşlarda yerleşmesinin önüne geçmek açısından okul yıllarından başlayarak erkek çocuklarına yönelik daha katılımcı ve yaşlarına uygun programlar gelişim dönemleri dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Bu programların hazırlanmasında ilgili bilim insanları ile okulların işbirliği yapmaları önemlidir. Yapılacak çalışmalarda aile ve okul ile iletişim ağlarının açık tutulması son derece önemlidir. Zira erken yaşta evlenme riski altında olan çocukların tespit edilmesi, bu anlamda aileleri ile görüşmeler yapılarak ailelerin erken evlenmedeki etkisinin ve (varsa) yaşadığı çevre ve ailesindeki erken evlilik öyküsünün detaylı olarak incelenmesi okul sosyal hizmeti uygulamaları kapsamında gerçekleştirilebilir (Dupper, 2013). Ülkemizde özellikle erken evlenme riski altındaki çocukların yaşam koşullarının ve yaşadıkları mahallelerinin koşullarını görüşmek, ihtiyaç ve sorunları doğrultusunda onları kurumlara yönlendirmek, erken evlilikler dahil olmak üzere pek çok riskli durumdan hem erkek hem de kız çocuklarını korumak açısından sosyal hizmet uzmanlarının okullarda görev almaları önemlidir.

Ayrıca ülkemizde pek çok sivil toplum örgütü, kamuoyunun dikkatini çekerek erken evliliklerin önlenmesi konusunda duyarlı toplum oluşturulmasına yönelik proje ve kampanyalar başlatmışlardır. Ancak bazı projeler birkaç yıllık planlanarak desteklenmediği için süreklilik taşıyamamaktadır. Bu nedenle beklenen etkinin sağlanabilmesi için bu projelere gönüllü paydaş katılımının ve finansal kaynağın artırılması gerekmektedir. Ayrıca bu projelerde erkeklerin öncülüğünde “erken evliliklere karşı duruş sergilenmesinin” sağlıklı temelde evlilik ilişkilerinin desteklenmesi açısından önemlidir. Sadece kadınların değil babalar başta olmak üzere diğer erkek aile bireylerinin de bu girişimlere dahil olmalarının kız çocuklarını ve kadınları güçlendirmeye katkıda bulunan bir zihniyet dönüşümünün sağlanması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

- Achyut, P., Bhatla, N., Khandekar, S., Maitra, S. and Verma, R.K. (2011). Building support for gender equality among young adolescents in school: findings from Mumbai, India. ICRW, New Delhi. Erişim tarihi: 07.02.2017, http://www.icrw.org/files/publications/GEMS%20Building%20Support%20for%20Gender%20Equality%20Adolescents_0.pdf
- Aydemir, E. (2011). *Evlilik mi, evcilik mi? erken ve zorla evlilikler: Çocuk gelinler*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
- Belhorma, S. (2016). Two months of marriage were sufficient to turn my life upside down: Early marriage as a form of gender-based violence. *Gender & Development*, 24(2), 219-230
- Bunting, A. (2005). Stages of development: Marriage of girls and teens as an international human rights issue. *Social and Legal Studies*, 14(1), 17-38.
- Burcu, E., Yıldırım, F., Sırma, S.Ç. ve Sanıyaman, S. (2015). Çiçeklerin kaderi: Türkiye’de kadınların erken evliliği üzerine nitel bir araştırma. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 73(Bahar), 63-98
- Chantler, K. (2012). Recognition of and intervention in forced marriage as a form of violence and abuse. *Trauma, Violence, & Abuse*, 13(3), 176-183
- Çakır, H. (2013). Sosyo-kültürel ve ekonomik faktörler çerçevesinde erken evlilikler: Ankara Pursaklar örneği. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- Dağdelen, G. (2011). Early marriage: the case of Van province in Turkey. The Middle East Technical University, The Graduate School of Social Sciences, Department of Sociology, Ankara.
- Dupper, D. R. (2013). *Okul sosyal hizmeti: etkin uygulamalar için beceri ve müdahaleler* (Y. Özkan, Çev.). İstanbul: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş
- Egger, G., and Swinburn, B. (1997). An” ecological” approach to the obesity pandemic. *BMJ: British Medical Journal*, 315(7106), 477
- Elitok, Ö. ve Çabuk, G. (2014). Bilgilen güçlen: Erken yaşta evlenmek üzere aile mahkemelerine başvuran ergenlerin...Erişim tarihi: 09.11.2016, <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2014/12/erken-yasta>

- Falb, K. L., Annan, J., Kpebo, D., Cole, H., Willie, T., Xuan, Z., Raj, A. and Gupta, J. (2015). Differential impacts of an intimate partner violence prevention program based on child marriage status in rural Côte d'Ivoire. *Journal of Adolescent Health*, 57(5), 553-558
- Glinski, A. M., Sexton, M. and Meyers, L. (2015). *The child, early, and forced marriage resource guide task order*, Washington DC: Banyan Global.
- Greene, M., Perlson, S., Taylor, A. and Lauro, G. (2015). *Engaging men and boys to address the practice of child marriage*. Washington, DC: Greene Works
- Güler, Ö. and Küçükler, H. (2010). Early marriages among adolescent girls in Afyonkarahisar, Turkey. *European Journal of General Medicine*, 7(4), 365-371
- Gümüšoğlu, F. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi*, 2(4), 39-50
- Heise, L.L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence Against Women*, 4(3), 262-290
- <http://www.babadestek.org/badep-nedir/>. Baba destek eğitim programı, Erişim tarihi: 08.02.2017, <http://www.babadestek.org/badep-nedir/>
- IRH George Town University (2013). Transforming gender norms among very young adolescents: An innovative intervention and evaluation in Nepal. Erişim Tarihi: 02.03.2017, http://irh.org/wp-content/uploads/2013/04/CHOICES_8.5x11_web_0.pdf
- İçağasıoğlu-Çoban, A. (2009). Adölesan evlilikleri. *Aile ve Toplum*, 4(16), 37-50
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Günümüzde insan ve insanlar-sosyal psikolojiye giriş*. İstanbul: Evrim
- Kara, B. (2015). Değişen aile dinamikleri açısından erken yaşta evlilikler sorunu ve toplumsal önemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 59-72.
- Kırbaşoğlu-Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköretm Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir ıceleme. *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 129-148
- Köse, N. (2014). Acarlar Beldesinde okul terkleri ve devamsızlık sorunu. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Aydın.

- Lundgren, R., Beckman, M., Chaurasiya, S. P., Subhedi, B. and Kerner, B. (2013). Whose turn to do the dishes? Transforming gender attitudes and behaviours among very young adolescents in Nepal. *Gender & Development*, 21(1), 127-145.
- Michau, L. (2012). *Community mobilization: Preventing partner violence by changing social norms*. Expert group meeting on prevention of violence against women and girls, 17-20 September 2012, Bangkok, Thailand, Erişim tarihi: 09.02.2017, http://raisingvoices.org/wp-content/uploads/2013/03/downloads/resources/Community_mobilization.pdf
- Muş Kadın Derneği (2013). Erken yaşta evlilik kaderimiz olmasın. Erişim tarihi: 07.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/erken-yasta-evlilik-kaderimiz-olmasin>
- Muş Kadın Çatısı Derneği (2015). Çocuk istismarına dur de 1. Erişim tarihi: 07.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/cocuk-istismarina-dur-de-1>
- Muş Kadın Çatısı Derneği (2016). Çocuk istismarına dur de 2. Erişim tarihi: 07.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/cocuk-istismarina-dur-de-2>
- Orçan, M. ve Kar, M. (2008). Türkiye’de erken yaşta yapılan evlilikler ve risk algısı: Bismil örneği. *Aile ve Toplum*, 4(14), 97-111
- Ouis, P. (2009). Honourable traditions? Honour violence, early marriage and sexual abuse of teenage girls in Lebanon, the occupied Palestinian territories and Yemen. *International Journal of Children’s Rights*, 17(2009), 445-474
- Sivashoğlu, S. (2015). Ergen gebelerin sosyodemografik özellikleri ve kendilik algıları. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Pediatri Anabilim Dalı, Ankara
- Soylu, N. ve Ayaz, M. (2013). Adli değerlendirme için yönlendirilen küçük yaşta evlendirilmiş kız çocuklarının sosyodemografik özellikleri ve ruhsal değerlendirmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 136-144
- TÜİK/Türkiye İstatistik Kurumu (2015). *İstatistiklerle çocuk 2014*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2011). Çocuk gelinler. Erişim Tarihi: 05.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/cocuk-gelinler-3>
- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2013). Çocuk gelinler 2. Erişim Tarihi: 05.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/cocuk-gelinler-2>

- Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği (2015). Çocuk gelinler 3. Erişim Tarihi: 05.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/cocuk-gelinler-3-2>
- Unicef (2016). The state of the world's children 2016: a fair chance for every child, Erişim Tarihi:07.11.2016,http://www.unicef.org/publications/files/UNICEF_SOWC_2016.pdf
- Uyanık, D. ve Doğan, S. (1998). Kız çocukları açısından erken yaş evliliği. Araştırma Sempozyumu, 23-25 Kasım, Ankara
- World Vision, Promundo A MenCare (2013). A more equal future: A mancare manual to engage fathers to prevent child marriage in India. Erişim tarihi: 26.11.2016, <https://www.worldvision.org/sites/default/files/MenCare%20Manual%20India%20Prevent%20Child%20Marriage.pdf>
- Yaşam, Kadın, Çevre, Kültür, İşletme Kooperatifi (2016). Van'da çocuk evlilikleri ile mücadele. Erişim tarihi: 08.02.2017, <http://www.sabancivakfi.org/sayfa/vanda-cocuk-evlilikleri-ile-mucadele>.
- Yavuz, S. ve Gündüz, O. (2015). Türkiye'de evlilik tercihleri. Erişim tarihi: 09.02.2017, <http://ailetoplum.aile.gov.tr/data/54292ce0369dc32358ee2a46/t%C3%BCrkiyede%20evlilik%20tercihleri%20ara%C5%9Ft%C4%B1rmas%C4%B1%202015.pdf>
- Yiğit, T. (2015). Feminist sosyal hizmet yaklaşımı bağlamında ataerkil ideoloji ve erken evlilikler. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 129-161

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASINDA KADIN EMEĞİNİN ROLÜ

Yrd. Doç. Dr. Yeşim COŞAR¹

Öz

Somut olmayan kültürel mirasın korunması, bir toplumda kimlik duygusu oluşturmakta ve kültürel çeşitliliği arttırarak insan yaratıcılığına duyulan saygıyı ortaya koymayı hedeflemektedir. Özellikle el emeği ile ortaya konulan kültürel mirasın yaşatılmasında ve geliştirilmesinde kadın emeğinin katkısı büyüktür. Bu açıdan bakıldığında, İzmir'in Seferihisar İlçesi'nde, Türkiye'nin yavaş şehir (Cittaslow) başkenti unvanına sahip olunmasından sonra, somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve kadın emeğinin değerlendirilmesini hedefleyen projeler yoğunluk kazanmış durumdadır. Bu çalışmada somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ve geliştirilmesinde Seferihisar özelinde, kadın emeği konusunda bugüne kadar tamamlanmış ve halen yürütülmekte olan projeler ele alınmaktadır. Proje ekiplerinde görev alan yönetici ve katılımcılar ile görüşmeler yapılarak kadınların somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki katkıları ve bu projelerin bireysel ve toplumsal etkileri değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Somut Olmayan Kültürel Miras, Kültür Mirası Turizmi, Kadın Emeği, Yavaş Şehir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Seferihisar Fevziye Hepkon UBY, yesim.cosar@deu.edu.tr

THE ROLE OF FEMALE WORKFORCE ON THE CONSERVATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE

Abstract

The conservation of intangible cultural heritage aims to create the feelings of identity among nations and state the respect for the human creativity by increasing the cultural diversity. The female workforce has a significant role in making the cultural heritage come alive and its development. Further to becoming the Cittaslow capital city of Turkey, Seferihisar (Izmir) has received a greater attention in developing projects that aim to conserve the intangible cultural heritage and add value to the female workforce. The female workforce plays a greater role within the majority of these projects. The coverage of this current study is limited with the examination of major projects that are directly related with the role of female workforce in the conservation and development of intangible cultural heritage in Seferihisar. Keeping this in mind, the study aims to assess the practical implications of these projects and the contributions of females in the conservation of intangible cultural heritage. Data has been collected through conducting interviews with the coordinators and members of the projects.

Keywords: Cultural Heritage, Intangible Cultural Heritage, Heritage Tourism, Female Workforce, Slow City.

Kültürel Miras ve Özellikleri

Kültürel miras, insanın birlikte yaşamasından doğan binlerce yıllık deneyiminin, aklının ve yaratıcılığının bugüne ulaşmayı başarmış kalıntıları olarak tanımlanabilir. İlgili alanyazın incelendiğinde; kültürel mirasın, somut varlıklar ve soyut varlıklardan olarak iki grupta incelendiği görülmektedir (Trotter, 2001; McKercher, Ho ve Du Cros, 2005; Snowball ve Courtney, 2010; Rodzi, Zaki ve Subli, 2013). Kültürel miras, arkeoloji ve tarih ile ilgili kalıntılardan oluşan somut mirasın yanı sıra bir ulusun kimliği, kültürü ve tarihiyle ilgili somut olmayan değerleri de içermektedir. Kale ve saray gibi anıt eserler, arkeolojik alanlar, tarihi kentler ve dokular, kültürel peyzaja ek olarak dil, gelenek, dans, müzik, tören gibi yaşayan ama somut olmayan değerler de kültürel mirastır. Kültürel miras, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kurarak içinde yaşanılan kültüre ve dünyaya bir temel oluşturmaktadır. Manevi anlamda ise, insanların yaşamını zenginleştirmektedir (Aksoy ve Ünsal, 2012).

1975 yılında yürürlüğe giren dünya kültürel ve doğal mirasın korunmasını ilgilendiren sözleşmede kültürel miras aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır (Hewinson, 1992):

- *Anıtlar:* Mimari yapılar, anıtsal heykel ve resimler, arkeolojik özellikteki yapılar, yazıtlar, mağara resimleri.
- *Bina grupları:* Mimari özellikleri ve tarihi, sanatsal, bilimsel açıdan evrensel değeri olan ayrı veya bitişik binalar.
- *Sit alanları:* İnsan veya doğa ile insanın birlikte yarattığı eserler, arkeolojik alanlar.

Ancak bu sınıflandırmada sadece somut olan kültürel mirasa vurgu yapılmakla birlikte somut olmayan kültürel miras eksik kalmaktadır. Günümüzde, UNESCO gibi uluslararası kurumlar tarafından hazırlanan sözleşmelerde, uluslararası hukuk metinlerinde ya da ulusal düzeyde kullanılan yasalarda ve yönergelerde kullanılan kültürel miras kategorileri şunlardır (Aksoy ve Ünsal, 2012):

- *Somut Kültürel Miras*: Taşınır kültürel miras (tablolar, heykeller, sikkeler, el yazmaları, arkeolojik eserler vb.) ve taşınmaz kültürel miras (anıtlar, arkeolojik Sit alanları, tarihi kent dokuları vb.),
- *Sualtı Kültürel Mirası*: Batıklar, sualtı kalıntıları ve kentleri,
- *Somut Olmayan Kültürel Miras*: Sözlü gelenekler, gösteri sanatları, ritüeller,
- *Doğal Miras*: Kültürel boyutu olan doğal sitler, kültürel peyzajlar gibi, fiziki, biyolojik ve jeolojik formasyonlar.

Kültürel miras özellikleri, Dünya Miras Komitesi tarafından aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır (Can, 2009, s:8):

- İnsanın yaratıcı zekasıyla ortaya konan ve ustalık gerektiren,
- Uzun bir zaman diliminde ya da kültür coğrafyasında mimari ya da teknolojik gelişmeler, sanatsal anıtlar, şehir planları veya peyzaj mimarlığı açısından önemli olan ve insanlığa ait değerlerin değişkenliğini gösteren,
- Yok olmuş ya da yaşayan medeniyetlerin geleneklerine tanıklık eden ayrıcalıklı ve tek olma özelliği taşıyan eserler,
- İnsanlık tarihinde önemli devletleri-olayları işaret eden, göze çarpan teknolojik ya da mimari binalar veya manzaralar,
- Dikkat çeken geleneksel yerleşim yerleri ve topraktan yapılmış örnekler,
- Doğrudan toplumla ilgili olaylar, gelenekler, fikirler, inanışlar, dikkat çekici nitelikteki sanatsal değeri olan çalışmalardır.

Somut kültürel miras zaman içerisinde değişmezlik gösterirken; küreselleşmenin etkisiyle birlikte somut olmayan kültürel miras ise, zaman içerisinde değişime ve dönüşüme uğramaktadır. Bu nedenle, somut olmayan kültürel miras yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Somut olmayan kültürel mirasın korunması ve yaşatılması gerekliliğinin bilincine varılması ve gerekli önlemlerin alınması bağlamında ulusal ve uluslararası alanlarda

projeler yürütülmektedir. Toplumların kimliğini koruması, yaşatması ve gelecek kuşaklara aktarması açısından bu projeler önem taşımaktadır. Kültürel miras, olumlu bir ulusal imaj geliştirmekte ve ulusal kimlik oluşturmaya yardımcı olmaktadır (Li, Wu ve Cai, 2008).

Türkiye’de kültürel mirasın taşınabilir bir unsur ölçeğinden kentsel ölçeğe kadar genişlemesi dünyadaki gelişmeler paralelinde 19. yüzyıldan günümüze kadar uzanan bir evrim sürecinde gerçekleşmektedir. 17. yüzyıl sonlarında Avrupa’nın entelektüel ve mesleki ortamında doğan anıtsal yapıların korunması anlayışı ve diğer taraftan 19. yüzyılın modern kent planlaması tartışmaları, uzun yıllar birbirinden ayrı gelişmiştir (Güler ve Ekinci, 2010). Kültür mirasının korunmasının kentsel ölçekte kavranmasında II. Dünya Savaşı sırasında tahrip olan Avrupa kentlerinin yeniden düzenlenmesi tartışmaları öncü rol oynar (Venedik Tüzüğü, 1964). Siyasi, ekonomik, toplumsal, kurumsal özelliklerinin, idari geleneklerinin, düzenleyici yapılarının ve politika yapma biçimlerinin birbirinden farklı olması, her ülkenin yeni ilkeleri benimsemesinde farklı deneyimler yaşamasını getirmektedir.

Bu gelişme sürecinde Türkiye’deki kentsel korumanın evriminin de içinden geçtiği farklı aşamalar bulunmaktadır. Kültür mirasının korunması konusunda Türkiye diğer ülke deneyimlerinden etkilenmekle birlikte kendine özgü bir süreç yaşamış ve hâlen de yaşamaktadır. Batıdaki süreçlerden etkilenerek, ona paralel ve ondan ayrıldığı yönleriyle gelişmesini sürdüren Türkiye’deki kültürel miras politikası beş alt dönemde ele alınmaktadır (Dinçer ve Akın, 1995; Madran, 2002; Kayın, 2008; Aksoy ve Ünsal, 2012):

- Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyet Dönemi’ne aktarılanlar: 1850-1930
- Cumhuriyetin başlangıç yıllarında yapılanlar: 1930-1950
- Değişen ekonomik politikalar ve İstanbul’dan yayılanlar:1950-1980
- Küreselleşme sonucu yeniden yapılanmalar: 1980-2000
- Neoliberal politikalarla birlikte kültürel mirasın nasıl korunacağı: 2000’li yıllar ve sonrası.

Somut olmayan kültürel miras içinde yeme-içme kültürü ve geleneksel el sanatları önemli yer tutmaktadır. Küçük yaştan itibaren evde yemek pişirerek dantel-oya ve benzeri el işlerini öğrenen kadınlar, bir anlamda somut olmayan kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamaktadır. Zaman içerisinde iş yaşamına atılmaya başlanması ile birlikte kadın, geleneksel mutfak yerine daha pratik ve hazır beslenme şekline yönelmek zorunda kalmaktadır. Bu süreç içinde geleneksel el sanatları ile ilgilenen kadın sayısında azalma yaşanmakta ve birçok geleneksel el sanatı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Son yıllarda gerek ekonomik koşullar gerekse geleneksel mutfağın ve el sanatlarının öneminin anlaşılması ve kültürel mirası korumaya yönelik çalışmalar ile birlikte ev kadınları da bu alanlardaki beceri ve deneyimlerini ortaya koymaya başlamışlardır. Bu durum, kadınlara hem ekonomik bir kazanç sağlanması hem de kültürel mirasın korunması amacıyla yürütülen projelerin sayısında artışa neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak kadın, kendi emeğinin değerinin farkına varmaya başlamıştır ve ekonomik anlamda da özgürleşmektedir.

Kadın ve Kadın Emeği

Emek, toplumsal üretimin ve tarihsel değişimin temel yaratıcı gücü olarak tanımlanmaktadır. Emek, tarihsel olarak insanların yaşamak ve var olmak, kendi ihtiyaçlarını karşılamak için kullandıkları temel bir güçtür. Kadın emeği, tarihsel olarak maddi ve mal hizmetlerin üretilmesinin, insan türünün çoğalması sürecinde biyolojik yeniden üretimin, toplumsal ilişkilerin ve toplumun kendisinin yeniden üretimi için temel yaratıcı bir güçtür (Güneş, 2015). Günümüzde emek piyasasında yaşanan değişimler kadınların işgücüne katılım oranında da önemli bir artışa neden olmaktadır.

İş yaşamında erkekler, dış dünyaya açılırken kadınların önceliği çocuk bakımı ve ev işleri olarak algılandığı için bu durum kadınların her şeyden önce birer ev kadını olarak görülmesine yol açmaktadır (Bora, 2005). Dalla Costa ve James yazdıkları makalede (1972), ücretli bir işte çalışsa da çalışmasa da kadınların ev işlerine yönelik bağımlılığını analiz etmektedir. Ev işlerinin kadının bir parçası olarak görülmesi işgücü ve emek olarak değerlendirilmemesinden dolayı kadına bir ücret ödenmez (Savran ve

Demiryontan, 2008). Ev işlerinin yapılması ve kendi ürünlerini üretmeye yönelik geçimlik üretim, yaşamı devam ettirme stratejisi olarak görülmele birlikte, sermayenin emek-gücünü yeniden üretmeye yönelik faaliyetler olarak da kabul görmektedir (Mies, 2008).

Son yıllarda kadının ekonomik kazanç elde etmek için yarı zamanlı çalışmasının yanı sıra evde çalışması da yaygınlaşmaktadır. Kadının evde çalışmasında, uzmanlaşmaya ve lüks tüketime dayalı post-fordist üretimin etkisi görülmektedir (Güneş, 2015). Kadınların işgücüne katılmasındaki engellerin başında ataerkil zihniyet gelmektedir. Kadının evdeki yükümlülüğünü yerine getirmek zorunda olması, kadını bir işyerinde çalışmak yerine evde çalışmaya yönlendirmektedir. Ekonomik gelir elde etmek isteyen kadın evde üretim yaparak gelir elde etmeye yönelmektedir (Bora, 2005).

Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dönemde işgücü piyasası yeniden yapılanma dönemine girmiştir. Bu yıllardan itibaren kadınlar daha çok evde iş yapma ve kısmi zamanlı çalışma ile iş yaşamında yer almaya başlamışlardır (Güneş, 2015). Kadın emeğinin değerinin düşük ve elde ettiği gelirin “ikincil gelir” olarak görülmesi, ev içindeki sorumluluklarının değişmeden devam etmesi kadının evde çalışmasını daha çekici hale getirmektedir. Eğitim düzeyi düşük kadınlar, genel olarak ev işleri ve el işleri ile çalışma yaşamında yer almaya çalışmaktadır. Ekonomik kazanç elde etmek amacıyla yürütülen bu işler dolaylı olarak geleneksel el sanatlarının ve mutfak kültürünün yaşatılmasını da sağlamaktadır.

Kültürel mirasın korunmasında temel amaçların başında kültürel fakirleşmeyi önlemek gelmektedir. Kültürel zenginliklerin korunması için son yıllarda birçok çalışmalar yapılmaktadır. Kentlerin mimari dokusunun korunması, gelenek ve göreneklerini korunması, geleneksel el sanatlarının yok olmasının önüne geçilerek gelişiminin sağlanması, yöresel üretimin desteklenmesi ve geleneksel mutfağın korunması, bu çalışmaların başında gelmektedir. Kadınların mutfakta etkin olarak rol almaları el sanatları konusunda evlerinde yapmış oldukları çalışmalar dolaylı olarak geleneksel mutfağın ve geleneksel el sanatlarının korunmasına katkı sağlamaktadır. Slow food (yavaş yemek) ve slow city (yavaş şehir) akımları da kültürel mirasın korunmasında önemli adımlar atılmasını sağlamaktadır.

Cittaslow (Yavaş Şehir)

İlk olarak, 1989 yılında ayaküstü atıştırmanın (fast food) yayılışına karşı bir duruş olarak “Yavaş Yemek” (Slow Food) akımı ortaya çıkmıştır (Radstorm, 2005). Yavaş yemek hareketinin başarısı sonucunda İtalyanlar, “Yavaş Şehir” (Cittaslow) hareketini başlatmaya karar vermişlerdir. İtalyanca Citta (şehir) ve İngilizce Slow (yavaş) kelimelerinden oluşan “Cittaslow” terimi sakin şehir anlamında kullanılmaktadır. 1999 yılında bu akımın yandaşlarının düzenlediği bir sempozyumda, sorunun kentsel politika bağlamında ele alınması gerekliliği ortaya atılmıştır ve İtalya’daki dört küçük kasabanın (Greve in Chianti, Bra, Orvieto, Positano) Belediye Başkanları’nın imzası ile yavaş şehir ağı kurulmuştur (cittaslowturkiye.org, 03.05.2016)

28 ülkede 182 üyeye sahip yavaş şehir ağı, küreselleşmenin şehirlerin dokusunu, sakinlerini ve yaşam tarzını standartlaştırmasını ve yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek için yavaş yemek hareketinden ortaya çıkmış bir “Kentler Birliği Projesi”dir (Mayer ve Knox, 2006). Bu proje küreselleşmenin yarattığı homojen mekânlardan biri olmak istemeyen, yerel kimliğini ve özelliklerini koruyarak dünya sahnesinde yer almak isteyen kasaba ve şehirlerin katıldığı bir birliktir. Yavaş şehir anlayışında şehirlerin hangi alanlarda önemli ve özel olduklarını düşünmeleri ve bu özelliklerini korumak için strateji geliştirmeleri hedeflenmektedir. Şehir dokusunun, renginin, müziğinin ve hikayesinin uyum içinde, şehir sakinleri ve şehri ziyaret edenlerin zevk alabilecekleri bir hızda yaşanmasıdır.

Yavaş şehir felsefesini yaymak ve teorideki düşünceleri pratiğe dökmek için çeşitli yan projeler geliştirilmektedir. Bunlar genel olarak yerel ürün ve üreticilerin desteklenmesini ve geliştirilmesini, böylece yerel kültürün korunarak gücünü kazanmasını sağlayan projelerdir. Terra Madre (Toprak Ana), “yavaş yemek” tarafından tasarlanan bir projedir. Felsefesi, “Üretim tarımsal, yemek ise gastronomik bir süreçtir.” düşüncesine dayanmaktadır. Presidia, belirli bir ürünü üreten bir grup üretici üzerine odaklanması sonucunda üretim ve pazarlama tekniklerini geliştirerek çalışmalarının ekonomik olarak verimli olmasını sağlayan yerel bir projedir. Presidia programı, yavaş yemek akımının üreticileri, ürünlerinin doğrudan pazarlanmasını, korunmasını ve tanıtımını yapmaya iten bir araçtır. Yavaş Yemek Biyolojik Çeşitlilik Vakfı,

dünya genelinde Presidia Projesi'nin gelişim ve tanıtımını desteklemektedir (slowfoodfoundation.com, 28.06.2016).

Yerel zanaat, tat ve sanatı, sadece önceki kuşaklardan hatırlayabildiği kavramlar olmaktan çıkarmak için bunları çocuklar ve misafirler ile paylaşmaktır. Yavaş şehir birliğine üye olan yerleşimlerde çevreye ve insana zararlı olmayan temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı teşvik edilmektedir. Yavaş şehir kavramı, şehirlerin geleceklerini güvence altına alabilmelerine olanak sağlamış ve yerel yönetimler için bir yol haritası olmuştur. Yavaş şehir kavramı çarpık yapılaşmaya, küreselleşme ve para kazanma adına şehrin bütün değerlerinin hiçe sayılmasına, hızlı ve modern yaşama adına bireyin kendi geleneklerine, göreneklerine ve toplumun diğer bireylerinden giderek uzaklaşmasına karşı olan bir kavramdır (Seferihisar Belediyesi, Sakin Şehir Seferihisar Rehberi, 2012).

Konuya Seferihisar özelinde bakıldığında, bu ilçenin özellikle geleneksel mutfak, kendine ait gelenekleri ve yerel üretimi ile ön planda bir kent olduğu görülmektedir. Yavaş şehirlerde bulunan kriterler arasında geleneksel mutfağın korunması, yerel üretimin desteklenmesi önemli kriterler arasındadır. UNESCO tarafından 2003 yılından itibaren geleneksel mutfak kültürü de somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilmektedir (www.unesco.org). Bu bakımdan değerlendirildiğinde Seferihisar'da geleneksel mutfak kültürü korunarak hem yavaş şehir olma kriterleri yerine getirilmekte hem de somut olmayan kültürel mirasın korunmasına katkı sağlanmaktadır.

Coşar (2013) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre; Türkiye'nin yavaş şehir başkenti olan Seferihisar yavaş şehir üyeliğinin kabul edilmesinden sonra yöre halkının, beraberinde getirdiği değişimi nasıl algıladıklarını aşağıda belirtilen şekilde yorumlanır (s.76):

Öncelikle olumlu yönüne bakmak gerekirse, bunları ekonomik, tanıtım ve kültürel açılardan ele alabiliriz. Bunlar arasında el emeğinin değer kazanması, ev hanımlarının çalışmaya başlaması, yeni istihdam alanlarının yaratılması, organik üretimin ve pazarın teşvik edilmesi, müşteri olarak daha fazla insan gelmesi ve halkın gelirinin artması, yörede çekilen dizi-film sayısında artış olması, binaların dış görüntüsünün

düzenlenmesi, halkın çevre temizliği bilincini kazanması ve düzenlenen sosyal ve kültürel faaliyet sayısında görülen artış gelmektedir.

Araştırmanın sonuçlarında görüldüğü gibi (Coşar, 2013), yavaş şehir unvanı ile birlikte kültürel mirasın ve yerel üretimin desteklenmesi konusunda önemli girişimlerde bulunulmakta ve bu faaliyetlerde kadın emeği etkin rol almaktadır. El emeği ile ortaya konulan kültürel mirasın yaşatılmasında ve geliştirilmesinde kadın emeğinin katkısı büyüktür. İzmir'in Seferihisar İlçesi'nde, Türkiye'nin yavaş şehir başkenti unvanına sahip olduktan sonra somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve kadın emeğinin değerlendirilmesini hedefleyen projeler yoğunluk kazanmış durumdadır. Bu çalışma kapsamında Seferihisar özelindeki somut olmayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde kadın emeğinin ön plana çıkarıldığı ve değerlendirildiği bugüne kadar yapılmış ve yapılmakta olan projeler ele alınmaktadır. Bu amaçla, proje ekiplerinde görev alan yönetici ve katılımcılar ile görüşmeler yapılarak kadınların somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki katkıları ve bu projelerin bireysel ve toplumsal etkileri değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Miras – Seferihisar

İzmir'in güneyinde yer alan Seferihisar İlçesi, 2009 yılında küreselleşmenin kentleri aynılaştırmasına karşı çıkan Cittaslow (Slow City–Yavaş Şehir) hareketine katılmıştır. Seferihisar, ilk yavaş şehir olması nedeniyle Türkiye'nin Yavaş Şehir Başkenti unvanını almıştır. Seferihisar Belediyesi, yavaş şehirlerin uymak zorunda oldukları kriterleri yerine getirebilmek amacıyla birçok proje geliştirmiştir. Bunlardan bazıları peyzajda geleneksel aromatik bitkilerin kullanılması, güneş enerjili sokak aydınlatmaları, karbon salınımının hesaplanması, kompost tesisi ve güneş enerji santrali yapımı, yerel yemeklerin ve tohumların korunması, organik tarımın desteklenmesi gibi projelerdir. Üreticilerin ürünlerini aracısız satabileceği üretici pazarı kurulmaktadır. Teos Antik Kenti'nde kazılar yeniden başlatılır. Sığacık Kalesi ve sokakları restore edilir ve pazar günleri Kaleiçi'nde kadınların ürettiklerini sattıkları bir pazar kurulur. Seferihisar'ın yerel özelliklerinin ve kültürel mirasının korunmasına yönelik sürdürülebilir bir hareket başlatılır ve bu konuda halkın farkındalığını arttırmaya yönelik faaliyetler yürütülmekte ve halen devam etmektedir.

Seferihisarlı kadınlar tarafından kurulan Seferihisar Hıdırlık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, Anadolu Efes, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) işbirliğiyle ve Mikado Sürdürülebilir Kalkınma Danışmanlığı desteği ile yaşama geçirilen Gelecek Turizmde Sürdürülebilir Turizm Destek Fonu'na başvuruda bulunmuş ve “Seferihisar’ın Geleneksel Mutfağı” projesiyle 250 başvuru arasından seçilerek finale kalmıştır. Projenin çıkış noktası; yerelde oluşan kadın emeğini markalaştırma ve yaygınlaştırma üzerinedir. Kurulacak mutfakta, Seferihisarlı kadınların, kurs vermek için eğitici eğitimleri alarak bilgi ve deneyimlerini ziyaretçilere aktarmalarıdır. Ayrıca kadınlar tarafından üretilen ürünler için markalaştırma ve tanıtım çalışmaları gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Markalaştırılan ürünlerin Seferihisar pazarlarının yanısıra internet aracılığıyla da tüketiciye ulaştırılması hedeflenmektedir.

Yine aynı kooperatif tarafından “Seferi Pazar” adıyla kulan web sitesi Türkiye'nin dört bir yanına internet üzerinden yüzlerce ürünün satışı yapılmaktadır. Bu ürünler kadın emeği (ahşap el ürünleri, el örgüsü ürünler ve keçe el ürünleri), köy pazarı (baharat, meyve, sebze, peynir, ekmek vb.) ve kooperatif (erişte, reçel, sabun, zeytin, zeytinyağı vb.) olmak üzere üç kategoride sunulmaktadır. 30 Haziran 2010 tarihinde Kadın Çalışmaları ve Yerel Değerlerle Kalkınma Paneli düzenlenmiştir.

Yöntem

Seferihisar'da somut olmayan kültürel mirasın korunmasında ve geliştirilmesinde kadın emeğinin yer aldığı projelerde yönetici ya da katılımcı olarak görevli kadınlar birebir görüşmeler yapılmıştır. Proje yöneticileri için altı adet soru, katılımcı kadınlar için yedi adet soru önceden hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin yanı sıra ulusal basında ve kooperatifin web sitesinde yer alan bilgilerden de yararlanılmıştır. Görüşmeler 06.05.2016 tarihinde saat 11.00 ile 17.00 arasında ve 10.05.2016 tarihinde saat 10.00 ile 17.00 arasında Seferihisar'da gerçekleştirilmiştir. Görüşülecek kişilerden önceden randevu alınmıştır. Görüşmede kartopu yöntemi kullanılarak öncelikle bir kaynak kişiye (kooperatif kurucusu) ulaşarak, oradan diğerlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde içerik analizi yapılarak belirli

bir tema üzerinde yoğunlaşan veriler bir grup altında değerlendirilmiştir. En vurgulu metin çözümleri ise, bu araştırmanın izleyen bölümünde doğrudan alıntı şeklinde metin içine yerleştirilmiştir.

Tablo 1. Görüşme Yapılan Kişi Listesi

Katılımcı No	Görevi
Katılımcı No:1	Kooperatif Kurucusu
Katılımcı No:2	Belediye Kadın Danışma Merkezi Sorumlusu, Kooperatif Yönetim Kurulu 2. Başkanı
Katılımcı No:3	Kooperatif Ortağı ve Eğitimci
Katılımcı No:4	Kooperatif Ortağı
Katılımcı No:5	Kooperatif Mutfağında Çalışıyor
Katılımcı No:6	Kooperatif Mutfağında Eğitim Görmüş
Katılımcı No:7	Kooperatif Mutfağında Çalışıyor
Katılımcı No:8	Kooperatif Mutfağında Çalışıyor
Katılımcı No:9	Kooperatif Ortağı
Katılımcı No:10	Kooperatif Mutfağında Eğitim Görmüş
Katılımcı No:11	Kooperatif Üyesi
Katılımcı No:12	Kooperatif Üyesi

Bulguların Değerlendirilmesi

Seferihisar'da her şey Cittaslow hareketi ile başlamıştır. Seferihisar Belediye Başkanı Tunç Soyer Seferihisar'daki imar ve çevre sorunları, HES'ler, orkinos çiftliği vb. sorunlar yasal bir şekilde devam ederken, bunların çözümüne yönelik alternatif bir proje düşünürken aklına Cittaslow gelmiştir. Çünkü Cittaslow kavramının içinde kadın emeği, geleneksel yaşam, çevre koruma bilinci, geçmiş yaşamda sahip olunanların ortaya çıkarılması ve tüm bunların sürdürülebilirliği söz konusudur. Seferihisar Cittaslow Kentler Birliği'ne kabul edildikten sonra, Belediye Başkanı Seferihisar'ın yaşlıları için bir yemek düzenlenir. İlçe sakinleri arasında 80-90 yaşındaki kişiler evlerinden tek tek bu yemeğe getirilmiştir. Onlarla Atatürk'ün Seferihisar'a gelişi, eskiden okula nasıl giderlerdi, İzmir'e nasıl giderlerdi, günlük yaşamları nasıldı, eski

gelenekleri, yeme-içme alışkanlıkları, oyunları, eğlenceleri nasıldı ve benzeri birçok konuda sohbetler edilmiştir. Kooperatif kurucusu, bu konuda şunları dile getirmektedir:

.... düşünebiliyor musunuz? Şu anda İzmir-Seferihisar arasındaki double yolda o zamanlar at arabaları ile gidiliyormuş. Bize bu yolda nasıl İzmir'e gittiklerini anlattılar. O zamanda kadınlar Seferihisar meydanından geçmez, ara sokakları kullanırlarmış. O yaşlılar hala meydandan geçmiyorlar. Bir yanda bu dönemleri yaşamış insanlar; diğer yanda ise, bu insanların torunları... Torunlar ise, Seferihisar'a bowling salonu istiyorlar. Bu farkı yaşıyorsunuz ama bu farktan meydana gelen zararlardan da korunmak zorundasınız... (Katılımcı no:1)

Bu sohbetler sonunda Seferihisar'ın unutulmaya yüz tutmuş yemekleri ortaya çıkmıştır. Belediye tarafından Seferihisar'ın tarihi, yolları ve geleneksel yemekleri konulu küçük kitapçıklar oluşturulmuştur. Bu yemeklerden en önemlileri Seferihisar mantısı, sinkonto, sakızlı tarhana (kızsarlı), armola gibi yiyeceklerdir. Bir tür peynir çeşidi olan armola, Terra Madre (Toprak Ana) Onur Ödülü almış bir üründür. Bu yemeklerin korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekliliği üzerinde oluşan düşünce birliği sonucunda Seferihisar Belediyesi Sığacık Kaleiçi'nde yaşayan kadınların yaptıkları geleneksel yemekleri ve el işlerini evlerinin önünde satabilecekleri bir pazar kurmaya karar verir:

Başlangıçta kadınlar "Benim evde yaptığımı neden İzmir'den gelip satın alsınlar?" dedi. Kadınlara sadece bunun gerçekleşeceğini anlatmak yetmiyor. Bunların olabilirliğini göstermek de gerekiyor. Onlara bunun olabilirliğini gösterdik. 15- 20 tezgahla başladığımız Sığacık Pazarı'nda şu anda boş sokak kalmadı. (Katılımcı no:1)

şeklindeki ifadesi ile geldikleri noktaya vurgu yapmaktadır. Kadınların örgütlenebilmesi için 2010 yılında Seferihisar Hıdırlık Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur. Kooperatif ilk olarak "Lider Kadınlar" adı ile kurulmuştur. Kuruluş amacı kadınlara yeni kapılar açmaktır. Tamamı kadınlardan oluşan 85 üyesi bulunmaktadır. Üyelerinin birçoğu Sığacık Pazarı ile yola çıkılan kadınlardan oluşmaktadır. Slow food hareketinin doğum günü

olarak kabul edilen ve her yıl 10 Aralık tarihinde kutlanan Toprak Ana (Terra Madre) gününde kooperatif, etkinlikler düzenler. Bu kapsamda 10 Aralık 2013 tarihinde Kooperatif, Belediye, Teos Slow Food Birliği ve Meslek Lisesi Yiyecek ve İçecek Hizmetleri Bölümü öğrencileriyle Seferihisar meydanında sakızlı tarhana pişirilmektedir ve halka dağıtılmaktadır. Bir yandan da sakızlı tarhananın hamurundan pişi yapılarak halka dağıtılmaktadır. Bu etkinlik sayesinde eski gelenekler ve tatlar yaşatılarak genç kuşaklara aktarılmasına katkı sağlamaktadır. Bu etkinlik sayesinde daha önce sakızlı tarhanayı bilmeyen birçok kişi, geleneksel olan bu yiyeceği öğrenme ve tatma olanağına sahip olmaktadır.

Sakızlı tarhanayı ilk olarak Sığacık Pazarı'nda satan katılımcı bu konuda sunları söylemektedir:

... ismim babaannemin adı. Sakızlı tarhanayı bana o öğretti. Babaannemin bana mirası diyebilirim. Asıl adı "Kızsarlı" tarhanası eskiden zengin tarhanası da deniyordu. İçinde un, süt, sakız, karanfil ve tuz var. Hamurundan pişi yapılıyor ve eskiden çocuk maması olarak da kullanılıyordu. Bu tarhanayı Sığacık Pazarı'nda satıyordum. Kooperatif kurulduktan 3 yıl sonra Neptün Soyer kooperatifin web sitesinden de satmayı önerdi. İlk 6 ay tarhanamı kimse almadı. Daha sonra talep oluşmaya başladı. Kooperatif olarak patentini aldık. Şimdi Migros marketler zincirine ve Karşıyaka Belediyesi tarafından kurulan Kent Koop Gıda Marketi'ne veriyoruz. Sakızlı tarhana unutulmuş ve kimsenin bilmediği bir yemektir. Bu durumdan dolayı hala şaşkıyım, Migros'a ürün verdiğime inanamıyorum. Bana ait bir ürün oldu, bu nedenle çok mutluyum. Adının duyulmuş olması bile beni çok mutlu ediyor. Dört yıl boyunca çok emek verdim. (Katılımcı no:9)

Kooperatif, geleneksel yemekleri tanıtmak ve satışını sağlamak amacıyla Sefertası Lokantası'nı açmıştır. Bu lokantada her gün geleneksel yemeklerden oluşan bir öğle yemeği menüsü oluşturulur ve bu yemekler geleneksel ürünler kullanılarak; geleneksel tarzda yapılmaktadır. İlerleyen zamanda oluşan yer sorunu nedeniyle Sefertası Lokantası kapatılmıştır:

... Sefertası Lokantası sayesinde kooperatif olarak bilinirliğimiz arttı ve biraz para kazandık. Bu para ile e-ticaret yapmaya karar verdik ve

seferipazar.com üzerinden mandalina reçeli, sakızlı tarhana, erişte, Seferihisar'a ait sakızlı kurabiye yapıp sattık. Sakızlı kurabiye eskiden lohusalara ve düğünlerde yapılan geleneksel yiyecektir. Özellikle nişan bohçalarına konuluyormuş. İlgili dernekler bizi aradılar ve yaptığımız ürünleri onlara tanıtmamızı istediler. Fuarlara katıldık, geleneksel lezzetlerimizi burada sunma imkanına sahip olduk... (Katılımcı no:1)

Migros market zincirleri “Anadolu Lezzetleri” adı altında Türkiye’de 71 tane ürün belirlemiştir ve sakızlı tarhana da bu ürünler içinde yerini almıştır. Çok büyük miktarda olmasa bile kooperatif kendi logosu ile sakızlı tarhanasını Migros marketlerde satışa sunmuştur. Gelecek Turizmde Sürdürülebilir Turizm Destek Fonu’ndan aldıkları proje hakkında kooperatif kurucusu şu açıklamalarda bulunmaktadır:

Kooperatiflerin çoğunun aldıkları banka kredilerini ödeyememekte ve bunun altında ezildiklerini gördük. Bu nedenle hiç banka kredisi kullanmadık. Bir gün gazetede Gelecek Turizmde diye bir ilan okudum. Bu başlık altında “Seferihisar’ın Geleneksel Mutfağı” konulu bir proje yazdık. Belediye ve İzmir Ekonomi Üniversitesi Mutfak Sanatları Bölümü paydaşlarımız oldu. İlk üç proje içine girerek 80 bin TL hibe aldık... (Katılımcı no:1)

Alınan bu hibe ile Seferihisar’ın Tepecik Mahallesi’nde eski bir bina onarılarak bir mutfak kurulmuştur. Bu yıl Belediye ile bir protokol imzalanır ve Tepecik Mahallesi’ndeki kadınlara kurslar düzenlenmiştir. İzmir Ekonomi Üniversitesinde eğitim alan dokuz kadın sertifika alarak eğitmen olmuştur. Tepecik Mahallesi’nde açılan mutfakta şu an da bu kadınlar eğitmen olarak görev yapmaktadır. Tepecik Mahallesi, Seferihisar’a göç edenlerin yaşadığı çok çocuklu ve eğitimsiz kadınların yoğun olduğu özellikte bir mahalledir. Belediye tarafından yürütülen anne-çocuk projesi ile burada bir kreş açılmıştır. Anneler mutfakta eğitim alırken, çocuklar da arkada bulunan kreşte öğretmenleri ile vakit geçirmektedir. Kooperatif kurucusu bu mutfak için “...burası o mahallede yaşayan kadınların nefes aldığı bir kapı oldu...” sözleriyle bu mutfağın kadınlar için önemini vurgulamaktadır.

Anadolu Efes tarafından içerisinde 10 projenin yer aldığı bir kitap hazırlanmakta olup kooperatif *Seferihisar’ın Geleneksel Mutfağı* adlı projeleri

ile bu kitapta yer almaktadır. 3 Mayıs 2016 tarihinde de Sunay Akın ve fotoğraf sanatçısı Mustafa Seven ile çekimleri gerçekleşmiştir. Bu kitap sayesinde Seferihisar'ın geleneksel yemekleri ve kadınların bu konudaki katkıları da ölümsüzleşmektedir.

Kooperatif, 2015 yılında İzmir Kalkınma Ajansına (İZKA) “Seferihisar Üzümünün Değerlendirilmesi ve Markalaşması” başlıklı bir proje sunmuştur. Projenin bütçesi 550 bin TL olarak belirlenmiştir. Proje, İZKA tarafından kabul edilmiştir. İZKA 500 bin TL, İzmir Büyükşehir Belediyesi 50 bin TL proje için hibe etmiştir ve proje çalışmalarına başlanmıştır. Proje kapsamında pekmez yapılması hedeflenmektedir. Şu an da makinelerin ihale aşaması tamamlanmış olup bina iyileştirme ihalesi aşamasına geçmiştir. Bu makinelerle aynı zamanda reçel de yapılmaktadır, bu sayede özellikle mandalina reçeli üretiminin de artırılması hedeflenmektedir.

Seferihisar'ın somut olmayan kültürel mirasında geleneksel mutfağın yanı sıra keçe sanatları ile ilgili çalışmalar da yapılmaktadır. Doğanbey Mahallesi'nde belediye tarafından restore edilen taş binada bu kadınlara keçe sanatları kursları verilmektedir. Seferihisar'ın Payamlı köyünde geçen yıl ilki düzenlenen “Yörük Şenliği” festivali yapılmaya başlanmıştır. Bu festivalin amacı Yörük kültürünü yaşatmak ve tanıtmaktır. Bu sayede burada yaşayan halk da kendi kültürüne sahip çıkmaya başlamıştır. Keçe, Yörük kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Artık Seferihisar keçe ile de tanınmaya başlamıştır.

Tüm bu süreçler içerisinde üretici kadınların yaptıkları iş konusunda bilgilerini arttırmaya yönelik seminerler düzenlenmektedir. Ancak yapılan görüşmelerde kadınların kültürel miras ya da somut olmayan kültürel miras hakkında herhangi bir bilgiye sahip olmadıkları; dolaylı olarak özellikle somut olmayan kültürel mirasın korunmasına katkıda buldukları görülmektedir. Sadece bir katılımcı, somut olmayan kültürel miras için “Büyüklerimizden kalan kültürümüz” ifadesini kullanılmıştır. Üretici pazarında keşkek, ev ekmeği ve doğal sabun satan katılımcı şu açıklamayı yapmıştır:

... Düğünlerde keşkek yapmak bizim geleneğimizdir. Keşkek yapımı ayrı bir törendir ve bunun kültürümüz için önemini biliyorum. Düğünlerden bir gün önce nohutlu mantı, sarma, ekmek ve keşkek

yapımına başlanır. Ulaşmış Mahallesi'nde bu işleri tüm mahalle birlikte yapıyoruz. Ben çevremdekilere böyle zamanlarda gönüllü olarak keşkek ve ekmek yapımında yardıma gidiyorum. Böylece eski geleneklerimizi hala sürdürüyoruz ve gençlere öğretiyoruz. Ben üretmekten haz duyuyorum... (Katılımcı no:12)

Kooperatifin mutfağında eğitim alan katılımcı ise, yaşadığı süreci şu şekilde anlatmıştır:

...Sürekli evde olmaktan sıkıldığım için burada aşçılık, kadın hakları gibi konularda eğitimlere katıldım. Ben eğitimlere katılırken, kızım burada bulunan kreşte vakit geçirdi. Yaptıklarım burada takdir edildi ve bu beni çok mutlu etti. Mandalina şenliğinde mandalina reçeli, hamur işleri, erişte vb ürünler sattım. Buradan kazandığım para ile kızıma hediye aldım. Bu uğraşı beni çok motive etti. Birçok geleneksel yemeğin yapımını burada öğrendim. Çalışmaktan korkuyordum; özgüven kazandım... (Katılımcı no:6)

Son olarak kooperatif ve belediye işbirliği ile Seferihisar'da Masal Evi ve Tepecik'teki kreşe gelen çocuklar için ev yemekleri yapımı planlanmıştır. Bunun devamında da "Baby Şef" projesi ile çocuklara mutfak eğitimi verilmesi planlanır. Çocuklarda mutfak kültürünün oluşmasında bunun bir adım olması hedeflenmektedir. Ayrıca Kooperatif adına, kooperatifi tanıtmak amacıyla Postane Müdürlüğü'nün önerisi ile pul bastırılmasına karar verilmiştir. Pullar Seferihisar'dan İstanbul ve Ankara'ya giden postalar üzerine yapıştırılmaktadır. Pulun üzerinde bulunan kare kod okutulduğunda kooperatifin web sitesine yönlendirilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmanın amacı, İzmir-Seferihisar ilçesinde organik gıda üretimi konusunda geliştirilen çeşitli proje ekiplerinde görev alan yönetici ve katılımcılar ile görüşmeler yapılarak, kadınların somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki katkıları ve bu projelerin etkilerinin değerlendirilmesidir. Bulgularda bu amaca bağlı olarak projelerde görev alan kadın katılımcıların kültürel mirasın korunmasındaki katkılarına ilişkin

değerlendirmelerin görülmesi mümkündür. Projelerin bireysel ve toplumsal etkileri de gözlemlenmektedir. Örneğin; kadınlar için yeni istihdam alanlarının yaratılması, geleneksel ürünlere ve üretim biçimlerine sahip çıkılması, kadınların rollerinin değişmesi başlaması gibi nedenlerden dolayı kültürel ve ekonomik anlamda Seferihisar özelinde sosyolojik bir değişimden söz etmek mümkün görülmektedir.

Son dönemlerde yoğun bir şekilde hissedilmeye başlanan küreselleşmenin etkisiyle birlikte metropol şehirler önem kazanmış; kırsal ve kırsala ait değerler yok olmaya başlamıştır. Beslenme konusunda yaşanan ciddi sorunlar nedeniyle organik üretime dönüş görülmektedir. Somut olmayan miras neoliberal politikalar sonucunda önemini kaybetmeye, maddi değerler üst sıralarda yer almaya başlamıştır. Kitlesele üretime bağlı olarak kitlesele tüketme isteği sonucunda yaşam pahalı bir hal almış ve kadınlar da üretime katılmayı gerekli görmüşlerdir.

Küreselleşme sürecinin etkileri, son 20 yıllık dönemde, tüm dünyada ekonomik, kültürel, siyasi ve toplumsal alanlarda hissedilmektedir. Bütün yaşam çevrelerini etkisi altına alan küreselleşme, beraberinde yeni değişim hareketleri ve tepkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Robertson, 1999; Wallerstein, 2002). Hızlı kentleşmeye ve hızlı beslenmeye alternatif olarak ortaya atılan yavaş şehir ve yavaş yemek hareketleri olmuştur. Yerel halkın organik üretimde yer alması, kadınların hediyelik eşya bağlamında üretime girmelerine, sonuçta halkın kültürel değerler bilincinin gelişmesine ve sahip olunan geleneksel değerlerin korunmasına neden olmaktadır. Bu durum, kültürel mirasın korunmasında ve geliştirilmesinde kadın emeğinin öneminin artması yol açmaktadır (Coşar, 2013).

Seferihisar'da kadınların emeğinin değerlendirilmesi ve özellikle ev kadınlarının ekonomik özgürlüklerini elde etmesi için yürütülen projeler sonucunda unutulmaya yüz tutmakta, geleneksel mutfak yeniden popüler hale gelmektedir. Bunun sonucu olarak, farkında olmadan da olsa, kadınlar somut olmayan kültürel mirasın korunmasına da katkı sağlamaktadırlar. Ayrıca geleneksel mutfağının korunmasına ve tanıtılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen projeler sayesinde geçmiş ile bugün arasında bir bağ oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Unutulmuş ya da

unutulmaya yüz tutmuş özellikle mutfak yeniden canlandırılmaktadır. Bu uygulamalar genç kuşaklara geleneksel mutfak kültürünü tanıtmaya fırsatı yaratmaktadır. Böylece eski ve yeni kuşak arasında bir bağ oluşturulmakta; neoliberal politikalara karşı yeni uygulamalar geliştirilmektedir. Seferihisar'ın geleneksel mutfağı tüm Türkiye'ye tanıtılmaktadır. Geleneksel mutfağın değer kazanması ile birlikte eski geleneklerin de canlanmasına katkı sağlamaktadır.

Yürütülen tüm projeler sayesinde Seferihisar'ın manevi yaşantısının zenginleştiği gözlemlenmektedir. Halk, sahip olduğu kültürün önemini anlamış, üretici kadınların emeği değer kazanmaktadır. Projelerde görev alan kadınlar sosyal anlamda gelişmeye başlamakta ve özgüven kazanarak girişimci bir ruh kazanmaktadır. Geleneksel mutfağın korunması ve tanıtılmasında emek harcayan kadınlar, aynı zamanda somut olmayan kültürel mirasın korunmasına katkı sağladıklarının bilincinde değillerdir. Genel olarak kültürel miras hakkında daha önceden bir bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmektedir. Seferihisar'da geleneksel mutfağın gelişmesiyle birlikte özellikle pazar günleri Sığacık Kaleiçi'nde bulunan pazara gününbirlik ziyaretçi sayısında ciddi artış görülmektedir. Salı günleri kurulan üretici pazarına da İzmir'den alışveriş için günü birlik ziyaretçiler gelmektedir. Bu durum Seferihisar'ın turizm alanında da gelişmesini etkilemektedir.

Coşar (2014) tarafından yapılan "Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi" isimli çalışmanın sonuçlarında Seferihisar'ın yavaş şehir unvanına sahip olmasıyla birlikte, yaşadıkları olumlu gelişmeleri katılımcılar şu şekilde ifade etmektedir: Özellikle kadınların evlerinde ürettiklerini satmaya başlamaları ve ekonomik özgürlük kazanmaları; köy pazarının halk için bir gelir kaynağı olması; Kaleiçi Pazarı'nın kurularak ev kadınlarına gelir sağlanması; başlangıçta erkeklerin itiraz etmelerine karşın ekonomik getirisini görmeleriyle memnun olmaları; yavaş yemek hareketinin başlamasıyla hazır gıda satan dükkanların açılmasının engellenmesidir.

Bu çalışmada somut olmayan kültürel miras kapsamında sadece geleneksel yemeklere yer verilmiş olması çalışmanın kısıtları arasında sayılabilir. Bunun temel nedeni, yavaş şehir projesi kapsamında Seferihisar'da yürütülen projelerde özellikle geleneksel mutfağın ön plana çıkarılmasıdır. Gelecek yıllarda Seferihisar'a ait farklı somut olmayan kültürel miras farklı elemanları

üzerine projeler geliştirilebilir. Seferihisar'da somut olmayan kültürel miras konulu seminerler düzenlenerek kadınların bu konudaki bilinç düzeyi arttırılabilir. Kültürel mirasın korunmasında kadın emeğinin rolü bağlamında diğer şehirlerdeki kadın işgücüne de örnek olacak projeler üzerinde durulabilir.

Kaynakça

- Aksoy, A. ve Ünsal, D. (2012). *Kültürel Miras Yönetimi*. Anadolu Üniversitesi. Eskişehir.
- Bora, A. (2005). *Kadınların Sınıfı*, İletişim, Ankara.
- Coşar, Y. (2013) Yavaş Şehir (Cittaslow) Olgusunun Turist Davranışları ve Yerel Halkın Kentsel Yaşam Kalitesi Algısına Etkileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Coşar, Y. (2014) Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 25(2): 226 – 240.
- Diñer, İ. ve O. Akın. (1995) “Kültür ve Turizm Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı” Kentsel Koruma Yenileme Ve Uygulamalar Kolokiyumu 2 (ed. Mehmet Çubuk) İstanbul: (Der.), Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, s.117–137.
- Güler, M., Y. Ekinci. (2010). “Tarihi Çevre Korumanın Yönetmel Boyutu ve Alan Yönetimi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, cilt: 19, sayı: 3, 2010, ss. 1-24.
- Güneş, F. (2015). Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen Kadın Emeği, *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül (57), ss. 2-9.
- Heike Mayer ve Paul L. Knox (2006). Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World. *Journal of Urban Affairs*, 28(4), 321-334.
- Hewinson R. (1992). *Heritage Interpretation*. İçinde Uzzell D. L. (ed.) Natural and Built Environment. Reprinted. Vol.1. London: Belhaven Press.
- Li, M., Wu, B., ve Cai, L. (2008). Tourism development of World heritage sites in China; A geographic perspective. *Tourism Management*, 29, 308-319.
- Madran, E. (2002). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutum ve Düzenlemeler: Ankara, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Mayer, H., ve Knox, P. L. (2006). Slow Cities: Sustainable Places in a Fast World, *Journal of Urban Affairs*, 28 (4), 321-334.
- McKercher, B., Ho, P.S.Y., & Du Cros, H. (2005). Relationship between tourism and cultural heritage management: Evidence fram Hong Kong. *Tourism Management*, 26, 539-548.

- Mies, M. (1996) Women and Work in a Sustainable Society, *The Ecumenical Review*.
- Radstorm, S. J. (2005). An Urban Identity Movement Rooted in the Sustainable of Place: A Case Study of Slowes Cities and Their Application in Rural Matinoba, *Master of City Planning, University of Manitoba, Department of City Planning*.
- Robertson, R., (1999). Küreselleşme, Çev: Ü.H., Yolsal, Bilim ve Sanat Kitabevi, Ankara.
- Rodzi, N.I.M., Zaki S.A., & Subli, S.M.H.S. (2013). Between tourism and intangible cultural heritage. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 85, 411-420.
- Savran, A., G., Demiryontan, T., N. (2008); *Kadının Görünmeyen Emeği*, Yordam, İstanbul.
- Seferihisar Belediyesi, Sakin Şehir Seferihisar Rehberi, (2012).
- Snowball, J.D., & Courtney, S. (2010). Cultural heritage routes in South Africa: Effective tools for heritage conservation and local economic development? *Development Southern Africa*, 27(4), 563-576.
- Trotter, R. (2001). Heritage tourism. N. Douglas, N. Douglas & R. Derrett (Eds.), *Special Interest Tourism* (ss.415-447). Milton: John Wiley.
- Wallerstein, I., (2002). Tarihsel Kapitalizm, Çev: N.Alpay, Metis Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakçası:

- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0>. Can, M. (2009) *Kültürel Miras ve Müzecilik*. (Erişim tarihi: 02.05.2016).
- <https://libcom.org/library/power-women-subversion-community-della-costa-selma-james>. (Erişim tarihi: 24.05.2016).
- <http://www.unesco.org/culture/ich/en/what-is-intangible-heritage-00003>. Venedik Tüzüğü, (1964). Venice Charter. *II'nd International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments*, Venice, (Erişim tarihi: 20.11.2015).
- http://www.international.icomos.org/charters/venice_e.pdf, Slow Food Foundation for Biodiversity, (Erişim tarihi: 14.06.2016).
- http://slowfoodfoundation.com/pagine/eng/pagina.lasso?-id_pg=28), (Erişim tarihi: 28.06.2016).
- Kayın, E. (2008) “Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar” Mimarlık, S.338,

http://www.mo.org.tr/mimarlikdergisi/index_cfm?safa=mimarlik&DergiSayi=354&RecID=1970 (Erişim tarihi: 21.06.2016).

<http://cittaslowturkiye.org/> ((Erişim tarihi: 03.05.2016).

KAMU YÖNETİMİ REFORMU ÇERÇEVESİNDE YEREL YÖNETİMLERDE SOSYAL HİZMETLER

Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin ÇETİN¹

Öz

20'nci yüzyılın son çeyreğinde yaşanan ekonomik ve mali krizden çıkış için birçok ülkede, kamu/yerel yönetim reformları hayata geçirilmiştir. Söz konusu reformlardan, sosyal hizmetler doğrudan etkilenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın amacı, Türkiye'de yerel yönetimlerde sosyal hizmetlerin genel olarak gelişimi, 2000'li yılların başında gerçekleştirilen yerel yönetim reformu kapsamında sosyal hizmetler ile 6518 sayılı Kanun ile güncelliğini koruyan, merkezî yönetime (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) bağlı sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devir konusunun, mevzuat açısından incelenmesidir. Devir konusunda, yurtdışı örnekler ile ülkemizde 1949 ve 1957 yıllarında aynı adla yürürlüğe giren "Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun" kapsamında, hizmetlerin yerelleştirilmesi deneyiminden yararlanılmalıdır. Sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetim birimlerine devredilmesi, hem devredilecek birimlerin kurumsal kapasiteleri hem de hizmet gruplarının özellikleri göz önünde bulundurularak, evrimsel bir değişim modeli ile zamana yayılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kamu yönetimi reformu, yerel yönetim reformu, yerel yönetimler, sosyal hizmetler, sosyal hizmet kuruluşlarının devri

¹ Yrd. Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, cetinhusamettin2@gmail.com

SOCIAL SERVICES IN LOCAL AUTHORITIES WITHIN THE SCOPE OF PUBLIC ADMINISTRATION REFORM

Abstract

Public/local administration reforms were put into effect in many countries to resolve the economic and financial crisis experienced in the last quarter of 20th century. Social services were directly affected by the afore-mentioned crisis. In this context, this Study aims at examining -in respect of legislation- the general evolution of social services in local administrations in Turkey as well as the transfer of social services covered by the local administration reform of early 2000 the social service institutions (currently affiliated with the Ministry of Family and Social Policies) to local administrations; an issue still kept on the agenda by virtue of the Act no. 6518. We should also benefit from the practices in foreign countries and experiences of transfer under the “Act on Children in Need of Protection” of 1949 and 1957, which entered into force with the same name. Transfer of social services to local authorities should be extended over a period of time with an evolutionary model by considering both the institutional capacity of transferred units and the characteristics of the service groups.

Keywords: Public Administration Reform, Local Authority Reform, Local Authorities, Social Services, Transfer Of Social Service Institutions

Giriş

İlkçağlardan itibaren bireysel ve sosyal sorunlar geleneksel yöntemlerle çözülmeye çalışılmış, kentleşme ve sanayileşme süreci nedeniyle bu yöntemlerin yetersiz kalması sonucu, kamunun görev ve sorumluluk alanları genişlemiştir. Bu çerçevede, sosyal refah hizmetleri/sosyal hizmetler olgusu ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Sosyal hizmetler merkezî ve yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile özel girişim tarafından sunulmaktadır.

Merkezî ve yerel yönetimler arasındaki ilişkilerde her zaman önem taşıyan unsurlardan biri görev, yetki ve sorumlulukların paylaşılması olmuştur. Güler'e (1998) göre, merkezî ve yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin değişimini belirleyen temel etken, ikincil bölüşüm ilişkilerinin doğasıdır. Devletin ikincil bölüşüm ilişki sürecine yapmış olduğu etkili müdahale araçlarından birisi, yerel yönetimlerdir (ss. 130-133). Tortop'a (1994) göre görev bölüşümü, merkezî ve yerel yönetimler arasında hangi tür hizmetlerin merkezî, hangilerinin yerel yönetim kuruluşları tarafından yerine getirileceğinin açıklanmasıdır. Görev bölüşümünde amaç, hizmetlerin vatandaşlara en iyi biçimde götürülebilecek kuruluşlar tarafından yapılması; ölçüt ise, hizmetlerin yapılmasını en etkin ve yararlı biçimde sağlayabilecek kuruluşun seçilmesidir (s. 39).

Mutluer ve Öner'e (2009) göre, mal ve hizmetlerden hangilerinin merkez ya da yerel yönetimler, hangilerinin ortaklaşa yerine getirileceğini kesin çizgilerle birbirinden ayırmak pek mümkün değildir. Ancak bu konuda, göz önünde bulundurulabilecek ekonomik, yasal ve geleneksel ölçütlerle birlikte, yarı toplumsal mal ve hizmet üretimi her iki yönetim tarafından yerine getirilmekte, ancak bu alanda yavaş yavaş yerel yönetimlerin sorumlulukları artmaktadır (ss. 19-29). Belli amaçlara ulaşmak için toplumların tarihsel gelişimine koşut olarak ortaya çıkan belediyelerin cevap verdikleri ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçların gelişimini sağlayan etmenler siyasal, yönetsel ve toplumsal nitelik taşırlar (Keleş, 2009, ss. 24-27).

Çağdaş yerel yönetim kurumunun başlangıç yılları İngiltere'de 1760'lara, Fransa'da ise Komün Hareketi'nin doğrudan katkısıyla, 1789 Devrimi'ne kadar gider (Güler, 1998, ss. 3, 260). Sosyal politika tarihinde önemli bir yer tutan ve İngiltere'de 1576, 1589 ve 1601 yıllarında çıkarılan Eski Yoksul

Yasalarının en belirgin özelliklerinden biri, yardım faaliyetlerinin yerel düzeyde (parish) örgütlenmesidir (Güngör ve Özügürlü, 1997). 1601 tarihli Yoksulluk Yasası'na göre, belediyeler tarafından yerel halktan alınacak bağış ve vergilerle, çalışamayacak durumdaki yoksullara (yaşlılar, körler, sağır, çocuklu anneler, fiziki veya zihni engelliler) yardımda bulunulacak, kimsesiz çocuklar ve yaşlılar için barınaklar inşa edilecektir. Endüstri devriminden 2. Dünya Savaşı'na kadar yerel yönetimlerin, sosyal politika işlevleri (genelde yoksullara yardım şeklinde), devletin bu alandaki rol ve etkinliğine paralel olarak artmaya başlamış; 1945-1975 refah döneminde ise artmıştır (http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=28:yerel-yoenetimlerin-sosyal-politika-alandaki-rolue&catid=7:kapak-dosyas&Itemid=31).

1970'li yılların son çeyreğinden itibaren dünyada yaşanan mali ve ekonomik krizle birlikte, birçok ülkede kamu yönetiminin yeniden yapılandırılması amacıyla çeşitli reformlar hayata geçirilmiştir. Parlak'a (2004) göre, son yıllarda hemen her alanda baş döndürücü hızla yaşanan gelişmeler, görev bölüşümünün yeniden ele alınmasını ve yerel birimlere bırakılan görevlerin, toplum kalkınmasını ve teknolojik değişimin gerekliliklerini karşılayabilecek bir düzeye getirilmesini zorlamaktadır (s. 25).

1980'li yılların başından itibaren reformlar çerçevesinde; desantralizasyon, sürdürülebilirlik, sivil toplum, iyi yönetim, dezavantajlı gruplar gibi konularda büyük tartışmalar yaşanmakta ve buna paralel olarak da yerel yönetimler yeniden düzenlenmektedir (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı [TESEV], 2009, s. 42). Tarihi süreç içinde toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıların karmaşık etkileşimleri sonucu biçimlenen merkez-yerel yönetim ilişkisinde, yerel yönetimlere daha fazla görev, yetki ve kaynak aktarımında bulunulması, yönetsel reform hareketlerinin esasını oluşturmuştur (Parlak, 2004, s. 8).

1980'li yıllarda gerçekleştirilen kamu yönetimi reformlarıyla, devletin elinde bulunan işletmeler özelleştirilmeye ve merkezî devletin bazı yetki ve kaynakları da, yerel yönetimlere aktarılmaya başlanmıştır (Ergun, 2004, s. 332; Volkan, 2008, ss. 39-41). Avrupada merkezîyetçi bir ülke olarak tanınan Fransa başta olmak üzere pek çok ülke, yürütmenin görevlerini

gözden geçirerek, merkezi yönetimin rolünü azaltmış ve yerel yönetimlerin konumunu güçlendirmiştir (TESEV, 2009, s. 42). Karasu'ya (2009) göre İngiltere'de Muhafazakar Parti döneminde (1979-1997) "kürek çeken değil, dümeni kullanan devlet" anlayışı çerçevesinde kamu yönetimi reformları uygulamaya konulmuştur. İşçi Partisi'nin 1997'de iktidara geldikten sonraki ilk reform girişimi, aşırı merkezileşmiş yapıyı yerelleştirmeye yöneliktir (ss. 291-292, 297).

Birçok ülkede gerçekleştirilen kamu yönetimi reformları çerçevesinde merkezi yönetimdeki bazı yetkilerin yerel yönetimlere aktarılması, sosyal refah hizmetlerine doğrudan yansımıştır. Alfredson'a (2000) göre Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde sosyal hizmetlerin sunumu ve finansmanı gittikçe "karma" ve imkanlar dahilinde de desantralize olmaktadır (s. 299). Ersöz'e (2005a) göre ise, OECD ülkelerindeki yerel yönetimler, 1980'lerin sonlarından itibaren, refah hizmetlerini doğrudan üretmelerinden daha çok, refah hizmetlerini piyasadan satın alan veya bu hizmetlerin sağlanmasında garantör olan, güvence veren kurumlar haline dönüşmüşlerdir (ss. 771-772). Bu durum, yerel yönetimlerde refah hizmetlerinin sunumunda, özelleştirme uygulamalarının önemli bir yer tutmaya başladığını göstermektedir.

Türkiye'de de, 24 Ocak 1980 tarihli kararlarla başlayan liberal ve dışı açık ekonomik modele dayanan "birinci dalga" reform çalışmalarını, kamu yönetim anlayışını ve uygulamalarını, adem-i merkezîyet dahil olmak üzere, bir bütün olarak düzenlemeyi amaçlayan ikinci ve üçüncü dalga reformlar takip etmiştir (Eryılmaz, 2011, s. 70). Bu bağlamda, 2000'li yılların başından itibaren genelde kamu yönetimi, özelde yerel yönetim reformu çalışmaları yürütülmüştür. 2011 tarih ve 633 sayılı "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Türkiye'de sosyal hizmetler ve yardımlar büyük oranda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) çatısı altında toplanmıştır. Diğer taraftan, yerel yönetim reformu çerçevesindeki yasalarla yerel yönetimlere, sosyal hizmetler ve yardımlar alanında önemli görev ve sorumluluklar yüklenmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'de yerel yönetimlerde genel olarak sosyal hizmetlerin gelişimi, 2000'li yılların başında gerçekleştirilen kamu/yerel yönetim reformu kapsamındaki 2004 tarih ve 5216 sayılı "Büyükşehir Belediyesi Kanunu"

ile 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı “Belediye Kanunu” ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu”nda sosyal hizmetler ve ASPB’ye bağılı sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devri mevzuat açısından incelenmiştir.

Bu kapsamda, öncelikle son yıllarda uygulanan kamu yönetimi reformları çerçevesinde, bazı Avrupa ülkelerinin yerel yönetimlerinde sosyal hizmetler ele alınmıştır.

Bazı Avrupa Ülkelerinin Yerel Yönetimlerinde Sosyal Hizmetler

Ülkelerin belli özellikleri dikkate alınarak, gerek refah rejimleri gerekse sosyal hizmetler ile ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapılmaktadır. Munday, “*European social services: A Map of Characteristics and Trends*” adlı Raporu’nda, Avrupa sosyal hizmet modellerini; İskandinav modeli (The Scandinavian model of public services), Kuzey Avrupa yerellik modeli (The northern European subsidiarity model), Beveridge modeli (The means-tested-sometimes Beveridge- model) ve Aile bakım modeli (The family care model) olmak üzere dört grupta toplamıştır. İskandinav modelinden Finlandiya, Kuzey Avrupa yerellik modelinden Fransa, Beveridge modelinden İngiltere ve Aile bakım modelinden de İtalya ele alınarak, bu ülkelerin yerel yönetimlerinde sosyal hizmetler incelenecektir.

Finlandiya

Finlandiya’da yerel düzeyde, belediyeler (kunta) ve bölge yönetimleri (maakunnan) bulunmaktadır. Çoğu 2000’li yıllarda olmak üzere, geçtiğimiz 40 yıl boyunca birleşmeler nedeniyle azalan yerel yönetimlerin 2016 yılındaki sayısı 313’tür (16’sı Aland Adalarındadır) (<http://localfinland.fi/en/statistics/Pages/default.aspx>).

Finlandiya’da 1995 yılında yeni Yerel Yönetim Yasası (Local Government Act) yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, 1970’lerde başlayan yerelleşmeye yönelik Kamu Yönetimi Reformu çabalarının bir sonucu olarak görülebilir (Niemela-Saarinen, 2009; Aktaran Çelen, 2013, s. 89). Bu ve benzeri düzenlemeler ile bir taraftan belediyeler arası işbirliğine yönelik daha özgür bir ortam sağlanmış diğer taraftan belediyelerin hizmet sunumuna esneklik getirilmiştir (<http://www.localfinland.fi/en/authorities/history/Pages/default.aspx>). Nitekim, Hükümet

tarafından yakın zamanda Fin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Birliği (Association of Finnish Local and Regional Authorities) ile yapılan anlaşmanın ardından başlatılan yapısal reform programının amacı; daha büyük kapasite yaratabilmek için belediyeleri birleştirmek ve hasta, yaşlı ve çocukların bakımı için Hizmet Bölgeleri yaratmaktır (Rexed, Moll, Manning ve Allain, 2007, s. 15).

Finlandiya'daki belediyelerin 2010 yılındaki toplam gelirlerinin %46'sı vergi gelirleri, %26'sı faaliyet gelirleri ve %19'u da faaliyetler için merkezî hükümet transferleridir. Bu transferlerin arkasında, merkezî yönetimin eğitim, sağlık, sosyal refah ve kültür gibi hizmetlerin sunumundaki sorumluluğu yer almaktadır (Çelen, 2013, s. 103). 2009 yılında yerel yönetimler tarafından yapılan toplam 38 milyar Euro harcamanın %47'sini sosyal ve sağlık, %17'sini eğitim ve kültür, %27'sini diğer işletme harcamaları, %2'sini yatırımlar, %5'ini kredi geri ödemeleri ve %2'sini ise diğer harcamalar oluşturmaktadır (<http://wcd.coe.int/viewDoc.jsp?p=&id=18450138Site=COE&direct=true>). Toplam harcamaların yaklaşık 2/3'ü sağlık, eğitim ve sosyal alanlara yönelik harcamalardır.

Sosyal refah ve sağlık, yerel yönetimlerin en büyük hizmet alanı olup, Finlandiya refah sisteminin merkezindedir. Sosyal refah ve sağlık, tüm nüfus için temel ve birincil hak niteliğindedir. Yerel yönetimler, kanunen yükümlü oldukları sosyal refah ve sağlık hizmetlerinin sunulmasından sorumludur. Hizmetleri kendileri sunabilir ya da diğer kuruluşlardan veya özel sektörden alınmasını sağlayabilirler (<http://www.localfinland.fi/en/authorities/social-and-health-services/Pages/default.aspx>). Son yıllarda sağlık ve sosyal hizmetlerde devlet yardımlarının sunumunda yeni kriterler getirilerek, bu alandaki yerel inisiyatif geliştirilmeye çalışılmıştır (Parlak ve Ökmen, 2015, s. 119).

Belediyeler, sağlık alanında; birinci basamak sağlık hizmetleri, ikinci basamak sağlık hizmetleri ve ağız, diş sağlığı hizmetleri, sosyal hizmetler alanında; çocuk gündüz bakımevi, yaşlı ve engellilere yönelik hizmetler, eğitim alanında; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim, mesleki eğitim, yetişkin eğitimi ve kütüphane hizmetleri; kültür ve boş zaman ile spor alanlarında yetkilidir (http://www.ccre.org/docs/Local_and_Regional_Government_in_Europe.EN.pdf).

Sosyal hizmetler ve yardımlar alanında belediyeler tarafından, ülkedeki yaşlı nüfusun giderek artmasına koşut olarak, yaşlılar için özellikle kendi evlerinde sosyal hizmet yoğun olarak sunulmaktadır. Ayrıca çocuklara, gençlere ve ailelere sunulan hizmetler ücretsiz, bunların dışındaki kimi hizmetler için ise uygun ücretler alınmaktadır. Belediyeler, ulusal sosyal güvenlik ile ilgili bazı hizmetleri de, hizmetten sorumlu merkezî kuruluş adına yürütmektedir (Yalçındağ, 1996, ss. 76-77).

Finlandiya'da sosyal refah hizmetlerinin farklı kamu otoriteleri arasındaki hizmet bölüşümü aşağıdaki tabloda sunulmuştur (The Association of Finnish Local and Regional Authorities, 2011, s. 18):

Tablo 1: Finlandiya'da Sosyal Refah Hizmetlerinin Farklı Kamu Otoriteleri Arasındaki Hizmet Bölüşümü

Sosyal Refah Hizmetleri	Yerel Belediye	Bölgesel Belediye (İl Meclisi, Ortak Belediye Kurulu)	Merkezî Hükümet Yerel Teşkilatı	Merkezî Hükümet Bölge Teşkilatı
Kreş ve Anaokulu	X			
Aile Refah Hizmetleri	X			
Bakım Evleri	X	X		
Sosyal Güvenlik	X	X		
Diğer Sosyal Refah Uygulamaları	X			X

Tabloda, sosyal refah hizmetlerinin yerine getirilmesinde belediyelerin ağırlığı ile sosyal refah hizmetlerinin bir kısmının sadece yerel belediyeler, bir kısmının ise hem yerel hem de bölgesel belediyeler tarafından yerine getirildiği görülmektedir.

İngiltere

İngiltere, güçlü bir merkezî idare yapısına sahip olmasına karşın, yerel yönetimlerin geçmişi uzun yıllara dayanır. Önce 20 nci yüzyılın ikinci yarısında, sonra 1992 yılında mahalli idarelerde kapsamlı değişikliğe gidilmiştir. Böylece, metropolitan olmayan yerlerde, 39 county (bölge) ve 296 district (şehir)

olmak üzere iki kademeli bir yapı meydana gelmiştir. Metropolitan olan yerlerde, 36 metropolitan district'ten oluşan tek kademeli bir organizasyon oluşturulmuştur. Ayrıca, 32 adet Londra Belediyesi (borough) ile daha önce üçüncü kademe olan parish'ler (köyler) varlıklarını sürdürmüştür. 1999 yılında yapılan düzenlemelerle de, Londra Belediyesinin yapı ve görevleri değişmiştir (Mutluer & Öner, 2009, ss. 61-62).

İngiltere'de anayasal bir dayanağı olmayan, ancak köklü bir geleneğe sahip yerel yönetimler, yerel hizmetlerin yanı sıra, tüm ülke düzeyinde merkezî yönetimin standart bir taşra örgütlenmesinin bulunmaması nedeniyle, birçok ülkede merkezî yönetim tarafından sunulan hizmetleri de yürütmektedir (Karasu, 2009, ss. 206, 215-216).

İngiltere'de 1980'lerden sonra etkin ve verimli bir hizmet için gerçekleştirilen reformlarla yerel yönetimler, doğrudan hizmet sağlayıcı rolden, bunları sağlattıran role doğru bir değişiklik yaşamıştır. Artık mahalli idareler, doğrudan hizmet yapan kuruluşlar değil, işveren, kamusal ve özel kuruluşlar ile işbirliği yapan ve onları destekleyen kuruluşlar haline gelmiştir (Koyuncu, 2011, s. 73; Mutluer & Öner, 2009, s. 63).

1990'larda, özellikle 1993 yılı sonrası, sosyal hizmet daireleri; gönüllü kuruluşlar veya kar amacı güden kurumlar gibi bağımsız hizmet sunucularla sözleşmeler yapmıştır. Ancak, yerel otoritelerin hem finansman hem de düzenleme sorumlulukları devam etmektedir. Sosyal hizmetler, ağırlıklı olarak merkezî hükümet, geriye kalan az kısmı ise yerel vergilerle finanse edilmektedir (Johnson, 2000, ss. 267-268).

2006 yılı itibarıyla İngiltere'de belediyeler yoksullara, yaşlı, engelli, hasta, kadın ve çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardımları sunmakta; eğitim ve sağlık alanında çok kapsamlı görevler yürütmektedir. Diğer taraftan, bölgesel gelişme ve kalkınma ile istihdamı geliştirme programlarını hayata geçirmekte ve işsizliği önlemek amacıyla meslek ve beceri kazandırma projelerine öncülük etmektedir (http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=28:yerel-yoenetimlerin-sosyal-politika-alanndaki-rolue&catid=7:kapak-dosyas&Itemid=31).

İngiltere’de yerel yönetimlerin, eğitim alanında; anaokulları, ilk ve orta dereceli okullar, sosyal hizmetler alanında ise; kimsesizlere yer sağlanması ile gençlerin ve engellilerin eğitimi görevleri bulunmaktadır (Mutluer & Öner, 2009, s. 63). Yaşlılık refahı alanında ise tek ya da çift olarak kalınan bağımsız kat ya da küçük evlerden oluşan bakım kurumları, yerel yönetimler ya da konut birlikleri tarafından inşa edilerek yaşlılara kiralanmaktadır. Korumalı ev ve daireler olarak tanımlanabilen bu tip kurumlarda, bir müdürün idaresinde bulunan sosyal servis, yaşlılara ihtiyaç duydukları hizmetleri sunmaktadır (Can, 2013, s. 45).

2007 yılında yerel düzeyde yapılan harcamalarda %37 oranı ile ilk sırayı eğitim alırken, ikinci sırayı %17 ile sosyal hizmetler almıştır (DCLG, Local Government... 2008, ss. 31, 63; Aktaran Karasu, 2009: 230-231).

Fransa

Fransa’daki iki tür yerel yönetim biriminden birincisi merkezî yönetimin taşra teşkilatı olan bölgeler, iller ve ilçelerdir. Bölge ve ilden valiler, ilçelerden ise kaymakamlar sorumludur. İkincisi özerk yerel yönetimler olarak bölge, il ve komün (belediye) olmak üzere üçe ayrılır (TESEV, 2009, s. 71). İller ve bölgeler hem merkezî idarenin taşra teşkilatının örgütlendiği hem de yerel yönetim birimi olarak örgütlenen birimlerdir (Kayıkcı, 2003, s. 23). 2012 yılına göre, Fransa’da 36.786 belediye, 101 il ve 26 bölge bulunmaktadır (Ulusoy ve Akdemir, 2014, s. 168).

Fransa’da yerel yönetim yapısındaki önemli değişimler, 1980’li yılların başlarında gerçekleştirilmiştir. 1982 yılında başlayan yerinden yönetim reformu ile 1986 yılına değin yaklaşık 40 yasa ile 300 kadar Kanun Hükmünde Kararname çıkarılmıştır. Söz konusu bir dizi reform yasasıyla, Fransız yerel yönetimleri büyük ölçüde merkezînin boyunduruğundan kurtarılmış ve özerkleştirilmiştir (Keleş, 1994, ss. 3-18). 2003 yılında Anayasa’da yapılan değişikliklerle, mahalli idarelerin muhtariyetlerini engelleyen hükümler çıkarılmış, söz konusu yönetimlerin muhtariyetleri artırılmıştır (Mutluer & Öner, 2009, s. 68). Ekonomik ve sosyal alanda çok gelişmiş bir ülke olan Fransa’da, merkezîyetçilik gittikçe etkisini yitirmekle beraber, hala yönetim sistemindeki temel karakteristiğini korumaktadır (Parlak, 2004, s. 14). 1982

yılında başlayan yerel yönetimlerle ilgili reform çalışmaları, 2003 yılına kadar devam etmiştir.

Fransa'da yerel yönetimler arasındaki görev bölüşümünde mesleki öğretim, çıraklık eğitimi ve liselerle, tarım öğretimi konuları bölgelere; il yerel yönetimlerine daha çok dayanışma ve yardım hizmetleri; belediyelere ise kitaplık, müze hizmetleri gibi gerçekten yerel sayılabilecek, halka en yakın günlük hizmetler bırakılmıştır (Keleş, 1994, s. 13). Fransa'da sosyal refah hizmetleri içinde kreş ve bakımevi hizmetleri belediyelere, huzurevleri ve sosyal güvenlik hizmetleri ise merkezî idareye aittir (Mutluer & Öner, 2009, s. 69). Nantes Vilayetinde 21 komünden oluşan çok amaçlı Belediye Birliği (District), engellilere yardım, çingenelerin yerleştirilmesi, fakirlere ve sosyal konutların inşaatlarına katkı yapmaktadır. İlin sosyal politikaya ilişkin en önemli görevlerinden biri; kimsesiz ve yardıma muhtaç engellilere lojman yapmak ve ulaşımlarını sağlamaktır. Ayrıca, iller tarafından; bakıma muhtaç kişilere işsizlik yardımları, çocuk bakım evlerinin kurulması ya da muhtaç çocukların kendi evlerinde bakımları için yardım edilmesi ile evlat edindirme işlemleri yürütülür (Erbay, 1999, ss. 63-65).

Fransa'daki sosyal refah hizmetlerinin; yuvalar ve çocuk bakımevleri, sosyal hizmet, yardım evleri, sosyal güvenlik ve diğer unsurlar açısından görev dağılımı aşağıdaki tabloda sunulmuştur (TESEV, 2009, s. 64):

Tablo 2: Fransada Sosyal Refah Hizmetleri Görev Dağılımı

Ülke	Yerel Yönetim Görevleri	Yetki Düzeyi			Yetki Türü				Yetki Kullanımı			
		Devlet	Orta Kademe Yönetim	Belediye	Tam	Ortak	Zorunlu	Kısmi	Doğrudan	Dolaylı	İsteğe Bağlı	Başka bir yönetim birimi adına
Fransa	Yuvalar ve Çocuk Bakımevleri			X	X				X			
	Sosyal hizmet		İl (department)			X	X	X				
	Yardım evleri	X	İl (department)			X				X	X	
	Sosyal güvenlik	X			X			X				
	Diğer		İl (department)									

Tabloda, belediyelerin yuvalar ve çocuk bakımevleri; devletin ise sosyal güvenlik alanındaki görevlerde tam yetkili ve bu yetkisini de doğrudan kullanıma sahip olduğu görülmektedir.

İtalya

İtalya, demokratik parlamenter sistemle yönetilen üniter bir devlet olup, Anayasası'na göre, "Cumhuriyet birdir, bölünemez, yerel özellikleri tanır ve destekler." (Md. 5) Anayasa'nın 114'üncü maddesine göre İtalya bölgelere, illere ve komünlere ayrılır (Tortop, 1996, s. 63). 1948 Anayasası'nda yerel yönetimler belediyeler, iller ve bölgeler olmak üzere üç kademe olarak belirlenmiş ise de, 1990 yılında yapılan değişiklik ile "metropolitan kentler" eklenerek, yerel yönetim kademe sayısı dörde çıkmıştır (TESEV, 2009, ss. 91-92). Beş tanesi özel statülü olmak üzere 20 bölge, 103 il ve 8.100 belediye bulunmaktadır (Güney, 2017, s. 2).

İtalya'da bölge yönetimi, mesleki öğretim, hastaneler dahil sağlık, toplumsal yardım görevleri, müzeler, kent planlaması, turizm, kentsel ulaşım, konut, yolların bakımı, yerel kamu düzeninin sağlanması konularında yetkilidir. Özel statüsü olan bölgelerin yasama yetkileri arasında toplumsal hizmetler ve eğitim konuları da yer almaktadır (Keleş, 2009, s. 89).

İller, bir taraftan merkezi idarenin taşra görevini, diğer taraftan mahalli idare görevlerinden bazılarını yürütmektedir. Mahalli idarelerin esas birimi olan belediyeler ise birçok görev üstlenmiştir. Belediyeler, diğer mahalli idare birimlerinin görev alanı içine girmeyen askerlik, nüfus, konut, ulaşım, haberleşme, istatistik, sosyal hizmetler, çöp toplama vb. gibi pek çok hizmet sunmaktadır. Bu hizmetlerin yerine getirilmesi için yapılan harcamaların yaklaşık 1/3'ünü konut ve sosyal harcamalar oluşturmaktadır (Mutluer & Öner, 2009, ss. 73-78).

Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkelerin aksine İtalya, nüfusun sosyal korunması veya evrensel minimum bir güvenlik ağı sunan bir sosyal hizmet sistemini henüz geliştirememiştir. İtalyan sosyal hizmet sisteminin kurumsal ve örgütsel yapısı içinde, ulusal mevzuatta temel çerçevenin bulunmaması nedeniyle, hem merkezi hem yerel düzeydeki kurumsal sorumluluklar, aşırı parçalı bir yapı arz etmektedir (Ranci, 2000, s. 170).

İtalya'da belediyelerin görevleri sosyal hizmetler, ekonomik kalkınma hizmetleri ve düzenleme hizmetleri olarak üç grup altında toplanabilir. Sosyal hizmetler; sağlık, kişisel bakım hizmetleri, konutla birlikte sınırlı eğitim hizmetlerinden oluşur. Sosyal refah alanındaki görev dağılımı ise aşağıdaki tabloda sunulmuştur (TESEV, 2009, ss. 92, 94):

Tablo 3: İtalya'da Sosyal Refah Hizmetlerinde Görev Dağılımı

Hizmetler	Belediyeler	İller	Metropoliten Kentler	Bölgeler
Çocuk bakımevleri	X			
Yuvalar	X			
Sosyal yardım				X
Engelli ve yaşlılar için hizmetler	X			
Özel hizmetler (evsizler)	X			
Sosyal konutlandırma	X			

Tabloda görüldüğü üzere, sosyal refah hizmetlerinden hizmet karakterli olanlar belediyelerin, yardım karakterli olanlar ise bölgelerin görevleri arasında yer almaktadır.

Kamu Yönetimi Reformuna Kadar Yerel Yönetimlerde Sosyal Hizmetler

Türkiye’de bugünkü mahalli idarelerin temelleri, köyler hariç, esas itibarıyla idari reformların başladığı Tanzimat’tan sonra atılmıştır. Belediyeler ile İl Özel İdareleri Batı örneğine göre kurulurken, köy ve mahalle idareleri eski bir geleneğin devamıdır (Gözübüyük, 1967, ss. 1-2).

Halen yürürlükte bulunan, 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu’nda köylerin zorunlu (Md. 13) ve isteğe bağlı (Md. 14) görevleri arasında sosyal hizmetler ve yardımlar yer alır.

1864 yılında Vilayet Nizamnamesi ile kurulan İl Özel İdarelerinin, 1913 yılındaki İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkatı’nın (İllerin Genel Yönetimine İlişkin Geçici Yasa’nın) 74. maddesinden sonra gelen ilgili maddeleri, 2005 yılına kadar çeşitli değişikliklere uğramakla birlikte hep yürürlükte kalmıştır (Keleş, 2009, ss. 150-151). Söz konusu Kanun ile sağlık ve sosyal yardım alanında hastane, akıl hastanesi, yetimhane ve darülaceze gibi sağlık ve sosyal yardım kuruluşlarının meydana getirilmesi görevi İl Özel İdarelerine verilmiştir. İl Özel İdareleri tarafından 1950’li yıllara kadar yoğun bir şekilde yerine getirilen bu hizmetler, daha sonra merkezî yönetim tarafından üstlenilmeye başlanmıştır (Mutluer ve Öner, 2009, ss. 104-105).

Osmanlı Devleti’nin kurulmasından Tanzimat’a kadar olan dönemde belediye hizmetleri, kadılar, muhtesipler, mimar ağaları, vakıflar ve esnaf kuruluşları tarafından yürütülmüştür (Eryılmaz, 2011, s. 204). Şehir hizmetlerinde su, mezarlık, hastane, helâlar, sosyal yardım işleri, halkın yararlanması için vakfedilen çeşme ve sebiller, genel su tesisleri, mezarlıklar, kütüphaneler, barınma yurtları, fakir ve yoksullara yemek dağıtan imâretler ve hamamlar gibi hizmetler vakıflar tarafından karşılanmıştır (Mutluer & Öner, 2009, s. 94).

1864 Vilayet Nizamnamesi sonrasında çıkarılan “Daire-i Belediye Meclisinin Vezaif-i Umumiyesi Hakkında Talimat” ile belediyelere “fakirlere yardım”, 1877 Vilâyet Belediye Kanunu’nda da dilsiz ve sağırılar için okul, sanat okulu ve hastane açma görevleri verilmiştir. Osmanlı’da modern anlamda belediyelerin görevleri arasında sağlıkla ilgili hizmetler, sosyal yardım ve bazı

kültürel kurum ve hizmetlerin organize edilmesi yer almaktadır (Ortaylı, 1974, ss. 166, 188, 214-223).

Ülkemizde ilk belediye teşkilatı 1854 yılındaki kuruluşuna karşın, belediyelerin halkın gündelik yaşamını doğrudan etkileyen kuruluşlar haline gelmeleri, ancak Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleşmiştir (http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=28:yerel-yonetimlerin-sosyal-politika-alandaki-rolue&catid=7:kapak-dosyas&Itemid=31)

1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu'na (Mülga) göre, belediyelerin; fakirler için yurtlar yapmak ve idare etmek; terkedilmiş çocuklar, öksüz çocuklar için yetimhaneler tesis etmek, çok çocuklu fakir ailelere yardım etmek; muhtaçlar için yardım sandıkları kurmak; muhtaç asker ailelerine yardım yapmak; vb. gibi sosyal yardımlarla ilgili görevleri bulunmaktadır (Gözübüyük, 1967, s. 37). Ülkemizde belediyeler, Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar, kaynak sıkıntılılarına rağmen, gerek temel kentsel gerekse sosyal hizmetlerin sağlanmasında yegane kurum olmuşlardır (Ersöz, 2005b, ss. 148-149). 1580 sayılı Yasa'nın 15'inci maddesinde sayılan belediyelerin sosyal hizmet ve yardımlarla ilgili görevleri, 1997 yılında yürürlüğe giren 572 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin, engelli hizmetlerine yönelik 4'üncü maddesi ile artmıştır.

Söz konusu Belediye Kanunu yanında, 1949 ve 1957 yıllarında aynı adla yürürlüğe giren "Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun" ile de sosyal hizmetler alanında belediyelere yeni görevler yüklenmiştir. 1949 yılındaki 5387 sayılı Kanun ile korunmaya muhtaç çocukların bakım, yetiştirilme ve meslek sahibi edilmelerinin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı ile birlikte köy ihtiyar heyetleri ve belediyeler tarafından sağlanacağı hüküm altına alınmıştır (Md. 1). Bu çerçevede, belediyesi bulunan yerlerde bu çocukların bakımı, korunması ve iş edinmeleri belediyeler tarafından yapılacaktır. Aynı il içinde bulunan belediyeler, re'sen veya birleşerek çocuk bakım ve yetiştirmesini sağlayacak müesseseler de kurabilecektir (Md. 4).

1949 tarih ve 5387 sayılı Kanun'u yürürlükten kaldıran 1957 tarih ve 6972 sayılı Kanun'a göre, korunmaya muhtaç çocukların bakılıp yetiştirilmeleri ve bir meslek edilmeleri, il özel idareleri ile belediyelerin müştereken kuracakları

“Birlikler” tarafından sağlanacak; bu “Birlikler”e de Millî Eğitim ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıkları her türlü yardımı yapmakla sorumlu olacaktır (Md. 4). Çocuk bakım ve yetiştirme yurtları ile her türlü tesisler, “Birlikler” tarafından kurulacaktır (Md. 5). 6972 sayılı Kanun ile yerel yönetimlere, 5387 sayılı Kanundan farklı olarak, hizmetleri kamu tüzel kişiliğine sahip “Birlikler” eliyle sunma görev ve sorumluluğu verilmiştir.

Türkiye’nin neredeyse bütün illerinde kurulmuş bulunan çok sayıda Birlik, birbirinden kopuk ve farklı anlayış ve standartlarda faaliyet göstermiştir. Bu durum, çocuklara yönelik hizmetlerde istenilen kalitenin yakalanmasını engellemiştir (Çengelci, 1998, s. 26). “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” ile verilen görevlerin yürütülmesinde, merkezî ve mahalli idareler arasında bazı görev tedahülleri oluşmuştur. Görev tedahülleri hem denetim hem de yetki alanlarında ortaya çıkmıştır. Ayrıca, hizmetin merkezî yönetim içinde Millî Eğitim Bakanlığı ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı arasında bölünüşü de suni bir ayırma şeklinde gerçekleşmiştir. Bundan dolayı, iki Bakanlığın faaliyetleri arasında koordinasyon sorunu ortaya çıkmıştır (Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü [TODAİE], 1966, s. 331). Bu eleştirilerle, hizmetlerde koordinasyon ve uygulama birliği gibi konuların önemi ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan, gerek refah devleti anlayışı içinde merkezî yönetimin görev alanının genişlemesi gerekse hızlı kentleşme ile alt yapı hizmetleri, vb. diğer alanlardaki talebin artışı ile belediyelerin, sosyal ve kültürel alanlardaki hizmetlerinde daralma yaşanmıştır (Tekeli, 1983, ss. 14-15).

1961 Anayasası’nda sosyal devlet ilkesinin benimsenmesi, sosyal ve ekonomik hakların Anayasa’da yer alması, Türkiye’de sosyal hizmetlerin gelişmesi açısından çok önemli hukuki bir dayanak oluşturmuştur. Bu çerçevede, 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı “Sosyal Hizmetler Akademisi” ve 1963 yılında söz konusu Bakanlığın merkez teşkilatında “Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Böylece, 1960’lı yılların başından itibaren merkezî yönetimin sosyal hizmetler alanındaki rolü artmaya başlamıştır.

1983 tarih ve 2828 sayılı “Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu”¹ ile Türkiye’de sosyal hizmet ve yardımlar alanında politikaların oluşturulması, koordinasyon, denetim ve hizmet sunumunda, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğüne² önemli görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili hizmetlerin yürütülmesinde yerel yönetimleri görevli kılan 6972 sayılı Kanun da, 2828 sayılı Kanun (Md. 38) ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Sosyal hizmetler alanında merkezî yönetim kapsamında bu gelişmeler yaşanırken, Ersöz’e göre 1990’lı yıllardan itibaren özellikle büyükşehir belediyelerin, sosyal politika alanındaki hizmetlerinin hem türü hem de kapsamı genişlemiştir (2005b, s. 140).

Bütün bu gelişmelerle birlikte, sosyal hizmetlerin yerelleşmesi konusu ise gerek kalkınma planları gerekse çeşitli araştırmalar da yerini korumuştur. Kamu Yönetimi Araştırması’nda (KAYA) yerel yönetimlerin bakımevi, huzurevi, danışma merkezi vb. birimler oluşturmalarının teşvik edileceği ve il düzeyindeki merkezî yönetime bağlı sosyal hizmet kuruluşlarından, yerinden yönetilmesi hizmet etkililiğini artıracak nitelik taşıyanların da örgüt, personel, araç-gereç ve mali kaynaklarının il yerel yönetimlerine aktarılması öngörülmüştür (TODAİE, 1991, ss. 142, 188). Diğer taraftan Yedinci Kalkınma Planı’nda (1996-2000) sosyal hizmetlerle ilgili merkezî yönetim tarafından sağlanmakta olan bazı hizmetlerin, il özel idarelerinden başlanmak üzere, mahalli idarelerin yetki ve sorumluluğuna bırakılması benimsenmiştir. Gerek KAYA’daki öneriler, gerekse Yedinci Kalkınma Planı’ndaki sosyal hizmetlerin yerelleşmesi ile ilgili ilkeler, 2000’li yılların başındaki kamu yönetimi reformu kapsamında gündeme gelmiştir.

Kamu/Yerel Yönetim Reformunda Sosyal Hizmetler

Türkiye’de kamu yönetimi reformu kapsamında yürürlüğe giren 2011 tarih ve 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile ASPB’ye sosyal hizmet ve yardımlarla ilgili; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesinin koordine

¹ Bu Kanun’un adı, 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı KHK’nın 35’inci maddesiyle “Sosyal Hizmetler Kanunu” olarak değiştirilmiştir.

² Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, 633 sayılı KHK’nın 35’inci maddesiyle kapanmıştır.

edilmesi, sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin yürütülmesi, bu alanlarda ilgili kamu kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin yapılması ve koordinasyonun sağlanması, kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yürütülen sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin ilke, usul ve standartların belirlenmesi ve denetiminin yapılması görevleri verilmiştir (Md. 2).

Diğer taraftan, yerel yönetim reformu çerçevesinde ilgili kanunlar yürürlükten kaldırılarak; 2004 yılında 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile 2005 yılında 5393 sayılı “Belediye Kanunu” ve 5302 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu” çıkarılmıştır.

5393 sayılı Belediye Kanunu’nda sosyal hizmetler ve sosyal yardımlarla ilgili olarak “... sosyal hizmet ve yardım ... hizmetlerini yapar veya yaptırır.” (Md. 14) biçiminde genel ifadelerle yer verilerek, belediyelerin bu alandaki görev, yetki ve sorumlulukları artırılmıştır. Söz konusu maddeye göre, büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000’i geçen belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler ise mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler. Hizmetlerin yerine getirilmesinde ise öncelik sırası, belediyenin mali durumu ve hizmet ivediliği dikkate alınarak belirlenecektir.

5216 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerine yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetlerin yürütülmesi, geliştirilmesi ve bu amaçla sosyal tesislerin kurulması; ilçe belediyelerine ise bu gruplara yönelik sosyal ve kültürel hizmetlerin sunulması görev ve sorumlulukları verilmiştir. Ayrıca, il sınırları içinde büyükşehir belediyeleri, belediye ve mücavir alan sınırları içinde il belediyeleri ile nüfusu 10.000’i geçen belediyeler, meclis kararıyla, sosyal hizmetleri geliştirecek projelere, İçişleri Bakanlığının onayı ile ücretsiz veya düşük bir bedelle, amacı dışında kullanılmamak kaydıyla taşınmaz tahsis edebilir.

İl özel idarelerine sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara makro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarına ilişkin görev ve sorumluluklar yüklenmiştir. Ayrıca, Bakanlıklar ve diğer merkezî idare kuruluşlarının yapım, bakım ve onarım ile diğer yatırımları, il özel idareleri tarafından

yürütülebilmektedir (5302 S. K., Md. 6). İl Özel İdarelerinin zorunlu olarak oluşturacakları komisyonlar arasında eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler komisyonu yer almaktadır (Md. 16).

Yukarıdaki görev ve sorumlulukların yanında belediye başkanları, bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneğin kullanılması, engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesi ve engellilere yönelik merkezlerin oluşturulmasından (5216 S. K., Md. 18; 5393 S. K., Md. 38); il özel idaresinin başı ve tüzel kişiliğinin temsilcisi olan valiler de bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneğin kullanılmasından sorumludur (5302 S. K., Md. 31).

Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile belediyelerin öncelikli hizmetlerinden biri, engellilik alanı olmuştur. Büyükşehir belediyelerinde engellilerle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık hizmetlerinin sunulması, engelli hizmet birimlerinin oluşturulması ve bu birimlerin faaliyetlerinin engellilere hizmet amacıyla kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla işbirliği halinde sürdürüleceği hüküm altına alınmıştır (5216 S. K., Ek Md. 1). 2006 yılında, engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesi çerçevesinde “Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği” 16 Ağustos 2006 tarih ve 26261 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ülkemizdeki belediyelerin sosyal politika alanlarındaki görev ve fonksiyonları, büyük ölçüde büyükşehir belediyeleri tarafından yerine getirilmektedir. Büyükşehir belediyelerinin, 1980’li yılların ilk yarısından itibaren, gün geçtikçe artan sosyal hizmet ve yardımlara ilişkin hizmetleri büyümüş, çeşitlenmiş daha da önemlisi kurumsallaşmıştır. Söz konusu hizmetler arasında; yoksullar için aşevi açılması, ilaç, yiyecek, giyecek, yakacak yardımı yapılması olarak başlatılan faaliyetler, yaşlı ve engellilere yönelik hizmetler, meslek ve beceri kursları, kapsamlı sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi ve kadın sığınma evlerinin tesisi gibi konular sayılabilir (http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=28:yerel-yonetimlerin-sosyal-politika-alanndaki-rolue&catid=7:kapak-dosyas&Itemid=31).

İl özel idareleri ve belediyelerin, sosyal hizmetler alanında gönüllülerin katılımını sağlamaları amacıyla, 9 Ekim 2005 tarih ve 25961 sayılı Resmî

Gazete’de “İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Gönüllüler ile oluşturulacak programlardan beklenen işlev, dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmaktır (Keleş, 2009, s. 171).

Hem belediyeler hem de il özel idareleri hizmetlerini vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunacak ve hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemleri uygulayacaktır (5393 S. K., Md. 14; 5302 S. K., Md. 6). Sayın’a göre, hizmetlerin söz konusu grupların durumuna uygun yöntemle, geniş toplumsal kesimler lehine, siyasal ayrımcılığa düşmeden nasıl sunulacağı, üzerinde detaylı biçimde düşünülmesi gereken bir konudur (2007, s. 44). Yerel yönetimlerin, hizmetleri sunma yöntemleri kadar, hangi yerel nitelikteki hizmetlerden sorumlu olacakları da önem taşımaktadır.

Yerel yönetimlerin varlık nedenleri “yerel ortak” ihtiyaçlarla sınırlı olmakla birlikte, ne Anayasamızda ne de yasalarda hangi tür hizmetlerin yerel ortak nitelikte olduğuna ilişkin somut bir düzenleme yoktur. Son dönemde TBMM tarafından çıkarılan yerel yönetim yasalarıyla, bir kısım kamu hizmetleri (çevre, turizm, kültür, sağlık, bayındırlık, sosyal hizmetler vb) yerel yönetimlere bırakılmıştır (Sezen, 2007, s. 15). Bu çerçevede, merkezî yönetime bağlı (ASPB) sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devri, yasal düzenlemelerde yerini korumaktadır.

Sosyal Hizmet Kuruluşlarının Yerel Yönetimlere Devri

Bir ülkede, birbirinden farklı yönetim felsefesine sahip merkezden ve yerinden yönetim (adem-i merkezîyetçi) anlayışlarından hangisi ağırlıklı ise, o ülkenin kamusal faaliyet ve işleyişi bu egemen yönetim tarzı çerçevesinde şekillenmekte, kamu kurum ve kuruluşları bu tercihe göre biçimlenmektedir (Parlak, 2004, s. 11).

Türkiye’de 2000’li yılların başından itibaren gerek merkezî gerekse yerel yönetimlere yönelik reform sürecinden sosyal hizmetler doğrudan etkilenmiştir. Bu çerçevede, 2011 yılındaki 633 sayılı KHK ile “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı” kurulmuştur. 2014 tarih ve 6518 sayılı Kanun’un 120’nci

maddesiyle 633 sayılı KHK'ya eklenen "Ek Madde 1" ile Bakanlığın taşra teşkilatında yer alan sosyal hizmet kuruluşları, Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenecek esaslar çerçevesinde il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu Kanun hükmü ile önceki düzenlemelerden³ farklı olarak; devir edilecek kurumların kapsamı genişletilmiş, devir süresi ve devir konusunda yetki, Bakanlar Kurulu'nun takdirine bırakılmıştır.

Merkezî yönetime bağlı sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Tortop'a göre, yerel nitelikte bir görevin yerel bir kuruluş tarafından yerine getirilmesinde birçok fayda vardır. Yerel yönetimlerde ihtiyaçlar daha iyi bilinebilir, hizmetin yürütülmesinde basitlik, ucuzluk ve çabukluk sağlanabilir (1994, s. 39). Karataşa göre belediyeler, temelde insanın doğasından gelen, ancak çevresel koşulların etkisiyle somutlaşan sorunlara sahip çocuk, yaşlı ve engelli kişilerin yetiştirilmesi, bakılıp-korunması, eğitimi ve rehabilite edilmesi süreçlerinde etkin görev üstlenmelidir (2001, s. 217).

Keleş'e göre yaşlı, genç, güçsüz yurttaşların ihtiyaç duydukları geleneksel hizmetleri yerine getirmeleri beklenen yerel yönetimlerin, bu hizmetleri siyasal ve mali yönden yetkili ve güçlü olamadıkları sürece yerine getirmeleri mümkün değildir (2009, ss. 93-94). Gözübüyük'e göre de, merkezî ve yerel yönetimler arasında görev ayrımı yapılırken, yerel yönetimlerin durumu ve toplam kamu gelirlerinden bu kuruluşlara ayrılan gelirler göz önünde bulundurulmalı, yerel kaynakları da harekete geçirebilecek bir görevlendirme

³ 58'inci Hükümet Programı kapsamında hazırlanan "Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı"nda, SHÇEK Genel Müdürlüğünün taşra teşkilatı belediye sınırları içinde belediyelere, belediye sınırları dışında ise il özel idarelerine devredileceği hüküm altına alınmıştır (Geçici Md. 1/e). Diğer taraftan 15/07/2004 tarih ve 5227 sayılı yürürlükte olmayan "Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun" da ise, SHÇEK Genel Müdürlüğünün taşra teşkilatı önce il özel idarelerine, daha sonra belirlenecek esas ve usullere göre de belediyelere devredilebilecektir (Geçici Md. 1).

2011 tarih ve 633 sayılı KHK ile SHÇEK Genel Müdürlüğüne bağlı sosyal hizmet kuruluşlarının 1 yıl içinde il özel idarelerine devir hükmü, 2011 tarih ve 662 sayılı KHK ile 3 yıla çıkarılmıştır. Ancak, 633 sayılı KHK ile SHÇEK Genel Müdürlüğünün taşra teşkilatının il özel idarelerine devrini içeren madde (Geçici Md. 9), söz konusu KHK'nin dayanağı olan 6223 sayılı Yetki Kanunu kapsamında olmadığı gerekçesiyle, 18 Temmuz 2013 tarih ve 28711 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan, Anayasa Mahkemesinin 11 Ekim 2012 tarihindeki toplantısında iptal edilmiştir.

Bu arada, ASPB'nin taşra teşkilatındaki sosyal hizmet kuruluşlarının devredileceği il özel idarelerinden, büyükşehir belediyelerinin bulunduğu illerde olanlar kaldırılmıştır (6360 S. K., Md. 1). Böylece, sosyal hizmet kuruluşlarının tüm illerde, il özel idarelerine devredilme durumu ortadan kalkmıştır.

yoluna gidilmelidir (1967, s. 99). Bu konuda, 633 sayılı KHK (Geçici Md. 9)⁴ ile getirilen, il özel idarelerine devredilecek hizmetlerin, devir tarihinden itibaren beş yıl süreyle Bakanlık bütçesine konulacak ödenekten karşılanacağı hükmü, yasal zeminde korunamamıştır.

Sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devredilmesi halinde düzenli, sürekli ve sağlam gelir kaynaklarının oluşturulması yanında, tedbir alınması gereken konulardan bir diğeri, hizmetlerde uygulama birliğinin ve hizmetlerin yurt düzeyinde eşit biçimde sunumunun sağlanması ile ilgilidir. Ankara ilinde yapılan bir araştırma (Çetin, 2014, ss. 167, 173) sonucuna göre, sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devredilmesi durumunda, araştırmaya katılanların yaklaşık 2/3'ü hizmetlerde uygulama birliğinin azalacağını, 2/3'ünden fazlası ise hizmetlerin yurt düzeyinde eşit biçimde sunumunun zorlaşacağını düşünmektedir. Artana' göre, yeni yerel yönetim mevzuatında sosyal hizmetler ve yardımlara ilişkin tanımlamaların "genel yetki" kapsamında yer alması ve uygulamaların daha çok takdire bırakılması nedeniyle, bu alandaki yerel yönetimlerin hizmetleri belediyelere göre farklılık gösterebilmektedir (2011, s. 108). Kurt'a göre ise, yerel yönetim reformu çerçevesinde çıkarılan yasal düzenlemelerdeki sosyal amaçlı uygulamaların hayata geçirilmesine ilişkin nesnel ölçütleri belirleyecek olan ikincil mevzuat düzenlenmediği takdirde, özellikle belediyelerin toplumun zayıf kesimlerine yönelik hizmetlerdeki yasa maddeleri, siyasi rant elde etmenin aracı haline gelebilir ya da bu hizmetler iyi niyetli belediye başkanlarının inisiyatifine bırakılmış olur (2013, s. 292).

Çevik ve Demirci'ye göre, son yıllardaki yasal düzenlemelerle merkezî yapı ile yerel yönetimler arasında dengede olan bir yönetim yapısı öngörülmektedir. Ancak, bunun uygulamada yerleşmeye ne kadar katkı getireceği belli değildir. Özellikle, belediyelerin alt yapı imkanları göz önüne alındığında, bu hizmetlerin üretilmesi ve sunulması pek kolay olmayacaktır. Dolayısıyla biçimsel olarak yapılan bu değişikliklerin etkili olabilmesi için uzun zamana ihtiyaç duyulacaktır (2008, s. 110).

⁴ 633 sayılı KHK ile sosyal hizmet kuruluşlarının il özel idarelerine devrini içeren geçici 9'uncu maddenin iptal edilmesinden sonra, devir edilecek hizmetlerin, belli bir süre merkezî yönetim tarafından gönderilecek ödenekten karşılanması yönünde yeni bir yasal düzenleme yapılmamıştır.

Sonuç

Sosyal hizmetler alanında merkezi yönetim yanında yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile özel girişim yer alır. Yerel yönetimlerin tarihi süreç içinde, sosyal hizmet ve yardımların gelişiminde önemli işlevleri olmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlüğe giren 1580 sayılı "Belediye Kanunu" ile 1930 yılından 1960 yılına kadar sağlık ve sosyal yardımlar, belediyelerin etkinliklerinde önemli bir yer tutmuştur (Güler, 1998, ss. 138-142). 1961 Anayasasında benimsenen sosyal devlet ilkesi ile merkezi yönetimin sosyal hizmetler alanında artan görev, yetki ve sorumluluklarına bağlı olarak yeni kurumlar oluşturulmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren ise özellikle büyükşehir belediyelerinin sosyal yardım ve hizmetler alanındaki etkinlikleri artmıştır. Ancak, belediyelerin genelde yaşadıkları mali kaynak sıkıntısı, nitelikli personel yetersizliği, sosyal hizmet ve yardımların örgütlenmesi ve sunumunda standartların bulunmaması, koordinasyon, denetim vb. konularda yaşanan sorunlar, hizmetlerin kalitesini olumsuz etkilemektedir.

2000'li yılların başındaki kamu/yerel yönetim reformlarından sosyal hizmetler, gerek merkezi gerekse yerel yönetimler boyutunda etkilenmiştir. 2011 tarih ve 633 sayılı KHK ile ülkemizde sosyal hizmetler ve yardımlar, bir çatı altında ve ilk defa "Bakanlık" (ASPB) düzeyinde örgütlenmiştir.

Yerel yönetim reformu çerçevesinde, merkezi yönetime bağlı sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetimlere devri konusunda, yaklaşık on beş yıl gibi bir sürede, birbirinden farklı içerikte değişik hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Yürürlükteki mevzuata göre, ASPB'ye bağlı sosyal hizmet kuruluşlarının il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına devredilmesinde, Bakanlar Kurulu'na takdir yetkisi tanınmıştır.

Sosyal hizmetler alanında yerel yönetimlerin yetki, görev ve sorumlulukları daha fazla artırılmalıdır. Ancak, sosyal hizmetlerin yerelleşmesi konusunda, Uluğ'un genelde kamu yönetiminin yerelleşmesi ile ilgili olarak önerdiği köklü değişim yerine, küçük adımlar ilkesi gereğince, adım adım ilerleyen evrimsel bir değişim modeli göz önünde bulundurulmalıdır (2004, ss. 26-27). Sosyal hizmetler alanında da öncelikle yetki genişliği çerçevesinde

merkezî yönetime ait bazı görev ve yetkiler taşra teşkilatına devredilebilir. Sosyal hizmet kuruluşlarının yerel yönetim birimlerine devredilmesi, hizmet gruplarının özellikleri de dikkate alınarak -korunmaya muhtaç çocuklara yönelik hizmetlerin merkezî yönetim tarafından yerine getirilmesi- zamana yayılmalıdır. Burada, devredilecek yerel yönetim birimlerinin kurumsal kapasiteleri de önem taşımaktadır.

Bu bağlamda, sosyal hizmetler ve yardımların planlanması, koordinasyonu ve işbirliğinin artırılması amacıyla güçlü mekanizmalar oluşturulmalıdır. Yerel yönetimlere verilecek yeni görev ve sorumluluklar ile orantılı yetki tanınmalı, sürekli ve sağlam gelir kaynakları oluşturulmalı, personel, hizmet, denetim vb. alanlarda standartlar belirlenmelidir. Hizmetlerin yurt düzeyinde eşit biçimde sunulması ve hizmetlerde uygulama birliğinin sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Ayrıca, merkezî yönetimin hizmet gruplarına yönelik olarak model oluşturma ve örnek olma işlevi ise sürdürülmelidir (Çetin, 2014, ss. 189-191).

Merkezî ve yerel yönetimler birbirleriyle çelişen ve çatışan iki ayrı kurum değil, aynı amacı gerçekleştirme çabasında birleşen, aynı amaç doğrultusunda çalışan kurumlardır (Çoker, 1992, s. 62). Sosyal hizmetler alanında da merkezî ve yerel yönetimler, aynı amaç doğrultusunda, sivil toplum örgütleri ve özel girişimin yer aldığı bir sistem içinde işlev görmektedir.

Kaynakça

- Alfredson, L. (2000). Social services in Europe: policy issues and current debates. Anheier, H. K. (Ed.). *Social services in Europe. An annotated bibliography* (ss. 296-305). Frankfurt.
- 6518 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2014). *T. C. Resmi Gazete*, 28918, 19 Şubat 2014.
- 6972 Sayılı Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun. (1957). *T. C. Resmi Gazete*, 9615, 24 Mayıs 1957.
- 6223 Sayılı Kamu Hizmetlerinin Düzenli, Etkin ve Verimli Bir Şekilde Yürütülmesini Sağlamak Üzere Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Teşkilat, Görev ve Yetkileri İle Kamu Görevlilerine ilişkin Konularda Yetki Kanunu. (2011). *T. C. Resmi Gazete*, 27923, 03 Mayıs 2011.
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012). *T. C. Resmi Gazete*, 28489, 06 Aralık 2012.
- 662 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T. C. Resmi Gazete*, 28103 *Mükerrer*, 2 Kasım 2011.
- 633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T. C. Resmi Gazete*, 27958 *Mükerrer*, 8 Haziran 2011.
- Anayasa Mahkemesi Kararı. Esas Sayısı: 2011/82, Karar Sayısı: 2012/150. *T. C. Resmi Gazete*, 28711, 18 Temmuz 2013.
- Artan, T. (2011). *Yeni yerel yönetim yapılanmasında sosyal hizmetler; İstanbul örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004). *T. C. Resmi Gazete*, 25531, 23 Temmuz 2004.
- 5227 Sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkında Kanun. (Yürürlükte değil).
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005). *T. C. Resmi Gazete*, 25874, 13 Temmuz 2005.

- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu. (2005). *T. C. Resmi Gazete*, 25745, 04 Mart 2005.
- 5378 Sayılı Korunmaya muhtaç çocuklar hakkında Kanun. (1949). *T. C. Resmi Gazete*, 7217, 27 Mayıs 1949.
- 572 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname. *T. C. Resmi Gazete*, 23011 Mükerrer, 06 Haziran 1997.
- 1580 Sayılı Belediye Kanunu (Mülga). (1930). *T. C. Resmi Gazete*, 1471, 14 Nisan 1930.
- Büyükşehir Belediyeleri Engelli Hizmet Birimleri Yönetmeliği. *T. C. Resmi Gazete*, 26261, 16 Ağustos 2006.
- Can, M. (2013). Günümüz refah politikaları bağlamında sosyal hizmetlerin farklı modelleri: dünya örnekleri üzerine bir değerlendirme. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Council of Europe, Local and regional democracy in Finland Erişim tarihi: 01.09.2016
<http://wcd.coe.int/viewDoc.jsp?p=&id=18450138Site=COE&direct=true>
- Çelen, M. (2013). Finlandiya'da yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(2), ss. 83-113.
- Çengelci, E. (1998). *Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Türk sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler yönetim sistemi içindeki yeri*. Ankara.
- Çetin, H. (2014). *Türkiye'de sosyal hizmetler ve sosyal yardımların yeniden yapılanması üzerine bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çevik, H. H. ve Demirci, S. (2008). *Kamu politikası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çoker, Z. (1992). Fransa'da ve Türkiye'de yerel yönetim reformu", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 1(3), ss. 55-62.
- 442 Sayılı Köy Kanunu. *T. C. Resmi Gazete*, 68, 07 Nisan 1924.
- 58 inci Hükümet Programı. *T. C. Resmi Gazete*, 24951, 29 Kasım 2002.
- Erbay, Y. (1999). Fransa'da idari sistem ve yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 8(2), ss. 58-74.
- Ergun, T. (2004). *Kamu yönetimi kuram/siyasa/uygulama*. Ankara: TODAİE Yayın No: 322.
- Ersöz, H. Y. (2005a). Sosyal politika-refah devleti-yerel yönetimler ilişkisi. *İ.Ü. İktisat Fakültesi Dergisi*, 55(1), ss.759-779.

- Ersöz, H. Y. (2005b). 5227 sayılı yasa öncesinde Türkiye’de belediyelerin sosyal politika alanındaki deneyimleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Sayı: 50*, ss. 133-151.
- Ersöz, H. Y. (t. y.). Yerel yönetimlerin sosyal politikada alanındaki rolü. *Sosyal Politikalar Dergisi*. Erişim tarihi: 01.09.2016 http://www.sosyalpolitikalar.com.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=28:yerel-yoenetimlerin-sosyal-politika-alanndaki-rolue&catid=7:kapak-dosyas&Itemid=31
- Eryılmaz, B. (2011), *Kamu yönetimi düşünceler/yapılar/fonksiyonlar/politikalar*. (4. Baskı). Ankara: Okutman Yayıncılık.
- Güler, B. A. (1998). *Yerel yönetimler: liberal açıklamalara eleştirel yaklaşım*. Ankara: TODAİE.
- Güney, Z. (2017). İtalya’da mahalli idareler. Erişim tarihi: 11.04.2011, <http://www.ziyaguney.com/dosyalar/word/italya.doc>
- Güngör, F. ve Özügürlü, M. (1997). İngiliz yoksul yasaları: paternalizm, piyasa ya da sosyal devlet. *A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Tartışma Metinleri*. No. 3, Ankara.
- Gözübüyük, Ş. (1967). *Türkiye’de mahalli idareler*. Ankara: TODAİE.
- 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983). *T. C. Resmi Gazete, 18059, 27 Mayıs 1983*.
- İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği. *T. C. Resmi Gazete, 25961, 9 Ekim 2005*.
- Johnson, N. (2000). United Kingdom. Anheier, H. K. (Ed.). *Social services in Europe. Annotated bibliography* (ss. 267-295). Frankfurt.
- Karasu, K. (2009). İngiltere’de kamu yönetimi. *Kamu yönetimi ülke incelemeleri*. (Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı). (ss. 169-312). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Karataş, K. (2001). Belediyelerin Sosyal Görevleri: Belediyeler ve Sosyal Hizmet. Karataş, K ve Arıkan, Ç. (Ed.). *İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet: Prof. Dr. Nesrin Koşar’a Armağan* (ss. 214-226). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayın No: 009.
- Kayıkcı, S. (2003). 1982 reform yasası sonrası Fransa’da yerel yönetimler ve yerel özerklik şartı. *Çağdaş Yerel Yönetimler, (12)3*, ss. 22-47.
- Keleş, R. (1994). Fransa’da yerinden yönetim. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 3(1)*, ss. 3-18.
- Keleş, R. (2009). *Yerinden yönetim ve siyaset*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Koyuncu, E. (2011). Yerel yönetimlerde performans yönetimi uygulaması: İngiltere ve Türkiye örnekleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 20(1), ss. 53-82.
- Kurt, H. (2013). Yerel Yönetim Reformları Işığında Yerel Yönetimlerin Hareket Alanları: Toplumcu Belediyecilik Mümkün mü?" *Toplumcu belediyecilik* (ss. 269-293). (2. Baskı) Kamalak, İ. ve Gül, H. (Derleyenler). İstanbul: SODEV
- Local And Regional Government In Europe Structures And Competences Erişim tarihi: 01.09.2016. http://www.ccre.org/docs/Local_and_Regional_Government_in_Europe.EN.pdf
- Local Finland Erişim tarihi: 01.09.2016.<http://localfinland.fi/en/statistics/Pages/default.aspx>
- Local Finland Erişim tarihi: 01.09.2016. <http://www.localfinland.fi/en/authorities/history/Pages/default.aspx>.
- Local Finland Erişim tarihi: 01.09.2016.<http://www.localfinland.fi/en/authorities/social-and-health-services/Pages/default.aspx>
- Munday, B. (t.y.). European social services: A Map of Characteristics and Trends. Erişim tarihi: 01.09.2016. http://www.google.com.tr/l?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0ahUKEwjmqOSYit7RAhWFXRoKHYNqCx4QFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.hiproweb.org%2Ffileadmin%2Fcdroms%2FKit_Formation_Services%2Fdocuments%2FAdditional%2FC-Community_services_for_persons_with_disabilities%2FC-11_Social_Services_EU_map_Munday_B.doc&usq=AFQjCNFv9FjONXSje4PGHw9lBa5H1T6SHA
- Mutluer, M. K. ve Öner, E. (2009). *Teori ve uygulamada mahalli idareler maliyesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ortaylı, İ. (1974). *Tanzimattan sonra mahalli idareler (1840-1878)*. Ankara: TODAİE Yayınları No: 142.
- Parlak, B. (2004). Avrupa Birliği perspektifinden merkezi-yerel yönetim ilişkileri. *TESAM Akademi Dergisi*, 1(1), ss. 7-40.
- Parlak, B. ve Ökmen, M. (2015). *Yerel yönetimler: kuram ve uygulamada küresel ve ulusal konular ve sorunlar*. (4. Baskı). Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- Ranci, C. (2000). Italy. Anheier, H. K. (Ed.). *Social services in Europe. An annotated bibliography* (ss. 170-186). Frankfurt.
- Rexed, K., Moll, C., Manning, N. ve Allain, J. (2007). "Governance of Decentralised Pay Setting in Selected OECD Countries". OECD Working Papers on Public Governance, No. 3, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/210083427643>

- Sayın, D. (2007). 5393 Sayılı Yasada Belediyenin Görev, Yetki ve Sorumlulukları. *Belediye yönetimi* (ss. 39-59). Sabuktay, A. (Ed.). Ankara. TODAİE-Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- Sezen, S. (2007). Yerel Yönetimlerin Anayasal Çerçevesi. *Belediye yönetimi* (ss. 5-26). Sabuktay, A. (Ed.). Ankara. TODAİE-Yerel Yönetimler Araştırma ve Eğitim Merkezi.
- Tekeli, İ. (1983). Yerel yönetimlerde demokrasi ve Türkiye’de belediyelerin gelişimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 16(2), ss. 3-22.
- TESEV. (2009). *Yerel Yönetim Sistemleri: Türkiye ve Fransa, İspanya, İtalya, Polonya, Çek Cumhuriyeti*, Fikret Toksöz ve diğ. İstanbul: TESEV Yayınları. Erişim Tarihi: 12.12.2016 http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Yerel_Yonetim_Sistemleri.pdf
- The Association of Finnish Local and Regional Authorities (2011). “Local Government System in Finland” The North-South Local Government Co-operation Programme.
- TODAİE. (1966). *Merkezî hükümet teşkilatı araştırma projesi raporu (MEHTAP)*. (2. baskı). Ankara.
- TODAİE. (1991). *Kamu yönetimi araştırması. Genel rapor*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, No: 238.
- Tortop, N. (1994). *Mahalli idareler*. Beşinci Baskı. Ankara: Yargı Yayınları.
- Tortop, N. (1996). İtalya’da yerel yönetimlerin yapısı ve son düzenlemeler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(3), ss. 63-70.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). *T. C. Resmi Gazete, 17863 Mükerrer*, 9 Kasım 1982.
- Uluğ, F. (2004). Yönetimde yeniden yapılanma ve kamu yönetimi temel kanunu tasarısı üzerine eleştirel bir bakış. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(1), ss. 1-28.
- Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2014). *Mahalli idareler*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Volkan, E. (2008). *Kamu kuruluşlarında stratejik planlama: Türkiye uygulaması ve kuruluşlarda başarıyı etkileyen faktörler*. Ankara: DPT.
- Yalçındağ, S. (1996). Finlandiya’da yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 5(5), ss. 71-83.
- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). *T. C. Resmi Gazete, 22354 (Mükerrer)*, 25 Temmuz 1995.

YAYIN İLKELERİ

- Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından altı ayda bir yayımlanır. Dergide telif ve tercüme makaleler, araştırma makaleleri, araştırma raporları, yayın değerlendirme ve tartışma yazıları, Türkçe ya da İngilizce yer alır.
- Dergi, “**Hakemli**” bir yayındır. Dergiye gönderilen yazı, konusu ile ilgili iki akademisyen ve Yayın Kurulu tarafından incelendikten sonra yayımlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların başka bir dergide yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olması gerekir. Gönderilen yazıların yayımlanma zorunluluğu yoktur. Dergiye gelen yazılar yayımlansın ya da yayımlanmasın geri gönderilmez.
- Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Yayın için kabul edilen yazıların yayın hakkı, yayımlanan yazıların da her türlü telif hakları dergiye aittir. Yazarlar, makalelerini gönderdikleri zaman bu durumu kabul etmiş sayılırlar. Dergide yayımlanan yazılardan kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.
- Makale yazımında Microsoft Office Word programı kullanılmalıdır. Yapılacak çalışmaların DERGİPARK sistemi üzerinden <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/user> linki kanalıyla gönderilmesi gerekmektedir. **Makaleler 3500-7000 kelime arasında olmalıdır.** Bu uzunluk, dipnotları, sonnotları, referansları ve ekleri kapsamaktadır. Metinlerin tamamı **12 punto Times New Roman** yazı tipi kullanılarak yazılacak ve **satır aralığı 1,5** olacaktır.
- Makalenin **100-150** kelime arasında bir özeti (Türkçe ve İngilizce, makalenin yazı dili hangisiyse önce o dildeki özet konur) bulunmalıdır. Bu özet, araştırmanın amacı, metodu, sonuçları ve çıkarımlarına yer vermelidir fakat bunun için ayrı küçük başlıklar kullanılmamalıdır. Özeti başlığının “Öz” ve “Abstract” olarak konulması gerekmektedir. Ayrıca makale için **5 İngilizce (Keywords)** **5 Türkçe (Anahtar Kelimeler)** anahtar sözcüğe yer verilmelidir.
- Yazının kapak sayfasında, makalenin tam başlığı, yazarın adı, yazarın kurumu sayfada ortalanmış olarak alt alta ikişer satır aralıklı yazılmalıdır. Sayfanın altına doğru yazar hakkında kısa bilgi notuna sola yaslanmış olarak yer verilir. Bu notta yazarın şu anki durumu, ödülleri gibi bilgiler, yazının bir proje kapsamında desteklenmesi, bir toplantıda sunuldu ise toplantının adı, tarihi ve yeri vb. bilgiler ile elektronik adresi yer almalıdır.
- Çalışmalar <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/user> linki üzerinden gönderilmelidir. İletişim için spcdergisi@aile.gov.tr adresi kullanılabilir.

ATIFLAR ve KAYNAKÇA

- Metin içinde atıf yapılmasına yönelik **APA 6. Sürüm (6th Edition)** kullanılmaktadır. Paragraflar soldan girintili olacak şekilde başlatılırlar. Metin içindeki kitap, dergi, film, TV programı isimleri yana yatık (*italik*) yazılır. Yeni bir terim ilk kez kullanıldığında italik yazılır ama devam eden yinelemelerde italik yazılmaz. Daha fazla bilgi için lütfen <http://eydb.aile.gov.tr/uygulamalar/sosyal-politika-calismalari-dergisi> adresinde yer alan **APA Kılavuzu**'nu inceleyin.

PUBLISHING PRINCIPLES

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

- Journal of Social Policy Studies is published once in every six months by the Ministry of Family and Social Policies of Turkey (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı). It consists of academic papers (research and literature review articles, translations, survey reports and book reviews) in Turkish and English.
- The journal is **peer-reviewed**. A paper that is sent to the journal can be published after the evaluation of editorial board and two competent academicians or experts. The papers that are sent to the journal must be original, not published and not sent to another journal for publishing.
- Although, the journal has been using anti-plagiarism programs such as iThenticate since 32nd issue, any responsibility including plagiarism belongs to the writers. The Journal reserves the publishing rights for accepted papers and copyright of the published papers. Writers are deemed to have accepted these terms of conditions when they send their work. All rights have reserved. Any portion of the journal issues thereof may not be reproduced or used in any manner whatsoever except for the use of referenced brief quotations.
- Papers should be written using Microsoft Office Word program. **The word count must be between 3500-7000 words**. This contains footnotes, endnotes, references and appendix. The paper must be written in **Times New Roman 12 size with 1.5 cm row space**.
- Papers must have an abstract with a word count between 100-150 both in English and Turkish (if the paper is in English, then the English abstract should written first, if it is in Turkish, vice versa). The abstract should include objectives, methods, results, and conclusions of the research in an unstructured writing style. Also, there should be five keywords in both languages.
- On the first page of the paper, paper's full name and name of the author/s must be written. The name of the institution they belong to and corresponding e-mail address should be added as well. If the paper is the part of a project or a thesis, and/or presented in a seminar; this fact should be indicated.
- All papers must be sent through <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/login>.

REFERENCES

- APA 6th Edition is used for references. Paragraphs must be indented. For more information please click on "<http://eydb.aile.gov.tr/data/545375a1369dc340d8e9a1e6/APA%20K%C4%B1lavuzu.pdf>" on our website. Non-Turkish speakers can use <https://owl.english.purdue.edu/owl/resource/560/01/>. They can also send e-mails to spcdergisi@aile.gov.tr for more information in English.

SEVGİ BİR KUŞ

SEVGİ BİR KUŞ

ANASAYFA DERGİMİZ SİZDEN GELENLER ÇOCUK HAKLARI İLETİŞİM

Kadim Dede

YENİ MACERA

1 2 3 4 5

Sesli Betimleme

İşaret Dili

Hikaye, Şiir ve Resim Gönder

Zenginleştirilmiş Dergi

Sevgi Bir Kuş
+90 312 705 4000
yayin@alb.gov.tr

Sevgi Bir Kuş 3. Sayı Çıktı
Onlar Bize Emanet
Şiir: Sevgi Bir Kuş
Kadim Dede
Kaşık Sanatı

Tüm içeriğin görme engelli okurları için sesli betimlemeye çevrildiği Sevgi Bir Kuş Dergisi web sitesini ziyaret edin.

Tüm içeriğin işaret diliyle sunulduğu Sevgi Bir Kuş Dergisi web sitesini ziyaret edin.

**Binlerce
Tam Metne,
Kitaba, Makaleye,
Araştırma Raporuna
Ulaşma İmkani**

**Bakanlık
Arşivi
Artık
Bir Arada**

**Açık
Arşivlere
Ulaşma
İmkani**

Tek Tıkla Kütüphane

**e-Kütüphane
Artık
iOS ve
Android'de**

